

KUTSEÕPPEASUTUSES ÕPPIVATE HARIDUSLIKE ERIVAJADUSTEGA ÕPILASTE ÜLDHARIDUSAINETE AINEKAVAD

Ajavahemikul 2003-2005 valmisid üldharidusainete soovituslikud ainekavad, mille eesmärk on toetada kooliõppekavade koostamist kutseõppeasutustes õppivate hariduslike erivajadustega õpilastele. Tagasiside ainekavade rakendumisest on olnud positiivne.

Ainekavad koostasid töörühmad järgmises koosseisus:

Eesti keel

Kirjandus

Helma Täht – Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse peametoodik

Ene Raud - Vana- Vigala Tehnika- ja Teeninduskooli õpetaja

Maie Kärner - Paide Kutsekeskkooli õpetaja

Janika Savi – Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse õpetaja

Krista Salin - Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse bibliograaf

Inglise keel

Lemme Palmet – Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse õpetaja

Marika Hass- Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse õpetaja

Urve Aule -Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse õpetaja

Helma Täht- Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse peametoodik

Matemaatika

Lehte Meristo - Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse õpetaja

Malle Niit – Taebala Kutsekeskkooli õpetaja

Reet Sildoja – Kehtna Tehnika- ja Tehnoloogiakooli õpetaja

Maris Valk - Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse sekretär

Füüsika

Veleida Tuutmaa -Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse õpetaja

Helma Täht -Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse peametoodik

Keemia

Veleida Tuutmaa- Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse õpetaja

Eve Torv- Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse õpetaja

Helma Täht- Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse peametoodik

Geograafia

Liis Halla- Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse õpetaja

Helma Täht- Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse peametoodik

Bioloogia

Eve Torv- Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse õpetaja

Aime Mölder- Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse eripedagoog- metoodik

Liis Halla- Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse õpetaja

Helma Täht- Astangu Kutserehabilitsioonikeskuse õpetaja

Ajalugu

Helma Täht- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse peametoodik
Maimu Tust- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse õpetaja
Anne Aare- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse õpetaja
Sirje Vaus- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse õpetaja
Krista Salin- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse bibliograaf
Helle Rimmelt- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse õpetaja

Inimeseõpetus

Aime Mölder - Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse eripedagoog- metoodik
Helgi Nööp – Vana- Vigala Tehnika- ja Teeninduskooli õppealajuhataja
Evi Treimann – Paide Kutsekeskkooli õpetaja
Krista Salin - Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse bibliograaf

Ühiskonnaõpetus

Helma Täht- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse peametoodik
Tiiu Talkop- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse õpetaja
Janika Savi- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse õpetaja

Muusika

Merike Lokuta- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse õpetaja
Janika Savi- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse õpetaja
Helma Täht- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse peametoodik

Kunst

Anne Aare- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse õpetaja
Helma Täht- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse peametoodik
MarjeTust- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse õpetaja
Aime Mölder- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse eripedagoog-metoodik
Anne Biters- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse õpetaja
Sirje Vaus- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse õpetaja
Krista Salin- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse õpetaja

Kehaline kasvatus

Agnes Levandi - Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse õpetaja
Helma Täht- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse peametoodik
Maire Saarmann- Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse õpetaja

Sissejuhatuseks

Põhiharidust omandatakse kolme erineva riikliku õppekava alusel. „Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava“ (Vabariigi Valitsuse 25. jaanuari 2002. a määrus nr 56) kõrval on erinevate õpiraskustega õpilaste jaoks „Põhikooli lihtsustatud riiklik õppekava (abiõppe õppekava)“, (haridusministri 24. märtsi 1999. a määrus nr 21) ja „Toimetuleku riiklik õppekava“ (haridusministri 15. detsembri 1999. a määrus nr 59). Hariduslike erivajadustega lapsed, kellel esinevad spetsiifilised või üldised õpiraskused, õpivad hariduslike erivajadustega õpilaste koolides või tavapõhikoolides individuaalse õppekava (edaspidi IÕK) alusel tasandus-, abivõi toimetulekuklassis.

Tasandus-, abi- või toimetulekuklassis põhihariduse omandanud noortel on kutseharidus võimalik omandada ka kutsekeskhariduse tasemel. Et võimaldada edukas üleminek kutseõppele ja sotsiaalsele toimetulekule, kohandatakse ainekavad erivajadusi arvestavalt.

Üldharidusaineid õpitakse kokku 50 õppenädala ulatuses.

Üldharidusainete õppeaega arvestatakse ainepunktides (AP) ehk õppenädalates põhimõttel „40 tundi õppetööd mis tahes viisil“. Õppenädala jooksul toimuvad auditoorsed tunnid ja õppimine ka iseseisva tööna, vastavalt kooli õppekavas näidatud mahtudele. Hariduslike erivajadustega õpilaste kohustuslike üldharidusainete (eluhariduse ainete) tunnijaotusplaani koostamisel lähtutakse tavanõuetest:

Võrdsete võimaluste loomise reegel – Vabariigi Valitsuse 25. novembri 1998. a määrus nr 265 „Puuetega inimeste kutseõppeasutuses õppimise tingimused ja kord“ punkt 1: „Puudega inimene vajab oma vaimse või kehalise eripära tõttu kutsekeskhariduse või kutsekõrghariduse omandamiseks eritingimusi.“ Punkt 5: „Õppeasutus koostab...inimesele individuaalse õppekava, lähtudes vastava kutse-, eri- või ametialase koolituse riiklikust õppekavast, puudega inimese erivajadustest ning rehabilitatsiooniplaanist.“ Punkt 6: „...peavad erirühma õppekava ja individuaalne õppekava sisaldama puudega inimese sotsiaalseks toimetulekuks vajalikke teadmisi ja oskusi“.

Järeldub, et üldhariduslike ainete sisu peaks hariduslike erivajadustega noortele tagama eluhariduse, mis annaks sotsiaalseks toimetulekuks vajaliku pädevuse (suutlikkuse). Seega pole otstarbekas lähtuda akadeemilise sisuga gümnaasiumi ainekavadest, vaid inimeste reaalsest igapäevastest vajadustest üleminekul iseseisvasse töö- ja pereellu, kaasavasse ühiskonda. Samas saab õppimine kutseõppeasutuses olla üldhariduse osas eelneva põhihariduse loogiline järg. Käesolevaga pakuvad autorid põhikoolis IÕK alusel õpiraskusi ületanud noortele ja põhihariduse lihtsustatud riikliku õppekava alusel omandanud noortele kohandatud tüüpiliste ainekavade näidiseid. Sellele sihtgrupile kohandatud tüüpainekavad on aluseks kutseõppeasutuste pedagoogidele hariduslike erivajadustega noorte IÕK-des vastavate ainekavade tegemisel. Erirühmas õppivale andekale õppurile sobiv IÕK läheneb sisult ja õpiviisilt tavaõppes kasutatavale, tagasihoidlikuma õpivõimega noore individuaalseid ainekavasid lihtsustatakse veelgi vahetult igapäevaelust ja olmest lähtuvaks. Õppesisu kohandamisega kaasneb ka prognoositavate õpitulemuste kohandamine reaalsele võimalustele, selle järgi kehtestatakse ka IÕK-des reaalsed hindamiskriteeriumid. Protsessihindamine on kohandatud arengudiagnostiliseks tegevuseks õpilasele oma õpistiili kujundavaks ja õpetajale õpiülesannete kohandamiseks ning kogu protsessi optimeerimiseks. Arvestuslik hindamine on õpitulemuse hindamine tervikteemade läbimise järel valdavalt praktiliste oskuste või praktiliste tööde alusel. Teadmised ei ole esmaolulised, esikohal on praktilised oskused, õppuri iseseisvus, praktilise töö või tegevuse tempo ja kvaliteet.

EESTI KEEL

1. Üldalused

1.1. Eesti keele maht on tavapäraselt 3 õppenädalat, 32+5 tehtega on otstarbekas suurendada hariduslike erivajadustega õpilaste eesti keele ainemahtu neljale õppenädalale.

1.2. Ainekava kohustuslik õppesisu koosneb kahest osast: suhtluskeel (2 õn) ja tarbetekstiõpetus (2 õn). Kutseõpet toetava üldharidusainena on otstarbekas lisada (tehtega (32+5+13) eesti keelele veel kahe õppenädala pikkune osa majandus- ja õiguskeel, mis tagab töö- või eraeluga seotud võimalikult iseseisva praktilise asjaajamise oskuse. Eesti keele õpingutes saavutatav suhtlemispädevus majandus- ja õigusteemade piires seob terviklikuks sotsiaalseks pädevuseks kutsestandardites kehtestatud nõuded suhtlemisoskustele, majandusja õiguspädevusele.

1.3. Õpilane on hindamisprotsessi kõikides tegevustes aktiivne osapool. Õppimise (tegevuse) ja tulemuse hindajaks on õpilane ise, rühm ja õpetaja. Hindamine toimub protsessihindamise, arvestusliku hindamise ja kokkuvõtva hindamisena.

1.3.1. Protsessihindamine toimub õppimise käigus vahetulemuste alusel. Kasutatakse arutlevas laadis pikemaid või lühemaid sõnalisi hinnanguid või numbrilisi hindeid koos

põhjendusega. Õpilane kujundab hindamise alusel välja parima võimaliku õpistiili ja toimetulekumehhanismi suuliseks või kirjalikuks suhtlemiseks. Õpetaja kohandab vahetulemuste alusel individuaalseid harjutusi ja suhtlemisülesandeid, optimeerib kogu õppeprotsessi. Protsessihindamine on arengudiagnostilise tähendusega ja annab õpilasele ning õpetajale informatsiooni õppetöö individualiseerimiseks, vajadusel individuaalse ainekava koostamiseks (individuaalse õppekava osana).

1.3.2. Arvestuslik hindamine on võimetekohase õpitulemuse hindamine, mis toimub tervikteemade läbimise järel vastavate praktiliste suhtlemisaktide (rollimängud, pedagoogilised draamad, simulatsioonid) või kirjalike tekstide, ankeetide, blankettide jm alusel. Õpilased saavad aineosa arvestusliku hindamise kohta võimalikult täpset teavet (hinnatavad teemad, aeg, hindamise meetodid ja kriteeriumid) hiljemalt teise ainetunni ajal. Arvestatakse suulise või kirjaliku teksti mõtteselgust, sõnavara kasutuse asjakohasust, suhtlemiseesmärgi ammendatust. Vajadusel täpsustatakse hindamise kriteeriume õpilase individuaalses õppekavas, hindamise sagedust kooli õppekavas.

1.3.3. Õpilane saab arvestuslike hinnete alusel kokkuvõtva hinde iga õppenädala ja tervikosa õpitulemuste eest (aastahinne), samuti hinnatakse täiendavaks õppeks valitud osa õpitulemusi. Eesti keele hinne pannakse välja kokkuvõtva hindena aineosade hinnete alusel

2. Õppe-eesmärgid

Eesti keele õpetamisega taotletakse, et õpilane:

- omandab suhtlemisvalmiduse;
- arendab keelelise suhtlemise kõiki osaoskusi (4);
- arendab oma suulist ja kirjalikku väljendusoskust;
- arendab suutlikkust teavet leida, valida, vastu võtta, hinnata, kasutada ja edastada;
- arendab oma õpioskusi ja tekstiga töötamise oskust;
- väärtustab emakeelt ja rahvuskultuuri.

3. Õppetegevus

3.1. Ainekavas pakutud teemavalik on soovituslik, jättes õpetajale võimaluse vastavalt rühma ja iga õpilase tööväimele, tasemele ja vajadustele jätta kõrvale vähem olulist ja/või lisada täiendavaid teemasid enda ja õpilaste algatusel. Ainekava muutmisel on otstarbekas lähtuda igapäevaelu vajadustest ja vastavate teemade (tekstide) reaalsest esinemissagedusest.

3.2. Õpet lõimitakse tihedalt kirjanduse, inimeseõpetuse, ühiskonnaõpetuse ja võõrkeele õppega, samuti eriala õppega. Eesti keele praktiline omandamine on haridusliku erivajadusega inimese eluhariduse olemuslik osa, tagades parima võimaliku suulise ja kirjaliku suhtlemispädevuse.

3.3. Keeleõpetus on rakenduslik. Õpetuse raskuspunkt on sotsiaalses mõttes tavapärase suulise ja kirjaliku suhtlemispädevuse kujundamisel (rollimängud, pedagoogiline draama, töösituatsioonide simulatsioonid). Oluline on sisulise suhtluseesmärgi täitmine. Selleks arendatakse eesti keele praktilist tundmist keelendite (sõnad, sõnavormid, fraasid, laused) tähenduse avamisega, s.t semantilise kujutluse loomisega keelendi tähendusest ja ütluse mõttest. Siinjuures on meetoodiliseks töövõtteks tähenduslik vormiline analüüs või ütluste võrdlus või praktiline harjutamine tegelikes/mängulistes kõnesituatsioonides.

3.4. Kõnearenduslikus töös harjutatakse suulise ja kirjaliku teksti mõistmist, samuti kõne eesmärgile (vajadusele) ja situatsioonile vastava loogilise ning sõnastuselt korrektse suulise ja kirjaliku teksti loomist.

3.5. Olulisemaid ortograafiateemasid korratakse ainult vajadusel õpilaste tekstide „keelelise toimetamise“ korras vastavalt enam levinud vigade iseloomule. Spetsiifiliste kirjavigade sageda esinemise korral on otstarbekas konsulteerida logopeediga ja lõimida õpe kõnerehabilitatsiooniga.

3.6. Õigekeelsusküsimuste lahendamiseks õpitakse kasutama sõnaraamatuid ja teisi keelekäsiraamatuid.

4. Suhtluskeel

4.1. Üldised lähtekohad ja osa eesmärgid

4.1.1. Praktilise suhtluskeele osa eeldab aktiivset kõnelemist erinevate partneritega erinevates situatsioonides. Edukaks lävimiseks õpitakse tunnetama ennast ja partnerit ning vastavalt olukorrale valima verbaalseid ja mitteverbaalseid suhtlemisvahendeid – märke, märgisüsteeme. Suhtluskeele pearõhk asetub suulise kõne arendamisele.

4.1.2. Harjutamise käigus kasutatakse eeltööna või abivõttena pidevalt ka kirjalikku kõnet – lugemist ja kirjutamist. Väikesemahulised ja lihtsad kirjajarjutused valmistavad ette käesolevale järgnevat tarbeteksti osa.

4.1.3. Õpilasel on elus toimetulekuks vaja arendada või luua

- suhtlemis- ja kõnevalmidus;
- kujutus erinevatest suhtlussituatsioonidest, -partneritest, -vahenditest;
- arusaam keelelist suhtlemist soodustavatest ja häirivatest teguritest;
- oskus sotsiaalses mõttes tavapäraselt käituda ja kõnelda igapäevastes olme- ja tööelu situatsioonides;
- kujutus erinevatest kõnemotiividest (eesmärkidest) ja nende saavutamise võimalustest (hoiatamine, soovitamine, ähvardamine, õnnitlemine, andestamine, selgitamine, teatamine, kokkuleppimine jne);
- kujutus teabe küsimise, leidmise võimalustest;
- oskus kriitiliselt valida loetavat, vaadatavat-kuulatavat ajakirjanduses, raadios, TV-s;
- kujutus suhtlemiskonfliktist ja kõnevalmidus konflikti ennetamiseks ja/või lahendamiseks;
- kõnevalmidus koostöö situatsioonis; valmisolek oma seisukohti esitada ja kaitsta;
- valmisolek oma tegevust kavandada ja oma kavast teisi teavitada;
- valmisolek anda asjakohaseid hinnanguid iseendale, tehtud tööle, tegevuse tulemustele;
- valmisolek kasutada kirjalikku kõnet (lugemine-kirjutamine) suhtlemiseks, info saamiseks ja kogumiseks, tunnetuslikuks enesearendamiseks.

4.2. Õppesisu

4.2.1. MINA, SINA, MEIE

- suhtlemine: suhtluspartnerid, erinevad märgisüsteemid, verbaalne suhtlemine ja kehakeel, keel ja kõne;
- mina-pildi avamine: tervitamine, kontaktivõtmine ja enesetutvustamine erinevatele partneritele; suuline ja/või kirjalik enesetutvustus koos eriala õpperühma ja õppeasutuse teatamisega;
- sina-pildi loomine: info küsimine partneri kohta; küsimuste valik vastavalt partneri sotsiaalsele rollile; partneri eesmärkide ja väärtushinnangute arvestamine igapäevases vestluses; tutvumiskiri kontakti loomiseks ja partneri huvide teada saamiseks; tänamine, õnnitlemine, vabandamine, andestamine;
- MEIE kokkulepe: ühiste ja erinevate huvide väljaselgitamine; koostöövõimaluste väljaselgitamine; kokkuleppe sõlmimine; osalus individuaalse õppekava koostamisel.

4.2.2. MEEDIA ja MEIE

- MEIE mõiste avardamine: erinevad sotsiaalsed rühmad, nende suhtlemine;
- kuulutus, teade, reklaamitekst;
- meedia mõiste avamine: TV, raadio, ajakirjandus, virtuaalne suhtlemine;
- suhtlemine meedia kaudu: kuulamine-vaatamine-mõistmine; lugemine-mõistmine (kes kõneleb-kirjutab?, mida kõneleb-kirjutab?, mis eesmärgil?);
- meediapäevik (kokkulepitud ajavahemikul peavad õpilased päevikut oma

meediasuhtluse kohta);

- meediatekst: uudis, olemuslugu, intervjuu, arvustus, reportaaž, reklaam;
- teabe- ja tarbeinfo edastamine meedia kaudu; avalikus suhtlemises osalemise võimalused;
- erinev tõlgendamine: (väärtus)hinnangute sõnastamine meedias erinevate sotsiaalsete rühmade seisukohalt (lapsed, noored, õmblejad, tiserid, ehitajad, arstid, sõjaväelased, koduperenaised, vanurid jne);
- erialase ja huvialase info otsimine meedia kaudu;
- hinnang oma meediasuhtluse kohta (päeviku alusel).

4.2.3. SUHTLEMINE KOOSTÖÖ JA KONFLIKTI OLUKORRAS

- verbaalsete ja mitteverbaalsete suhtlemisvahendite kooskõla või vastuolu: suhtlemisdistsants; hää, hääle tugevus; kõne intonatsioon; kõne tempo ja rütm; silmside, näoilme, kehakeel;
- kirjeldamine või tõlgendamine (tõe kõnelemine, erinev tõlgendamine, valetamine);
- vestlused üksmeele ja koostöö õhkkonnas, partneri eripära mõistmine ja arvestamine;
- koostöö korraldamine, vestlused erinevatel motiividel vaheetappide kaupa: kokkuleppimine ja grupi moodustamine, rollide jaotamine, tegevuse täpne kooskõlastamine, tegevuse kulgemiseks vajaliku teabe otsimine, edastamine koostöö käigus, hinnangute sõnastamine tegevuse kohta ja tulemuse kohta;
- meie- ja nemad-pildi avamine, süüdistus;
- käitumine ja kõnelemine konflikti olukorras: kahe isiku konflikt, gruppide vaheline konflikt;
- konflikti positiivsed ja negatiivsed küljed;
- konflikti lahendamine: ettepanekud aja, koha ja meeleolu valikuks; selges ja lihtsustatud kõnes olukorra tõlgendus mina-vormis; partneri mõtte peegeldamine (tagasiside); ettepanekute sõnastamine; kokkuleppe sõlmimine;
- kooselu või sisekorra reeglite koostamine ja vormistamine;
- seadusandlus, õpilase, pereliikme, kodaniku õigused ja kohustused;
- muutuse enesetunnetuslik kirjeldus.

4.2.4. VÄITLUS

- otsustus või hinnang erineval seisukohal olevate inimeste poolt (nähtud läbi roosade või mustade prillide);
- seisukoha põhjendamine või selle õigsuse tõestamine;
- partneri vastuväidete rahulik ära kuulamine-mõistmine ja ümberlükkamine vastastikuse lugupidamise õhkkonnas;
- partneri eripära arvestamine väitluses lapse, eakaaslase, noormehe või neiu, kliendi, maksuametnikuga (väitluse taktika, keeleliste vahendite valik);
- meeskonnaväitlus: meeskonna moodustamine, teema ja seisukoha valik, meeskonnasisene rollide jaotus; ettevalmistus – informatsiooni kogumine küsides, kuulates, lugedes, märkmeid tehes (suulise või kirjaliku teksti lühikonspekt, informatsiooni valik, valikuline konspekterimine), kõneteksti koostamine; esinemisteksti kooskõlastamine teiste meeskonnaliikmetega; avalik väitlus.

4.2.5. ARUTLUS JA TEGEVUSE KAVANDAMINE

- arutluse (teksti) ülesehitus;
- arutlus idee teostamise üle: olemasoleva tugevad ja nõrgad küljed; idee teostamise võimalused ja sellega seoses olevad takistused ja ohud; tegevuskava koostamine;
- kavatsus ja põhjendus, hoiatus: tegevuskava teostamisele järgnevate positiivsete ja negatiivsete tagajärgede prognoosimine;
- hinnangu andmine tegevusele ja tulemusele; otsustused, järeldused;
- osalus oma individuaalse õppekava õpitulemuste üldistamisel, hindamisel ja

kokkuvõtte koostamisel.

4.3. Õpitulemused

Õpilane oskab

- kuulata kaasvestlejat;
- edastada oma mõtteid, püüab arvestada kõne eesmärki, adressaati ja olukorda;
- põhjendada võimete piires oma seisukohti ja näiteid tuua;
- anda omapoolseid hinnanguid, püüab suhtuda kriitiliselt kuuldusse, loetusse;
- leida suhteliselt iseseisvalt vajalikku teavet, seda kasutada ja edastada;
- märkida abiga üles loetut ja kuuldut, väljendada selle kohta kokkuvõtlikult arvamust;
- alustada vestlust, vestelda ja kaasvestlejat kuulata;
- eristada erinevaid suhtlemissituatsioone, püüab tulemuslikult kõnelda pingeolukorras;
- sõlmida lihtsamaid kokkuleppeid, koostöö ja -elu reegleid, püüab käituda sõnastatud reeglite järgi;
- osaleda olmeteemalistes vestlustes, lihtsates väitlustes;
- arutleda oma tegevuse eesmärkide ja tulemuste üle;
- koostada lihtsa tegevuse kava;
- suhelda tavaolukorras kirja abil.

5. Tarbetekstiõpetus

5.1. Üldised lähtekohad ja eesmärgid

5.1.1. Tarbetekstiõpetuse osa on loogiline järg suhtluskeele osale. Samas loob tarbetekstiõpetus eeldused majandus- ja õiguskeele jätkuvaks võimalikuks õppeks.

Tarbetekstiõpetus on lõimitud erialaõppega ja sotsiaalset toimetulekut toetava matemaatikaga (sisult pigem lihtsustatud majandusmatemaatika), samuti inimeseõpetuse raames perekonnaelu ning ühiskonnaõpetuse raames kodaniku õigusi ja kohustusi käsitleva temaatikaga.

5.1.2. Tarbetekstiõpetus on rõhutatult rakendusliku iseloomuga, pakkudes võimalust omandada sotsiaalses mõttes tavapärasest ja aktsepteeritavat kirjaliku suhtlemise ja asjaajamise oskust, s.t oskust leida ja kasutada enda ja oma tegevuse arendamise seisukohalt vajalikke tekste ja juhendeid ning oskust vormistada suhteliselt iseseisvalt olme- ja tööelus sagedamini ettetulevaid dokumente ja kirju.

5.1.3. Teemakäsitus algab soovitatavalt erinevate näidistekstide lugemisest ja sisulisest, vormilisest ning keelelisest analüüsist. Seejärel kavandatakse õpetaja poolt ette antud suhtlemissituatsioonile vastav tarbetekst. Järgnevad keelekasutuslikud loovharjutused, seejärel tervikteksti või dokumendi vormistamine. Raskusastet saab kohandada õpilaste iseseisvusastme muutmisega. Teemakäsitus lõpeb õpilaste tööde lugemise, analüüsi ja hindamisega.

5.2. Õppesisu

5.2.1. **TARBETEKST.** Tarbeteksti mõiste, olemus ja eripära, teksti vormistamise üldnõuded (pealkiri, liigendus, paigutus).

5.2.2. **TEABETEKST.** Teabeteksti mõiste, olemus ja eripära, eristamine teistest tekstiliikidest, teabeteksti ülesehitus ja liigendus. Vajaliku info leidmine teabetekstist, konspekterimine. Teabe- ja tarbeteksti diferentseerimine.

5.2.3. **ENESETUTVUSTUS.** Kirjas, kuulutuses, avalduses.

5.2.4. **TEGEVUSKAVA.** Ainekava ja töökava, tarbetekstiõpetuse õppimise kavandamine.

5.2.5. **KUULUTUS.** Kuulutuse mõiste, eesmärgid, liigid, väljenduse stiil ja info tõlgendamine.

5.2.6. **KIRI AMETIISIKULE.** Tänu kiri, palve kiri, kaebekiri. Töö otsimine kuulutuse või kirja teel.

5.2.7. POSTITEENUS. Postiteenuse kasutamise eeskirjad, juhendid postiteenuse kasutamiseks, ümbriku vormistamine vastavalt juhendile, kirja praktiline postitamine, kirja saamine.

5.2.8. KUTSE. Vajalik info kutse tekstis, kutse teksti sõltuvus saatmise motiivist ja adressaadist. Kutse lähetamine posti teel (rühmakaaslasele), kutse saamine ja kutsele vastamine.

5.2.9. ELULOOKIRJELDUS (jutustus) ja CV. Tekstide võrdlus ja stiili valik vastavalt suhtlemise eesmärgile ja partnerile.

5.2.10. DOKUMENDID. Dokumendi mõiste, vormistamise ja säilitamise üldised nõuded. Avaldus koos lisadokumentide loeteluga. Avalduse ja lisadokumentide esitamine tööandjale (ette antud motiivi ja tingimuste kohase avalduse teksti koostamine ja lisadokumentide valimine, vormistamine, säilitamine).

5.2.11. PASS, ISIKUTUNNISTUS ja ID KAART. Isikukood, passiandmed; kontaktandmed.

5.2.12. VOLIKIRI. Volikirja mõiste, otstarve, koostamine, kinnitamine.

5.2.13. LEPINGUD. Lepingu mõiste, koostamise põhimõtted, teksti eripära ja ülesehitus. Tutvumine lihtsamate töölepingute ja üürilepingute tekstidega, töö(ette)võtulepingu praktiline koostamine teksti osalise täitmisena (osa tekstist on ette trükitud).

5.2.14. TÖÖRAAMAT. Tööraamatu mõiste, otstarve.

5.2.15. SELETUSKIRI. Seletuskirja mõiste ja vormistamise eripära. Tegevuse jälgimine, kommenteerimine ja dokumenteerimine. Tegevuse kordamine (taastamine) teksti alusel.

5.2.16. PROTOKOLL. Protokoll mõiste, tekstide analüüs ja selle põhjal eripära avastamine. Õpperühma koosolek (rollimäng-koosoleku simulatsioon), koosoleku protokoll. (Eeldatud õpitulemus on kogemuse saamine teksti loomisest, raskusaste iseseisvast koostamisest üksikute lõikude ära kirjani. Teema ei lõpe kohustuslikult arvestusliku hindega.)

5.2.17. TEGEVUSJUHENNID. Tegevusjuhendid, tööjuhendid, kasutamisharjutused, retseptid.

5.2.18. ANKEEDID. Ankeedid, kirjalangid (blanketid): mõiste, äratundmine, trükitu otstarve, juurde kirjutatava mõtte ja sõnastus; ankeedi või plangi praktiline täitmine.

5.2.19. ARUANNE. Aruande mõiste, teksti ülesehitus, stiil ja vorm. Tööplaani (töökava) ja aruande võrdlus. Aruanne tarbetekstiõpetuse õppimise ja saavutuste kohta (abiks õppe algul koostatud töökava, õpperühma päevik ja kalender).

5.2.20. HINDAMINE. Hinnangu andmine oma tegevusele ja tulemusele, jätkuvõimaluste (pidevõppe) teadvustamine.

5.3 Õpitulemused

Õpilane

- oskab ja soovib võimetekohaselt kirjalikult suhelda ja asju ajada;
- oskab arvestada kirjalikku suhtlemist soodustavaid tegureid ja püüab vältida suhtlemist häirivaid tegureid;
- arvestab suhtlemise eesmärki, adressaati ja olukorda;
- leiab lihtsamatest tarbe- ja teabetekstidest vajalikku infot, oskab seda kasutada ja edastada;

- tunneb tähtsamate tarbetekstide otstarvet, suudab neid iseseisvalt või vajadusel abiga koostada, oskab otstarbekalt abi küsida;
- mõistab teksti ja tegevuse või reaalse olukorra suhet;
- püüab kõnelda ja toimida kirjalike juhendite, selgituste kohaselt;
- oskab iseseisvalt või abiga vormistada isikliku ning tööeluga seotud dokumente;
- oskab dokumente hoida;
- oskab võimetekohaselt koostada konspekti

6. Eesti keele üldised õpitulemused

Õpilane kasutab eesti kirjakeelt suulises ja kirjalikus kõnes põhijoontes õigesti:

- teab keelelise suhtlemise põhireegleid ja valdab võimetekohaselt keelelise suhtlemise kõiki osaoskusi; seostab verbaalset suhtlemist mitteverbaalse suhtlemise märkidega (kehakeel);
- oskab lihtsas keelelises vormis väljendada oma mõtteid, arvamusi, soove ja vajadusi, seisukohti ja hinnanguid;
- püüab valida väljendusvahendeid oma suulises ja kirjalikus kõnes vastavalt suhtlusolukorrale, eesmärgile, adressaadile;
- oskab võimetekohaselt leida ja kasutada teavet suuliste ja kirjalike tekstide koostamisel;
- oskab iseseisvalt või abiga ajada oma isikliku või tööeluga seotud asju;
- oskab kasutada põhilisi keelekäsiraamatuid.

7. Majandus- ja õiguskeel

7.1. Üldised lähtekohad ja eesmärgid

7.1.1. Majandus- ja õiguskeel on kutset toetavaks õppeks valitav eesti keele osa, mis annab võimaluse eelneva suhtluskeele ja tarbetekstiõpetuse alusel saadud keelelise suhtlemise (suulise ja kirjaliku) oskusi ja kogemusi edasi arendada kodanikuühiskonnas võrdse ja võimalikult iseseisva osalemise pädevuseni. Sotsiaalse pädevuse erinevaid külgi – suhtlemispädevus, majanduspädevus ja õiguspädevus – saab siduda tervikuks eluliste situatsioonide läbimängimise kaudu, kasutades sealjuures tõepäraseid suulise ja kirjaliku kõne tekste.

7.1.2. Majandus- ja õiguskeele osa lõimub tihedalt erialaõpingutega, ühiskonnaõpetuse ja matemaatikaga (majandusmatemaatika hinna aruande ja maksuarvestusega).

7.1.3. Varem õpitud keelelise suhtlemise osaoskusi ja lihtsat asjaajamise oskust ning dokumendikasutust harjutatakse jätkuvalt iseseisvuse tõstmise ja teksti täpsuse ning otstarbekuse suunas majandus- ja õigusõpingute teemade piires. Eriala-, majandus- ja õiguslane sõnavara muutub käepäraseks ning loomulikuks suulise ja kirjaliku kõne väljendusvahendiks (keelendid viiakse kõnesse). Seega on kutset toetav eesti keele aineosa sisuliselt hariduslike erivajadustega õpilastele vajalik sotsialiseerumist toetav aine. Metoodilises plaanis saab loovkriitiliselt lähenedes ära kasutada võõrkeele (võõrkeel edasijõudnutele) õppimise võtteid.

7.2. Õppesisu

Keelelise suhtlemise osaoskuste harjutamiseks sobivad teemad:

7.2.1. MINA ja ÜHISKOND. Kodanikuühiskond, kodaniku õigused ja kohustused.

Inimõigused. Vabaduse piirid, konfliktide ennetamine avalikus kohas suhtlemisel võõraste inimestega.

7.2.2. TEENINDAJA ja KLIENT. Suhtluskultuur, suhtlemine üksmeele- ja pingeolukorras. Kliendikeskne mõtlemine ja selle väljendus kõnes ning tegevuses.

7.2.3. RIIK ja SEADUSED. Seadused kui kõige olulisemad sotsiaalsed kokkulepped. Seaduskuulekus, vastutus, kodanikuvastutus, turvalisus. Seaduse rikkumine, kuritegevus, karistus, politsei, sõjavägi.

7.2.4. ASJAAJAMINE. Lihtsam asjaajamine kooskõlas seadusandluse ja õigusaktidega (dokumendid, tarbekirjad). Töö, tööalane seadusandlus, töövõtja, töötaja, tööandja, tööttingimused, palk ja palgatingimused, puhkus; bruto- ja netopalk; palgaläbirääkimised, kokkulepped, maksude maksmine ja sellega seonduv suhtlemine; töö ja palga suhe, oma töö väärtustamise alused, kokkulepped tööttingimuste ja palga suhtes.

7.2.5. HINNA MÄÄRATLUS TÖÖVÕTULEPINGUS. Toote omahind. Toote hinna põhjendamine kliendile

7.2.6. OST ja MÜÜK. Müüja ja ostja huvid, kokkuleppele jõudmine. Ostja huvide arvestamine. Tellimuse esitamine, vormistamine, tellimuse täitmine.

7.2.7. Lepingutest ja kokkulepetest kinni pidamine, lepingu rikkumise tagajärjed.

7.2.8. RAHA. Rentaabluse põhimõte. Raha saamine, kasutamine, hoiustamine. Eelarve, kulu ja tulu, aruanne. Raha hoiustamine pangas, operatsioonid pangas. Vastavad plangid ja dokumendid. Maksud. Maksude ja palga temaatika asjaajamises. Tulumaks, suhtlemine maksuametis.

7.2.9. ÕIGUSNORMID ja KÄITUMISE HEAD TAVAD (moraalinormid).

7.2.10. PEREELU ja vastavad õigusaktid. Abielu sõlmimine, pulmad, perepeod ja tähtpäevad. Pereelu korraldamisega seotud asjaajamine, pere huvide esindamine.

7.3. Õpitulemused

Õpilane

- kasutab avalikus suhtlemises majandus- ja õiguslast sõnavara ning siduskõnet võimalikult tavapärasel tähenduses;
- teab avaliku suhtlemise põhireegleid ja valdab võimetekohaselt majandus- ja õiguslast sõnavara;
- teab olulisemaid õigusakte, püüab nende tekstidest saada vajalikku infot;
- arvestab avalikul suhtlemisel oma õiguste ja kohustustega seotud aspekte, püüab järgida ühiskonnas kehtivaid suhtlemisnorme;
- oskab lihtsas keelises vormis väljendada oma mõtteid, arvamusi, soove ja vajadusi, seisukohti ja hinnanguid iseenda, töö- ja pereelu majandus- ning õigusküsimustes;
- püüab valida väljendusvahendeid ja majandus-õiguslasteid oskussõnu vastavalt suhtlusolukorrale, eesmärgile, adressaadile;
- oskab võimetekohaselt leida ja kasutada teavet majandus- ja õiguslastes;
- oskab iseseisvalt või abiga ajada oma isikliku või tööeluga seotud majandus- ja õiguslast.

Soovitav kirjandus eesti keele ainekava juurde

Suhtluskeel

Soovitav kirjandus õpetajale

1. McKay, M., Davis, M., Fanning, P. Suhtlemisoskused. – [S.l.]: Väike Vanker, 1995.
2. Berne, E. Suhtlemismängud: mängud ja manipulatsioonid inimsuhetes. – [S.l.]: Väike Vanker, 2001.
3. Goleman, D. G. Emotsionaalne intelligentsus. – [S.l.]: Väike Vanker, 1997.
4. Goleman, D. Töö emotsionaalse intelligentsusega. – [S.l.]: Väike Vanker, 2001.
5. Bolton, R. Igapäevaoskused: kuidas ennast kehtestada, teisi kuulata ja konflikte lahendada. – [S.l.]: Väike Vanker, 2002.
6. Polya, G. Kuidas seda lahendada. – Tallinn: Valgus, 2001.
7. Kidron, A. Leidlik meel. – Tallinn: Mondo, 2000.
8. Rüütel, E., Elenurm, T., Pehk, A., Tomberg, M., Visnapuu, P. Loomismäng: muusika-, sõna-, liikumis-, kunsti- ja värviharjutusi rühmatööks. – Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli kirjastus, 2001.
9. Zeldin, T. Inimsuhete ajalugu. – Tallinn: Varrak, 2001.
10. Kushner, M. Avalik esinemine: käsiraamat. – Tallinn: Koge, [1999].
11. Carnegie, D. Suurepäraseks kõnelejaks – kiiresti ja lihtsalt. – Tallinn: Ilo, 2000.
12. Carnegie, D. Kuidas võita sõpru ja mõjutada inimesi. – Tallinn: Ilo, 2002.
13. James, J. Kehakõne: kuidas endast positiivne mulje jätta. – Tallinn: TEA, 1998.
14. Toomela, A. Ülevaade psühholoogiast. I, Taju, mälu ja mõtlemise psühholoogia. – Tallinn: Koolibri, 1999.
15. Schneider, S. Head kombid: nõuandeid noortele. – Tallinn: Odamees, 2001.
16. Suur testiraamat. – Tallinn: Ersen, 2002.
17. Godwin, M. Kes sa oled?: 101 võimalust näha iseennast. – Tallinn: Ersen, 2000.
18. Naik, A. Austa ennast!: saa enda parimaks sõbraks. – Tallinn: Koolibri, 2000.

19. Corey, P. Kuidas vanematega hakkama saada. – Tallinn : Egmont Estonia, 2001.
  20. Elliott, M. Kiusamine. – Tallinn: Koolibri, 2000.
  21. Corey, P. Kuidas sõpradega hakkama saada. – Tallinn : Egmont Estonia, 1999.
- Eripedagoogika
1. Karlep, K. Psühholingvistika ja emakeeleõpetus. – Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 1998.
  2. Koostaja M. Padrik. Lugemise ja kirjutamise avatud algõpetus. Tartu: Tartu Ülikool, 1998.
- Õppekirjandus (valikutena)
1. Shapiro, D. Konfliktid ja suhtlemine: kuidas konfliktidega edukalt toime tulla: õppematerjal.
  2. Kärner, S. Õpime suhtlema!. 6. klassi õpik, töövihik, õpetajaraamat. – Tallinn: Koolibri, 1998.
  3. Kraav, I., Kõiv, K. Inimeseõpetus: 7. klassi õpik, töövihik, õpetajaraamat. – Tallinn: Koolibri, 1999.
4. Mikkonen, V., Posti, P., Vuorinen, R. Psühholoogia keskkoolile. – Tallinn: Koolibri, 1995.
  5. Uljas, J., Rumberg, T. Psühholoogia: gümnaasiumiõpik. – Tallinn: Koolibri, 2002.
  6. Psühholoogia gümnaasiumile. – Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2002.
  7. Hage, M. Kõnelema!: harjutusi suulise väljendusoskuse arendamiseks koos õpetuste ja soovitusetega. – Tallinn: Koolibri, 1994.
  8. Hage, M. Tekstiõpetus: ainevihik. – Tallinn: Koolibri, 2000.
  9. Maanso, S. Õige sõna – täpne mõte [sõnastusharjutustik]. – Tallinn: Koolibri, 2000.
  10. Pesti, M. E nagu Eesti: õpetajaraamat. Tallinn: TEA Kirjastus, 1999.
  11. Hennoste, M. Tekstiõpetuse käsiraamat keskkoolile. – Tallinn: Avita, 1999.
  12. Õunapuu, P., Õunapuu, T. Keel ja kõne. 9. klassi emakeeleõpik: põhikooli kursuse kordamine, töövihik. – Tallinn: Koolibri, 1999.
  13. Õunapuu, P., Õunapuu, T. Lause ja kõne: 8 klassi emakeeleõpik, töövihik. – Tallinn: Koolibri, 1998.
  14. Õunapuu, T. Sõnavorm ja kõne: 7. klassi emakeele õpik, töövihik. – Tallinn: Koolibri, 1997
  15. Ehala, M., Veismann, T. Noor keeleteadlane: 7. klassi eesti keele õpik. – [S.l]: Künnamees, 2001.
  16. Ehala, M., Kiin, A. Noor keeleteadlane. II: 8. klassi eesti keele õpik, töövihik. – [S.l]: Künnamees, 2002.
  17. Metsa, A., Jänese, A. Sulle, õpetaja!: eesti keele suhtlusõpik kesktasemele. – Tallinn: TEA Kirjastus, 2000.
  18. Kraut, E., Liivaste, E., Tarvo, A. Eesti õigekeel: gümnaasiumi õigekeelsusõpik. – Tallinn: Koolibri, 2000.
- TARBETEKSTIÕPETUS
- Soovitav kirjandus õpetajale
1. Saksakulm, T. Kuidas otsida tööd: karjääriõpik. – Tabasalu: ELLERVO, 1998.
  2. Hirsh, W., Jackson, C. Edukas karjäär nädalaga. – Tallinn: Ilo, 1998.
  3. Farr, J. M. Vali endale õige elukutse. – Tallinn: Avita, 2000.
  4. Bolles, R. N. Mis värvi on sinu langevari?: praktiline käsiraamat neile, kes töökohta otsivad või vahetada tahavad. – Tallinn: K- kirjastus, 2000.
  5. Yate, M. Löö nad pahviks!... ja töökoht on sinu. – Tallinn: TEA Kirjastus, 1999.
  6. Hindle, T. Töölevõtuvestlus. – Tallinn: Koolibri, 2000.
  7. Howard, S. CV koostamine. – Tallinn: Koolibri, 2001.
  8. Hindle, T. Kuidas teha ettekannet. – Tallinn: Koolibri, 2000.

9. Heller, Robert. Meeskonna juhtimine. – Tallinn: Koolibri, 2000.
10. Topf, Cornelia. Kehakeel ja edukas karjäär: töövestlused. Suhtlemine kolleegidega. Ülemus ja alluvad. Koosolekud. Kõned ja presentatsioonid. Suhtlemine klientidega. – Tallinn: Odamees, 2000.
11. Farrell, G. F. Naljaked tööintervjuud: lood tööotsingute lahingutest ja kavalusest. – Tallinn: Hotger, 2001.
12. Koostaja J. Rootamm. Sekretäri ABC. – Tallinn: AS Vastus, 1998.
13. Koostaja J. Rootamm. Ametikirja koostamine (näited Eesti elust). – Tallinn: Vastus, 1999.
14. Koostaja J. Rootamm-Valter. Asjaajamine (näited Eesti elust). – Tallinn: Vastus, 2001.
15. Kõrven, T.-R. Dokumendihaldus: ettevõtte haldus- ja personalidokumendid. – Tallinn: Külim, 1999.
16. Valitsusasutuste asjaajamiskorra alused. – Tallinn: Juura, 1996.
17. Lukas, M., Otsepp, R. Protokoll & etikett. – Tallinn: Ambassador, 1993.
18. Sabath, A. M. Ärietikett: kuidas saavutada eeliseid konkurentsisis. – Tallinn: TEA, 1997.
19. Hiedel, K., Seppik, A., Pajo, M. Pereadvokaat. – Tallinn: Ilo, 2000.

Õppekirjandus

Kraut, E., Liivaste, E., Tarvo, A. Eesti õigekeel: gümnaasiumi õigekeelsusõpik – Tallinn: Koolibri, 2000. (Sisaldab lisa: Abiks paberlikul asjaajamisel)

MAJANDUS- ja ÕIGUSKEEL

Soovitav kirjandus õpetajale

1. Eesti aastaraamat – Tallinn: Euroinformer, 2002–
2. Isiklik majandus : rahategemine :[ülesannete kogu] – Tallinn: Eesti Junior Achievementi Arengufond, 1998
3. Ettevõtluse alused : õpilase käsiraamat / Junior Achievement – Tallinn: Avatud Eesti Fond, 1995
4. Isiklik majandus : õpetaja ja konsultandi tööjuhend. – Tallinn : Eesti Junior Achievementi Arengufond, 1998
5. Carnegie, D. Kuidas võita sõpru ja mõjutada inimesi. – Tallinn: Ilo, 2002.
6. Herkel, A. Mina, sina, meie : lugemismaterjal kooli perekonnaõpetuse kursuse juurde. – Tallinn: Valgus, 1989.
7. Kidron, A. Kuidas olla asjalik : aja valitsemise ja asjaliku vaimu arendamise psühholoogia – Tallinn: Ilo, 1997.
8. Kidron, A. Kuidas hõlpsalt õppida – Tallinn: Ilo, 1997.
9. Kraav, I., Kõiv, K. Inimeseõpetus: 7. klassi õpik, õpetajaraamat. – Tallinn: Koolibri, 1999.
10. Kärner, S. Õpime suhtlema!. 6. klassi õpik. – Tallinn: Koolibri, 1998.
11. Mõttus, H. Inimene ja ühiskond : 4. klassi õpik – Tallinn: Koolibri, 1998.
12. Möldre, L., Toots, A. Kodanikuõpetus : VIII–IX kl. – Tallinn: Koolibri, 1997.
13. Nierenberg, G. I., Calero, H. H. Kuidas lugeda kehakeelt – Tallinn: Tuurand, 1997.
14. Parkinson, J. R. Ära löö kangurut jalaga : raamat sellest, kuidas inimesi äri- ja eraelus mõjutada. – Tallinn: Koolibri, 1996.

KIRJANDUS

1. Üldalused

1.1. Kirjanduse aineõpetuse maht on põhikoolijärgses õppes üldjuhul 2 õppenädalat. Hariduslike erivajadustega noortele on otstarbekas lisada üks õppenädal kutseala toetavate üldharidusainete ajamahust (õppeaja jaotamise tehtest +13). Nii on võimalik emotsionaalselt toetada teisi sotsiaalseid oskusi arendavaid õppeaineid, eelkõige eesti keelt, ilukirjandusliku teksti käsitlemisega. Biblioteraapiliste vahenditega toetatakse ka kutsetöök vajalike

väärtushinnangute ja isikuomaduste kujunemist.

1.2. Kirjandusõpetuse ainesisu saab jagada võrdselt kolmele õppeaastale, üks õppenädal aastas. Et kirjandus on väga tihedalt seotud eesti keelega, moodustavad need ained ühe tervikliku õppeühiku eakohase keelelise suhtlemisoscuse (4 osaoskust) kujunemisel.

Kirjanduse kui õppeaine kanda on suhtlemisoscuse avardamine ilukirjandusliku teksti alusel nii lugemise kui ka eneseväljenduse (kirjandiõpetuse) kaudu. Kirjandusõpetus pakub eesti keele tundidele lisaks emotsionaalset tuge, õpilase tunde- ja mõttemaailma rikastamise võimalusi. Inimeseks kasvamise terviklikkust, oma ja teiste tunnete mõistmist, juhtimist ning toimetulekut.

1.3. Kirjandusõpetuses sisus on järgitud ka kogu õppekava läbivaid teemasid: keskkonda ja säästvat arengut (4.2; 4.4), tööalast karjääri ja selle kujundamist (4.1; 4.2), infotehnoloogiat (4.5), turvalisust (4.2), isamaa-armastust (4.3).

1.4. Õpitulemuse hindamise reeglid ja sagedus määratakse kooli ainekavas. Õpilane saab arvestuslike hinnete alusel kokkuvõtva hinde iga õppenädala õpitulemuste eest, samuti hinnatakse täiendavaks õppeks valitud õppenädala õpitulemust. Nende hinnete alusel pannakse välja kirjanduse hinne.

2. Õppe-eesmärgid

Kirjanduse õpetamisega taotletakse, et õpilane

- väärtustab ilukirjandust kui kunstiliiki;
- saab kirjandusest emotsionaalseid elamusi;
- parandab lugemisoscust;
- oskab kuulata;
- püüab oma tundeid ja mõtteid väljendada ilukirjandusliku teksti vormis;
- õpib analüüsima kirjandusteose tegelaste tundeid ja ennast tegelastega võrdlema;
- arendab oma tundemaailma ja suulist ning kirjalikku väljendusoscust;
- omab eneseväärikustunnet ja suudab oma erivajadusega võrdväärse partnerina elada.

3. Õppetegevus

3.1. Kirjanduse õppimisel kasutatakse originaaltekste või nende katkeid, mille maht vastab õpilaste võimetele. Kirjandusloolist teavet kasutatakse peamiselt suhtlemissituatsiooni konkretiseerimiseks: kes on kirjanik (jutustaja, kõneleja), kus ja millal ta elas või elab.

3.2. Tekstiga tutvumisele järgneb autorile “vastamine” – arutlus, kirjand jne. Tüüpainekavas pakutud teemavalik on soovituslik ja jätab õpetajale vabaduse kohandada seda vastavalt oma õpilaste individuaalsetele huvidele, võimetele ja kohalikele võimalustele. Kirjandusõpetust tuleks siduda kohalike autorite, paikkonna, koduga.

3.3. Kirjanduse õpetamine on tihedas seose eesti keele, inimeseõpetuse, ajaloo, ühiskonnaõpetuse ja võõrkeelega. Kirjandus lõimib teadmised kunstilise üldistuse kaudu emotsionaalseks tervikuks.

3.4. Kirjandusõpetus on rakenduslik. Oluline on kirjanduse kaudu õpilase enesetunnetuse (mina-pildi), väärikuse ja väärtushinnangute kujundamine, õpilase arvamuse ärakuulamine ja vastastikune arutlus. Ilukirjanduslike tekstide kaudu saab mõistetavamaks inimestevaheliste suhete maailm, toimub suhtekorralduslik kasvatustöö.

3.5. Kirjandusõpetuse kaudu saab õpilasele pakkuda erinevaid loova tegevuse võimalusi. Selleks on tulemuslik kasutada kuuldemängu, ettelugemist, iseseisvat lugemist, dramatiseeringuid ja mängu. Õpilase kaasamiseks vastavalt tema võimetele võib kirjandusega liita teisi kunstiliike (joonistamine, plastika jne).

4. Õppesisu

4.1. MINA ISE. Enesehinnang, ausus enese vastu, minu erinevus teistest, eneseväärikus, minu hobid ja huvialad, minu tervis ja tulevik, eesmärgid, minu puudused ja pahed...

4.1.1. Ilukirjandus. Ilukirjanduse põhimõisted: süžee, teema, dialoog, monoloog, karakter

4.1.2. Päevik kui sõber, probleemi lahendaja. Minu õhtu.

J. Parijõgi “Teraspoiss”, H. Nõu “Pea suu”, J. Krüss “Timm Thaler ehk müüdnud naer”, A. Jacobsson, S. Olssoni Berti päevikud.

4.2. MINA JA KODU. Suhted vanematega, õdede-vendade jt lähisugulastega. Vägivald kodus, minu kohustus ja vastutus kodus.

J. Parijõgi “Imeküüna” või “Vargus”, J. Tuulik “Vares”, A. H. Tammsaare “Tõde ja õigus” (katkend, vendade suhted), J. Smuul “Mälestusi isast”, H. Runneli luule.

4.3. MINA JA KODUMAA. Traditsioonid ja sündmused, mis tagavad järjepidevuse. Suhe keelde, murdekeele aktsepteerimine, kodupaiga väärtustamine. Minu juured, mina eesti ühiskonna liikmena. Ajaloomälu, kangelaslikkus, rahvusidentiteet.

4.3.1. Rahvaluule. Mõisted. Muistend. Muinasjutt. Pajatus. Kodukandi rahvaluulekoguja või kohamuistendid.

“Suur Tõll”, “Kalevipoeg”, Ed. Bornhöhe “Tasuja”, murdetekstid

4.4. MINA JA LOODUS. Loodushoid. Loodussäästlikkus. Loodus kui inimese võrdväärne partner.

Seton-Thomson “Lugusid loomadest”, R. Roht “Jutte loomadest”, J. Rannap “Viimane valgesulg”, J. London “Ürgne kutse”, F. Jüssi looduslood

4.5. MINA JA FANTAASIAMAAILM. Põnevus, seiklused, põgenemine fantaasiasse.

J. R. R. Tolkien “Kääbik”, A. Kivirähk “Kaelkirjak”, J. K. Rowling “Harry Potter ja tarkade kivi”, A. de Saint-Exupery “Väike prints”.

5. Õpitulemused

Õpilane

- tunneb kirjandust käsitletud autorite piires;
- mõistab ilukirjandusliku teksti eripära;
- mõistab ilukirjanduse väärtust ja lugemise tähtsust;
- suudab anda probleemidele hinnanguid;
- oskab avaldada oma arvamust;
- oskab kuulata ja arutleda jõukohastel kirjandusteemadel;
- omab tunnetusliku tekstiloome kogemust.

6. Hindamine

6.1. Hindamine toetab õpilase arengut. Protsessihindamisel kujuneb õpilasel enesetunnetuslik hinnang ja valmisolek kirjandusega tegelemiseks. Peaesmärk on õpilase toomine kirjanduse juurde julgustamise, positiivse hinnangu (hinde) ja tugevatele külgedele toetumise kaudu.

6.2. Arvestusliku hindamise kriteeriumid täpsustatakse iga haridusliku erivajadusega õpilase individuaalses õppekavas. See tagab võimaluse õpilase arenemiseks tema võimete piires, arvestades tema isiksust ja toetudes tema positiivsele küljele.

6.3. Iga tervikteema (5) lõpuks valmib õpimapp, mida hinnatakse arvestuslikult individuaalsete kriteeriumide alusel viiepallisüsteemis. Õpimapi tööd peegeldavad õpilase loovust temale vastuvõetaval viisil, mapi tööd on illustreeritud.

6.4. Kokkuvõtlik koondhinne, milles peakriteeriumina kajastub õpilase areng, pannakse kolme kursuse hinnete põhjal.

VÕÕRKEEL – INGLISE KEEL

1. Üldalused

1.1. Võõrkeele aineõpetuse kohustuslik maht eesti õppekeelega õpperühmades on 6 õppenädalat (vene õppekeelega õpperühmades 4 õppenädalat).

1.2. Õppenädalate järjestus täpsustatakse kooli vastava eriala õppekavas.

1.3. Hariduslike erivajadustega noorte võõrkeele õppimine- õpetamine on eelkõige **suhtlemispõhine**, mitte grammatikapõhine. Arvestatud on elulisi situatsioone, mis kujunevad noorte tööelus ja igapäevases avalikus suhtlemises.

2. Õppe-eesmärgid

Võõrkeele õpetusega taotletakse, et õpilane:

- tunnetab võõrkeelte õppimise vajadust
- saab aru igapäevasest ja erialaga seotud lihtsamatest võõrkeelsest ütlustest ja erialastest terminitest
- suudab võimete piires“ suhelda” arvutiga, milles on inglise keelsed märksõnad ja korraldused
- julgub suhelda õpitavas võõrkeeles
- väljendab ennast õpitud temaatika piires
- mõistab lihtsamaid erialaseid tekste, püüab arendada lugemisoskust
- õpib kasutama sõnaraamatuid
- huvitub õpitava keele maa kultuurile iseloomulikest käitumis- ja suhtlusnormidest, väljendub nende kohaselt kõnes
- püüab omandatud keeleoskust iseseisvalt arendada ja teisi võõrkeeli juurde õppida

3. Õppetegevus

3.1. Kutseõppeasutuse haridusliku erivajadusega õpilane on omandanud teatud õpioskused võõrkeele praktiliseks kasutamiseks ja iseseisvaks tööks. Õppija erivajadusena tuleb aga arvestada võõrkeele omandamise erilist raskust. Seetõttu on adekvaatne keskenduda kõige tavalisematele **kommunikatiivsetele ülesannetele** s.o. **keelekasutusolukordadele**, kus õpilane harjub toime tulema saavutades seega **keelekasutusoskusi**. Oluline on eristada mõistmise (passiivse kõne tase) ja kõnelemise (aktiivse kõne tase) raskusastmeid, et õpilasi võimetekohaselt kaasata dialoogidesse, lihtsatesse rollimängudesse, suhtlemisprobleemide lahendamisse. Õpilase võõrkeelset suhtlemist võib toetada ka mitteverbaalsete vahenditega, kehakeele, jooniste, kaartide ja sõnasiltidega.

3.2. Põhikooliastmes omandatud töövõtetele (rühma-, paaritöö, rollimängud) lisanduvad iseseisev töö ja praktilised õppeülesanded, mis suunavad õpilase otsima abi ja informatsiooni erinevatest sõnaraamatutest, võõrkeelsetest teabeallikatest, sh Internetist.

3.3. **Keelelise suhtlemise osaoskuste** võimetekohasel omandamisel on esmatähtis suuline kõnekeel: kuulamine-mõistmine (passiivne keele valdamine) ja kõnelemine (aktiivne keelevaldamine). **Kuulamisel** tajub õpilane võõrkeelele omast kõla, intonatsiooni, rõhku; eristab tuttavaid sõnu lauses ja mõistab nende alusel jutu üldist konteksti; parimal võimalikul juhul mõistab õpilane kõneldu (ütluse, teate, sõnumi, teksti) mõtet.

Kõnelemise harjutamisel püstitatakse võimetekohaseid ülesandeid. Elulistes olukordades vajaliku keelepraktika saavutamiseks stimuleeritakse kõnesoovi ja muudetakse harjutamine mänguliseks jälgides seejuures täiskasvanud õppija ealisi huve. Suulises kõnes on esikohal enda mõistetavaks tegemine, seega siis väljenduse selgus nii lauseehituse, sõnastuse kui ka häälduse seisukohalt. Erilist tähelepanu tuleb pöörata ainekava kohandamisele õppija haridusvajaduse (võimete) järgi ja õpiülesannete sobivale valikule siis, kui rühmas on kõneprobleemidega noori, kes ka emakeele õppes vajavad logopeedi abi või kõner rehabilitatsiooni.

Kirjalik kõne: **lugemine ja kirjutamine** on tutvustaval tasemel sobiv kogu rühmale ja annab võimaluse keeleandekatele õpilastele õpikoormuse tõstmiseks. Kirjaliku kõne kasutamine on üks põhilisemaid õpingute diferentseerimise võimalusi ka iseseisva töö kaudu. Sõnade äratundmine või juba keerulisemal astmel lugemine ning loetu mõistmine on seejuures olulisem kui kirjutamine.

3.4. Kordamine ja kinnistamine erinevad tavaõppes nii sageduse kui ka kordamise rütmi poolest. Õppimise juhtimisel on mõistlik lähtuda nn spiraali põhimõttest: samad sõnad, väljendid ja keelemudelid tulevad kasutusele võimalikult sageli, aga erinevates olukordades. Nii laiendatakse õpitu kasutusala ja kinnistatakse keeleainest.

3.5. Võõrkeele õppimine on tihedalt seotud eesti keele õpingutega, jälgides sama funktsionaalset (suhtlemispõhine keeleõpe) õpiviisi, kohandatud spetsiifilist õppematerjali ja vajadusel ka õpiabi eripedagoogilt või logopeedilt. Inglise keele õppesisu arvestab ka õppijate vajadusi teiste ainete omandamisel sh arvutiõpetus ja eriala õpe.

4. Õppesisu

4.1. Kõnearendus-, lugemis-ja kuulamisteemad

4.1.1. MINA, MINU PEREKOND JA KODU: enesetutvustus, abielu ja perekond, rollid ja suhted perekonnas, majapidamistööd, kodu ja kasvatus, unistuste kodu, perekonna eelarve, raha

4.1.2. INIMENE JA ÜHISKOND: mina isiksusena teiste seas, iseloom, võimed, eelistused, nõrkused, suhted teistega.

4.1.3. LOODUS KUI ELUKESKKOND: loodus ja inimene, ilm, puhkus, reisimine maa ja linn.

4.1.4. HARIDUS JA TÖÖ: kool, eriala ja õppimisvõimalused Eestis, töö ja tööpuudus, ametid ja elukutsed: kutsevalik, karjäär ja prestiiž.

4.1.5. INIMENE JA TEHNIKA: arvuti, "suhtlemine arvutiga", arvutisõnavara ja tüüpilised "tahvliteated"; olmetehnika ja sellega seotud probleemid, tehnika areng.

4.1.6. IGAPÄEVANE ELU: tervislik eluviis, toitumine, sportimine ja spordialad, suitsetamine, alkohol, narkootikumid, suhtlemine teeninduses: kaupluses, apteegis, arsti juures, hotellis.

4.1.7. KULTUUR JA LOOMING: (valikuliselt) teater, kino, muusika, ilukirjandus või kunst.

4.1.8. MEEDIA: (valikuliselt) televisioon, raadio ja kirjutav press, reklaam ja tema roll.

4.1.9. EESTI: (valikuliselt) riigikord, kultuuri-, majandus- ja poliitilised kontaktid, kultuuritavad, olulisemad pühad, nendega seotud kombed, söögitraditsioonid ja rahvustoidud.

4.1.10. ÕPITAVAT KEELT KÕNELEVAD MAAD: (valikuliselt) riigikord, kultuuri-, majandus- ja poliitilised kontaktid, kultuuritavad, olulisemad pühad, nendega seotud kombed, söögitraditsioonid ja rahvustoidud.

4.2 Keeleteadmised

4.2.1 Inglise keel:

Praktiline keeleõpe hõlmab

- nimisõna: üld- ja pärisnimede kasutamine, nimisõnalised fraasid ja nende kasutamine; omastav käänne; ainsuse ja mitmuse kasutamine;
- artikkel: artikli praktiline kasutamine;
- omadussõna ja selle võrdlusastmed;
- arvsõna: aritmeetilised põhitehted, erinevad mõõtühikud;
- asesõna: valikuliselt sõltuvalt vajadusest;
- tegusõna: ajavormid;

- mäarsõna: mäarsõna koht lauses;
- eessõna: ajamäärustes esinevad eessõnad *after, before, between, in, on, for, until, till since, from...to/till, by*; kohamäärustes esinevad eessõnad *in, at, on, up, near, under, above, behind, in front of, between, to, into, towards, up to, over, from, out of, off, down, through, opposite, round, next to/beside*; viisimäärustes esinevad eessõnad *by, on, in with, without*; eessõnalised fraasid *at the beginning of* jt; nimi- ja omadussõnad, mis nõuavad enda ees teatud eessõna *by car, for sale, at last* jt; nimi-, omadus- ja tegusõnad, mis nõuavad enda järel teatud eessõna *advice on, afraid of, belong to* jt;
- lause rakenduslik õpetus;
- sidesõnad valikuliselt;
- sõnatuletus valikuliselt.

5. Õpitulemused

5.1. Kuulamisel õpilane:

- mõistab kõnelejate olmeteksti (ka TV-s) ja telefoni teel edastatud teateid, eeldusel, et need on lähedased standardkeelele
- püüab tuletada tundmatute sõnade tähendust konteksti abil temale tuntud elementide kaudu;
- püüab eristada kuulatu detaile ja järjestada sündmusi ning eristada olulist infot;

5.2. Kõnelemisel õpilane:

- oskab vestelda põhiteematika (õpitud) ulatuses
- oskab kasutada vastavale võõrkeelele omast intonatsiooni, rütmi ja rõhku;
- teab üldjoontes suhtlusetiketti ja püüab seda kasutada;
- oskab õpitu ulatuses suhelda võõrkeeles nii vahetult kui ka telefoni teel standardkeele tasemel;
- oskab vestluses vajadusel kasutada kompensatsioonistrateegiaid.

5.3. Lugemisel, kirjutamisel õpilane:

- tunneb ära tuttavate sõnade kirjaipildi; mõistab sõnade tähendust;
- mõistab erinevaid loetud lauseid (tekste, sh lihtsamaid kasutamishüüside);
- oskab leida (vajadusel abiga) tekstist talle vajalikku või teda huvitavat informatsiooni;
- oskab teksti mõistmiseks kasutada pealkirju, illustratsioone, jooniseid, skeeme, sõnade kirjaipilti (toimetulekumehhanismid info saamiseks);
- teab oma emakeeles sageli kasutatavate rahvusvaheliste sõnade tähendusi ning oskab neid teadmisi kasutada võõrkeelset teksti lugedes;
- oskab leida ja kasutada õpitava võõrkeele vahendusel infot eri allikatest sh Internetist
- oskab kasutada sõnaraamatuid ja teatmeteoseid;
- oskab kirjutada ingliskeelses ankeedis või blanketis õigele kohale oma nime, aadressi, isikukoodi, allkirja.

6. Hindamine

Õpilane on hindamisprotsessi kõikides tegevustes aktiivne osapool. Õppimise (tegevuse) ja tulemuse hindajaks on õpilane ise, rühm ja õpetaja. Hindamine toimub protsessihindamise, arvestusliku hindamise ja kokkuvõtva hindamisena.

1.2.1. Protsessihindamine toimub pidevalt õppimise käigus vahetulemuste alusel. Arutlevas laadis kasutatakse pikemaid või lühemaid sõnalisi hinnanguid või koos põhjendusega tavalisi hindeid. Õpilane kujundab selle alusel välja oma parima võimaliku õpistiili ja toimetulekumehhanismi suhtlemiseks inglise keeles. Õpetaja kohandab vahetulemuste alusel individuaalseid harjutusi ja suhtlemisülesandeid, optimeerib kogu õppeprotsessi. Protsessihindamine on arengudiagnostilise tähendusega ja annab õpilasele ning õpetajale informatsiooni õppetöö individualiseerimiseks, vajadusel individuaalse ainekava jätkuvaks kohandamiseks.

1.2.2. Arvestuslik hindamine on võimetekohase õpitulemuse hindamine, mis toimub tervikteemade läbimise järel vastavate praktiliste suhtlemisaktide (rollimängud, pedagoogilised draamad, simulatsioonid) või kirjalike tekstide, ankeetide, blankettide, jm alusel. Õpilased saavad aineosa arvestusliku hindamise kohta võimalikult täpset teavet (hinnatavad teemad, aeg, hindamise meetodid ja kriteeriumid) hiljemalt teise ainetunni ajal. Arvestatakse kõne mõtteselgust, sõnavara kasutuse asjakohasust, suhtlemiseesmärgi ammendatust. Vajadusel on hindamise kriteeriumid täpsustatud õpilaste individuaalsetes õppekavades, hindamise sagedus kooli õppekavas.

1.2.3. Õpilane saab arvestuslike hinnete alusel kokkuvõtva hinde iga semestri ja õppeaasta (aastahinne) lõpus. Inglise keele hinne pannakse hinnetelehele samuti kokkuvõtva hindena.

7. Soovituslik kirjandus.

- Põhiõpikuna:
  1. Ü. Kurm, M. Jõul. I Love English I-VI õpikud, töövihikud ja kassetid.

- Iseseisvaks tööks:
  1. Elementary English Grammar, Digby Beaumont;
  2. Essential Grammar In Use, Raymond Murphy.

MATEMAATIKA

1. Üldalused

1.1. Hariduslike erivajadustega õpilasele kohandatud matemaatika ainekava maht on 4 õppenädalat. Otstarbekas on suurendada matemaatika ainekava mahtu 1 täiendava õppenädala võrra, saadud 5 õppenädalat on kohandatud tüüpainekava maht.

1.2. Aine jaguneb 4 mooduliks:

- reaalarvud, täisarvud, täisarvude hulga omadused, murdarv, arvu aste, mõõtühikute kümnendsüsteem, protsentarv, arvutused raha ja erinevate mõõtühikutega (1 õppenädal);
- geomeetria mõisted, ruumigeomeetria (1 õppenädal);
- ressursside arvestus (1 õppenädal);
- hinna- ja aruandlusarvestus (2 õppenädalat).

Arvestades õpilaste tunnetuslikku individuaalsust, toimub vajalike oskuste omandamine valdavalt praktilise õpetuse kaudu, s.t. eluliste situatsioonide korduva läbimängimise ja adekvaatse mina-pildi kujundamise kaudu. Ootused õpitulemuste suhtes on paindlikud.

1.3. Matemaatika ainekava sisu on

- määratud matemaatika tähenduse ja funktsioonidega kultuuris ja ühiskonnas. Loogika kui matemaatika põhiline tulemusteni jõudmise viis on saanud tähtsaks vahendiks ka paljudes teistes teadustes, inimtegevuses tervikuna. Inimese täisväärtuslik areng ja toimetulek kaasaegses ühiskonnas ei ole mõeldav loogilise mõtlemise kultuurita;
- vastavuses haridusliku erivajadusega õpilaste võimete ja arengu iseärasuste ning mina-pildiga, mis loob tingimused võimetekohaseks õppimiseks, arenguks ja eriala

omandamiseks;

- üks osa kutseõppe erialade õppekavadest, mis teenivad isiksuse õpetamise ja arendamise üldhuve, loovad eeldused oma elu, õppimise ja kutsetööga toimetuleva isiksuse kujunemiseks.

2. Õppe-eesmärgid

Matemaatikaõpetusega taotletakse, et õpilane

oskab

- hinnata iseennast, analüüsida oma huve ja oskusi;
- selgitada hinna mõju, näidata, kuidas muutused pakkumisel ja nõudluses mõjutavad turuhindu (vajadusel abiga);
- analüüsida sääste, investeerimist ja isiklike rahajuhtimise valikuid (vajadusel abiga);
- pidada algeelist majandusarvestust, tunda ostu-müügi toiminguid (vajadusel abiga);
- teha võimaluse korral, lähtuvalt erialast, enda jaoks õigeid rõhuasetusi ja valikuid;
- kirjeldada, kuidas raha, kaubad ja teenused seovad turumajanduses omavahel kodumajapidamisi ja ettevõtteid;

arendab

- endas arvu tunnetust ja kujutlust, et mõista, mida antud mõõtari võib reaalselt kirjeldada;
- arvu mõiste rakendamise oskust suuruste mõõtmisel, millega ühenduses omandatakse pikkuse, pindala, ruumala, aja, kiiruse ja massi mõõtühikute süsteem;
- loogilist mõtlemist, ruumilist kujutlusvõimet ja kvantitatiivsete seoste mõistmist matemaatiliste seoste kaudu;
- ruumikujutlust praktiliste tööde kaudu modelleerimisel ja konstrueerimisel;
- ajakohast keelekasutamisoskust erinevate ruumiliste vormide ja majandusnähtuste kirjeldamisel;
- majanduslikku mõtlemist, intuitsiooni ja loovust;

omandab

- kindlad arvutustehnilised vilumused peast, kirjalikult ja kalkulaatori abil arvutamiseks;

rakendab

- matemaatika-alaseid teadmisi ja oskusi kutseerialade spetsiifikast lähtuvate ülesannete lahendamiseks.

3. Õppetegevus

3.1. Ainekavas pakutud valik on soovituslik, jättes õpetajale võimaluse vastavalt rühma ja iga õpilase töövõimele ja vajadustele jätta kõrvale vähem olulist ja/või lisada täiendavaid ülesandeid, praktilisi töid enda ja õpilaste algatusel. Ainekava on igapäevaelu vajadustest tulenevalt muutustele avatud.

3.2. Õppetegevus on suunatud õpilase kui isiksuse mitmekülgsel arengule, mis arvestab tema individuaalseid iseärasusi ja võimeid, arendab suhtlemisoskust, koostöövõimet, iseseisvust, oskust olukordi hinnata, valikuid teha ja otsuseid langetada.

3.3. Õpetaja ülesanne on toetada õpilase arengut, ainealaste teadmiste omandamist ja süvendamist, iseseisva töö oskuste kujunemist, õpitahte tugevnemist ja eneseusu suurenemist.

3.4. Nõutavate õpitulemuste saavutamiseks peaks õpetajal olema võimalus kasutada nüüdisaegseid infotehnoloogiavahendeid ning viia osa ainetunde läbi arvutiklassis.

3.5. Hindamine jaguneb protsessi-, arvestuslikuks ja kokkuvõtvaks hindamiseks.

4. Realarvud. Murdarv. Arvu aste. Protsent. Arv. Mõõtmine (1 õn)

4.1. Õppesisu

4.1.1. REAALARVUD. TÄISARVUD. Täisarvude hulga omadused. Ligikaudsed arvutused (ümardamine). Ratsionaalavaldiste lihtsustamine. Arvude aritmeetiline keskmine.

4.1.2. MURDARV. Murdarv:

- ühiku jaotamine võrdseteks osadeks;
- mitme terviku jaotamine võrdseteks osadeks;
- murru laiendamine, taandamine;

4.1.3. ARVU ASTE. Arvu kümneastmed, astme mõiste üldistamine, arvu ruudu ja kuubi mõiste.

4.1.4. PROTSENTARV. Protsentarv, selle rakendamine situatsioonülesannete lahendamisel.

4.1.5. ARVTELG. Arvtelg, koordinaadid.

4.1.6. MÕÕTMINE. Mõõdühikute kümnendsüsteem, mõõtmine, märkimine. Plaanimõõt, mõõtkava. Praktilised arvutused kutseala põhioskuste omandamiseks, arvutused raha ja erinevate mõõdühikutega (aja-, pinna-, ruumi-, pikkus-, massi- ja mahuühikutega).

4.2. Õpitulemused

4.2.1. Õpilane oskab

- rakendada arvu mõistet suuruste mõõtmisel, millega ühenduses omandatakse massi, pikkuse, pindala, ruumala, aja ja kiiruse mõõdühikute süsteem ja oskus kasutada nendevahelisi seoseid;
- kasutada protsendi mõistet majandus- ja rahandusküsimusi kajastavates ülesannetes.

4.2.2. Õpilane teab ja tunneb

- ratsionaal- ja reaalarve;
- arvu kümne astmeid, mõõdühikute kümnendsüsteemi;
- protsendi mõistet.

4.3. Hindamine

4.3.1. Protsessihindamise aluseks on õppeprotsessis saadud vahetulemused. Näiteks õppija poolt koostatud praktilised arvutused kutseala põhioskuste omandamiseks. Arvutused raha ja erinevate mõõdühikutega (aja-, pindala-, ruumala-, pikkus-, massi- ja mahuühikutega). Hindajaks võivad olla õpikaaslased, õppija ise ja õpetaja.

4.3.2. Arvestuslik hindamine on õpitulemuse hindamine tervikliku teema läbimise järel, praktiliste tööde kaudu (modelleerimine), tabelite, skeemide koostamine, info kogumine, selle struktureerimine.

4.3.3. Soovitavad arvestuslikud teemad:

A1 – Reaalarvud. Ratsionaalarvud. Ratsionaalarvude lihtsustamine. Arvude aritmeetiline keskmine. Ligikaudsed arvutused.

A2 – Murdarvud

A3 – Arvu kümne astmed, mõõdühikute kümnendsüsteem. Astme mõiste üldistamine, arvu ruudu ja kuubi mõiste. Mõõdühikud, mõõtmine, märkimine. Plaanimõõt mõõtkava.

A4 – Arvtelg koordinaadid. Protsentarvutus.

4.3.4. Mooduli hindamisel arvestatakse selle mooduli arvestuslikke töid. Kokkuvõttev hindamine kajastab õpilase oskusi mooduli lõppedes.

5. Geomeetria mõisted. Ruumilised kehad (1 õn)

5.1. Õppesisu

5.1.1. NURGAD. NURKADE MÕÕTMINE. Nurk, nurkade liigitamine, kahe sirge vastastikune asend tasandil, kõrvunurgad, tippnurgad. Nurkade mõõtmine, kraad, radiaan.

5.1.2. TASANDILISED KUJUNDID. Kolmnurk, ruut, ristkülik, romb, trapets, nende kirjeldamiseks vajalikud mõisted. Kolmnurkade liigitamine, kolmnurga nurkade summa, kolmnurkade võrdsuse tunnused, ring, ringjoon. Tasandiliste kujundite ümbermõõdud, pindalad.

5.1.3. RUUMILISED KEHAD. Hulktahukad, pöördkehad. Prisma, püramiid, silinder, koonus, kera, nende pindalad, ruumalad. Praktilised tööd (modelleerimine, konstrueerimine).

5.2. Õpitulemused

5.2.1. Õpilane oskab (võimalikult iseseisvalt)

- käsitseda sirklit, joonlauda, nurklauda ja malli geomeetrilistes konstruktsioonides – nurkade suuruste mõõtmine joonisel, lõigu ja nurga poolitamine, kolmnurga übermõõdu ja pindala arvutamine mõõtmisel saadud tulemuste järgi ja vastupidi, antud sirgete ristsirge joonestamine, kolmnurga konstrueerimine kolmel põhikujul; risttahuka mudeli valmistamine, selle ruumala arvutamine mõõtmisel saadud andmete järgi ja vastupidi, risttahuka vormi ja konstruktsiooni analüüs.
- teostada töös ettetulevaid arvutusi, suudab hinnata tulemuste tõepärasust;
- lahendada lihtsamaid kutseerialade spetsiifikast lähtuvaid ülesandeid.

5.2.2. Õpilane teab ja tunneb

- matemaatilisi termineid ja oskab neid kasutada;
- tasandilisi ja ruumilisi kujundeid, nende vahelisi seoseid ja omadusi.

5.2.3. Õpilane rakendab

- matemaatilisi teadmisi ja oskusi kutseerialade spetsiifikast lähtuvate ülesannete lahendamisel.

5.3. Hindamine

5.3.1. Protsessihindamise aluseks on õppimise ajal saadud vahetulemused, nagu õppija poolt koostatud praktilised tööd (modelleerimine, konstrueerimine). Protsessi hinne on nii hindeline kui hinnanguline.

5.3.2. Arvestuslik hindamine on õpitulemuse hindamine tervikliku teema läbimise järel, praktiliste tööde kaudu (modelleerimine) tabelite, skeemide koostamine, info kogumine, selle struktureerimine, õpimapi koostamine.

5.3.4. Soovitavad arvestuslikud teemad praktiliste tööde kaudu:

A1 – Nurk, nurkade liigitamine, kahe sirge vastastikune asend tasandil, kõrvunurgad, tippnurgad. Nurkade mõõtmine, kraad, radiaan.

A2 – Tasandiliste kujundite übermõõdud ja pindalad.

A3 – Ruumiliste kujundite pindalad ja ruumalad.

5.3.5. Mooduli kokkuvõtlik hindamine toimub arvestuslike hinnete alusel.

6. Ressursside arvestus (1 õn)

6.1. Õppesisu

6.1.1. RESURSSIDE ARVESTAMINE. Materjali, tööjõu, tööaja, töövahendite, energia jm ressursside arvestused ja valikute tegemine, võimaluse korral lõimida erialaste lõputöödega.

6.1.2. ANDMETE KOGUMINE, TÖÖTLEMINE. Arvandmete kogumine ja süstematiseerimine, arvandmete kujutamine diagrammidel, elulähedaste ülesannete lahendamine. Aritmeetiline keskmine, mood, suhteline sagedus, juhuslikkus. Vastavalt erialale erinevate situatsioonülesannete lahendamine, tootmiskulude arvestamine jm ülesanded. Oma võimaluste väljaarvestamine erinevates elulistest situatsioonides iseseisva kodanikuna. Praktilised ülesanded perekonna eelarvest ja tööalasest tegevusest (vajadusel abiga)

6.2. Õpitulemused

6.2.1. Õpilane oskab

- teha ressursiarvestusi võimalikult iseseisvalt elu- ja kutsetöö situatsioonides;
- korraldada, kavandada ja korrastada oma igapäevase ning tööalase tegevuse aruandlust.

6.2.2. Õpilane mõistab

- turumajanduslikule ühiskonnale iseloomulikke majanduse ja rahandusasjadesse kuuluvaid seoseid ja mõisteid (vajadusel abiga).

6.3. Hindamine

6.3.1. Protsessihindamise aluseks on õppimise ajal saavutatud vahetulemused, mis võivad olla näiteks õppija poolt koostatud praktilised tööd (oma võimaluste väljaarvestamine erinevates elulistes situatsioonides ning perekonna eelarve, töölase tegevuse kavandamine).

6.3.2. Arvestuslik hindamine on õpitulemuse hindamine tervikliku teema läbimise järel praktiliste tööde kaudu – tabelite, skeemide koostamine, info kogumine, selle struktureerimine.

6.3.3. Soovituslikud teemad:

A1 – Materjal, tööjõu, tööaja, töövahendite, energia jm ressursside arvestused ja valikute tegemine (läbi majandusülesannete seotud erialaga, isikliku eluga ühiskonnas).

A2 – Arvandmete kogumine ja süstematiseerimine, arvandmete kujutamine diagrammidel.

A3 – Aritmeetiline keskmine, mood, suhteline sagedus, juhuslikkus. Vastavalt erialade erinevate situatsioonülesannete lahendamine, tootmiskulude arvestamine, jm. ülesanded.

6.3.4. Kokkuvõtlik hindamine toimub arvestuslike hinnete alusel.

7. Hinna- ja aruandlusarvestus (2 õn)

7.1. Õppesisu

7.1.1. MAJANDUS- JA RAHANDUSMÕISTED. Turumajanduslikule ühiskonnale iseloomulikke rahandus- ja majandussuhetesse kuuluvaid seoseid ja mõisteid (raha, valuuta, palk, maksud, hind, võlg, laen, hoiused). Tuludeklaratsioon, selle täitmine.

7.1.2. MAJANDUSLIKU TEGEVUSE KAVANDAMINE. Hinna- või palgaarvestus sõltuvalt ressursside kulust, tööajast jt kulutustest vastavalt erialadele. Tulud, kulud, elulähedaste situatsiooniülesannete lahendamine. Tootlus, kasum. Tootmiskulude arvestamine, aruandlusarvestused. Maksude arvestamine. Eluliste ülesannete lahendamine. Hangitud informatsiooni tõlgendamine, andmestiku graafiline kujutamine.

7.2. Õpitulemused

7.2.1. Õpilane oskab (võimete piires)

- planeerida oma isiklike ja töölaseid tegevusi ühiskonnas kehtivate hinna-, palga- ja maksureeglite järgi;
- majanduslikult mõelda ja iseseisvalt toime tulla;
- hinnata säästliku eluviisi põhitõdesid;

- korraldada ja korrastada oma töölase tegevuse aruandlust, võimaluse korral lõimida erialaste lõputöödega;

- analüüsida olukordi ja adekvaatseid otsuseid langetada;

- täita tuludeklaratsiooni;

- koostada perekonna eelarvet.

7.2.2. Õpilane mõistab

- maksude arvestamise ja tuludeklaratsiooni täitmise oskuse vajalikkust ja teab kust abi saada kui sellega ise hakkama ei saa;

- hinna muutuste iseloomu.

7.3. Hindamine

7.3.1. Protsessihindamine toimub õppimise ajal vahetulemuste alusel, milleks võivad olla õppija poolt koostatud praktilised tööd (majandusliku tegevuse planeerimine, aruandlusarvestused). Siin saaksid hindajaks olla kaaslased, õppija ise ja õpetaja.

7.3.2. Arvestuslik hindamine on õpitulemuste hindamine tervikliku teema läbimise järel, praktiliste tööde kaudu.

7.3.3. Soovituslikud teemad:

A1 – Turumajanduslikule ühiskonnale iseloomulikke rahandus- ja majandussuhetesse

kuuluvaid seoseid ja mõisteid (raha, valuuta, palk, maksud, hind, võlg, laen, hoiused).

A2 – Hangitud informatsiooni tõlgendamine, andmestiku graafiline kujutamine.

A3 – Hinna- või palgaarvestus sõltuvalt ressursside kulust, tööajast jt kulutustest vastavalt erialadele.

A4 – Tulud, kulud. Tootlus, kasum. Tootmiskulude arvestamine, aruandlusarvestused.

A5 – Maksude arvestamine. Tuludeklaratsioon.

7.3.4. Mooduli hindamisel arvestatakse selle mooduli arvestuslikke ja praktilisi töid.

7.3.5. Kokkuvõtlik hindamine toimub arvestuslike hinnete ja praktiliste tööde hinnete alusel ja kajastab õpilase matemaatikaalaseid oskusi, tegevuse mõtestatust, iseseisvust, ülesannete korrektse lahendamise ja tulemuse analüüsimise oskust, matemaatika alaseid teadmisi.

Valikuliselt kasutatav õppekirjandus õpilastele

1. Kaasik, K., Cibulskaité, N., Stričkiené, M. Matemaatika 6. klassile. – Tallinn: Avita, 2001.

2. Kaasik, K. Matemaatika töövihik 6. klassile, I ja II osa. – Tallinn: Avita, 2001.

3. Tõnso, T. Matemaatika 7. klassile. – Tallinn: Mathema, 2002.

4. Nurk, E., Paat, V., Telgmaa, A. Matemaatika kordamisülesandeid põhikoolile. – Tallinn: Koolibri, 1999.

5. Leego, T., Vedler, L., Vedler, S. Matemaatika õpik kutseõppeasutustele. – Tartu: Atlex, 2002.

6. Kasemaa, P., Lind, A. Matemaatika käsiraamat : V-IX klassile. – Tallinn: Koolibri, 1993.

7. Ülesandekogu I, II, III. – Eesti Junior Achievement, 1995–1998.

8. Lepik, M., Nurk, E., Undusk, A. Matemaatika töövihik VIII klassile. – Tallinn: Koolibri, 1998.

9. Weber, B. Matemaatika : valemid. – Tallinn: Koolibri, 2001.

10. Mohry, B. Matemaatika : geomeetria. – Tallinn: Koolibri, 2001.

11. Matiisen, K. Matemaatika harjutusvihik V klassile. – Tallinn: Koolibri, 1997.

12. Lind, A. Matemaatika põhikooli õpilasele. – Tallinn: Ilo, 2001.

Soovitav kirjandus õpetajale

1. Majandusõpik. – Tallinn: Junior Achievement, 1993.

2. Juhtimise ja majanduse modelleerimise ülesanne. – Tallinn: Junior Achievement of Estonia, 1994.

3. Eesti Junior Achievement “Õpetaja käsiraamat”, 1994.

4. Alakivi, U., Arrak, A., Eamets, R. ... [jt.] Majanduse algkursus : õpik keskkoolile. – Tallinn: Avita, 1994.

5. Eesti Junior Achievement “Macroland”, 1995.

6. Kauge, A. Matemaatika tabelid ja valemid põhikoolile. – Tallinn: Avita, 1995.

7. Eesti Junior Achievement “Õpilafirma käsiraamat”, 1996.

8. Saksakulm, T. Avasta ennast ja oma võimaluste maailma : [isiklik tööraamat:] info, nõuanded, testid. – Tallinn: ELLERVO, 1996.

9. Fridman, L. Matemaatika õpetamise psühholoogilis-pedagoogilisi probleeme. – Tallinn: Valgus, 1987.

10. Lind, A., Nagel, K. Matemaatika. – Tallinn: Ilo, 2000.

11. Kauge, A. Matemaatika ülesanded põhikooli kursuse kordamiseks. – Tallinn: Avita, 2000.

12. Luigelaht, V., Reiman, E. Matemaatika ülesannete kogu. – Tallinn: Valgus, 1995.

13. Lind, A. Mr Matemaatika. – Tallinn: Avita, 1998.

14. Velsker, K. Ülesandeid juhuslikkusest : põhikoolile. – Tallinn: Avita, 1995.

15. Luigelaht, V., Reiman, E. Matemaatika tehnikumidele. – Tallinn: Valgus, 1978.

16. Telgmaa, A. Rahandusküsimusi koolimatemaatikas : lisamaterjali matemaatika õppimisel ja õpetamisel. – Tallinn: Avita, 1994.
17. P.lya, G. Kuidas seda lahendada. – Tallinn: Valgus, 2001.
18. Koikson, M. Matemaatika kontrolltööd 6. klassile. – Tallinn: Avita, 2002.
19. Tiilen, M., Tsupsman, A. Matemaatika kontrolltööd 7. klassile. – Tallinn: Avita, 2000.

FÜÜSIKA

1. Üldalused

1.1. Füüsika aineõpetuse kohustuslik maht on 3 õppenädalat. Kui kutseõppeasutuses õpetatava eriala toetavaks õppeks on otstarbekas ainemahtu suurendada, siis võib füüsika süvendatud käsitluseks kasutada 4õppenädalast mahtu.

1.2. Füüsika tutvustab õpilasetele ümbritsevat maailma ja selles kehtivaid seaduspärasusi. Ainekäsitus lähtub õpilastele eluliselt tähtsatest ja konkreetsetest näidetest, järk-järgult selgitatakse õpilastele mõistetaval tasemel uusi nähtusi ja seoseid nende vahel. Kuigi käsitus on lihtsustatud, on oluline jälgida vastavust teaduslikule tõe. Samuti on olulisel kohal tervikliku maailmapildi kujundamise vajadus. Selleks avatakse füüsika nähtuste tähendus nii loodusseaduste kui ka praktilise elu kontekstis. Õpe võimalikult praktilise suunilusega määratledes võimaluste piires füüsika vahekorrad inimese, looduse ja ühiskonna vahel.

1.3. Kõiki ainekava teemasid on võimalik õpetada õpilaste huvidele ja võimetelevastavas mahus. Teemavalik, käsitlemise ulatus ja järjekord sõltub ka eriala õpingute toetamise vajadusest. Oluline on õpingute terviklikkus ja sellest tuleneb ka ainete lõimitud käsitus. Üldharidusainetest on füüsika on eriti tihedalt seotud keemia, bioloogia ja matemaatikaga. Füüsika ülesanded on reeglina praktilised ja toetavad õpioskuste ja erialaoskuste kujunemist.

2. Õppe-eesmärgid

Füüsikaõpetusega taotletakse, et õpilane

- omandab tervikliku maailmapildi
- suudab asjakohaselt ja ohutult kasutada olmetehnikat ja tehnikat erialatöös
- mõistab füüsika seost tehnika ja oma eriala nüüdisaegse tehnoloogiaga
- omandab füüsika põhimõisted ja kasutab neid füüsikaliste nähtuste, objektide ja nendevaheliste seoste kirjeldamiseks elulistes situatsioonides
- tutvub universaalsete füüsikaseadustega
- kasutab info saamiseks teadmaterjali
- kasutab lihtsaid loodusteaduse uurimismeetodeid: vaatlus, mõõtmine, katse (ühiselt tehtud prognooside kontrollimiseks)
- kasutab erinevaid mõõteriistu ja seadmeid
- teeb igapäevaelus ja kutsetöös vajaminevaid füüsika ainevaldkonnaga seotud arvutusi
- omandab säästva suhtumise enda, lähiümbruse ja looduse suhtes

3. Õppetegevus

3.1. Hariduslike erivajadustega kutseõppeasutuse õpilase füüsikaõpingud on loogiliseks järjeks Põhihariduse lihtsustatud riikliku õppekava alusel omandatud teadmiste ja oskuste. Eelnevad õpingud on valdavalt toimunud lõimitult teiste ainetega, eelkõige tööõpetusega. Akadeemiline ainekäsitus on võõras haridusliku erivajadusega õppija huvidele ja sobimatu võimetele. Seepärast toimub õpe ka kutseõppeasutuses eelkõige praktilise tegevuse kaudu; konkreetsete nähtuste või objektide vaatluse ja sellega kaasneva selgituse (suunatud taju, vahendatud taju, mõtestatud taju) kaudu; tulemuslik on läbi viia lihtsaid ja suhteliselt

lühiajalisi füüsika ainealaseid katseid, mida tuleks siduda ka eriala või igapäeva taustaga. Sobib lahendada lihtsaid probleemsituatsioone või probleemülesandeid, mis eeldavad pigem praktilist leidlikkust, vähem arvutusi. Seoste leidmiseks on hea põhjenduse leidmine, prognooside tegemine ja siis vaatlusega kaasnev või sellele järgnev kommenteerimine. Sellistele eeldusoskusele saab edu korral lisada järelduste ja kokkuvõtete tegemise, otsustuste ja valikute tegemise, lihtsa arutluse. Iseseisva töö raames on jõukohane otsida infot teabeallikatest, võimalusel ka internetist.

3.2. Õpetaja ülesanne on mõista ja toetada õpilase arenguvõimalusi, vajadusel diferentseerida õpiülesandeid nii, et iga õpilane teeks õppimisel võimetele vastavaid pingutusi ja saaks eduelamusi. Taotlema tuleks iga õpilase parimat võimalikku taset füüsikaga seotud kutse- ja olmetööde tegemisel, aine tundmisel, iseseisva töö oskuste kujunemisel. Oluline on eneseusalduse ja õpihuvi hoidmine, oma õpistiili edendamine loodusuurija meetodite (sihipärane vaatlus, mõõtmine, katsete tegemine) kasutusele võtmisega, jätkusuutliku ja säästva eluhoiaku kujundamine.

4. Õppesisu

4.1. Mehaanika

KEHAD MEIE UMBER. Loodus ja inimene. Loodusteadused. Aine ja keha. Füüsikaline suurus. Mõõtmine, mõõtühikud, mõõtühikute süsteem (pikkus, pindala, mass, temperatuur, aeg e periood) Erinevad mõõteriistad, skaalad.

MEHAANILINE LIIKUMINE. Ühtlane sirgjooneline liikumine. Liikumise suhtelisus, kiirus, kiirendus. Teepikkuse, aja ja kiiruse seos. Kehade vastastikmõju: mass, jõud. I. Newtoni tähtsus füüsikas. Vaba langemine. Raskusjõud. Dünamomeeter. Hõõrdumine ja selle mõju liiklustravalisusele. Jõu mõju kehale. Mehaaniline töö, mehaaniline energia, mehaanilise energia jäävuse seadus.

PERIOODILISED LIIKUMISED. Ringliikumine: tiirlemine ja pöörlemine. Võnkumine: periood, sagedus, hälve, amplituud. Laine: ristlaine, pikilaine.

4.2. Soojusnähtused

TEMPERATUUR. Termomeeter. Temperatuuriskaala. Soojuspaisumine. Aine oleku muutuse seos temperatuuriga. Soojusülekanne liigid: juhtivus, kiirgus. Termos. Ehituse soojapidavus, energia säästmine.

4.3. Elekter ja magnetism

ELEKTRILINE VASTASTIKMÕJU. Elektrilaeng, elektrivool, elektrivälja tugevus ja pinge. Välg. Ohu vältimine äikese ajal.

ELEKTRIVOOL. Voolutugevus, elektritakistus, takistid, vooluallikad. Vooluring, Ohmi seadus. Elektrivoolu töö ja võimsus. MAGNETVÄLI, magnetinduktsioon.

Elektromagnetiline induktsioon. Vahelduvvool. Elektriga töötavad seadmed, kodumasinad, elektrisoojendusriistad, nende kasutamise ohutusnõuded. Lühis. Kaitse. Elektri mõju inimorganismile. Elektriohutusnõuded ja esmaabi õnnetuse korral: inimese vabastamine pinge alt. Elektriarvestid. Elektri tootmine, elektri jaamade tüübid. Elektrienergia säästmise võimalused.

VALGUSNÄHTUSED e OPTIKA (näited loodusest ja laborikatsetest). Valgusallikad. Valguse sirgjooneline levimine. Valgus ja vari. Valguse peegeldumine. Valguse murdamine. Optilised riistad: (valikuliselt) prillid, peegel, pikksilm, luup, mikroskoop, periskoop, fotoaparaat..

4.4. Kosmos

MAA. PÄIKESESÜSTEEM. (lihtsustatult ja valikuliselt) Maa. Kuu ja kuu faasid. Planeedid ja kaaslased. Planeetide liikumine ja aastaegade ning ööpäeva vaheldumine. Aeg, ajavööndid, ajateenistus, aja mõõtmine (pendelkell, päikesekell, bioloogiline kell, kaasaegsed kellad). Tähed ja tähesüsteemid. Galaktika. Kosmoselennud ja –tehnika.

5. Õpitulemused

Õpilane teab

- füüsika põhimõisteid ja püüab neid kasutada oma kõnes
- kehade ja füüsikaliste nähtuste iseloomulikke tunnuseid, käsutamise võimalusi praktikas
- liikumisi kirjeldavaid suurusi ja nende vahelisi seoseid
- põhilisi füüsikalisi suurusi, suuruste omavahelisi seoseid, mõõteriistu, mõõtühikuid
- elektrivoolu toimete rakendusi
- mehhanismide otstarvet, töötamise põhimõtteid ja ohutusnõudeid
- põhilisi füüsika seaduspärasusi, nende universaalsust ja rakendatavust
- keskkonna - ja energiasäästu vajalikkust
- põhitõdesid universumist ja päikesesüsteemist.
-

Õpilane oskab

- märgata nähtuste olekut füüsika seisukohalt
- oma kõnes asjakohaselt kasutada füüsika põhimõisteid
- lahendada praktiliselt (mitte arvutuslikult) lihtsamaid probleemülesandeid, teha igapäevaelus või kutsetöös vajaminevaid arvutusi
- kasutada praktiliselt vajaminevaid mõõteriistu ja seadmeid
- viia läbi mõõtmisi, teha lihtsamaid praktilisi katseid ja vaatlusi
- arvestada ohutustehnika nõudeid oma töös ja olmes,
- leida infot teatmeteostest, sõnastikest, internetist
- oskab õppimiseks (info saamiseks) kasutada loodusteaduse uurimismeetodeid: vaatlus, mõõtmine, (lihtne) katse
- hinnata ja väärtustada looduskeskkonda, eluhoidlikku käitumist

6. Hindamine

Hindamine toetab õpilase arengut ja lähtub õppekavas (ainekavas) seatud eesmärkidest ning õpitulemustest, vajadusel individuaalses õppekavas (ainekavas) kohandatud õpitulemustest. Kombineeritud sõnalis-hinnanguline ja 5-palli süsteemis numbriline hindamine toimub protsessi- ja arvestusliku hindamisena.

Protsessihindamine on oluline õpilasele oma õpistiili väljakujundamiseks ja õpetajale õppeprotsessi optimeerimiseks (tempo, ainemaht, meetodid jne). Protsessihindamine on valdavalt sõnalis-hinnanguline tagasiside jooksva töö käigus.

Arvestuslik hindamine on kestva õpingu käigus saavutatud tulemuse hindamine, mis toimub terviklike teemade läbimise järel õpilastega varem kokkulepitud ajal, mahus ja vormis. Hindamiskriteeriumid täpsustab aineõpetaja ainekava nõuete ja õpilaste haridusvajaduse (võimete) alusel. Hindamisel peetakse oluliseks õpilase tegevuse jälgimisel (probleemülesande praktiline lahendamine, lihtsa katse demonstreerimine, konstrueerimisülesanne), ilmnevat iseseisvust, tegevuse otstarbekat korraldust, sihipärasust, tempot ja tulemuse kvaliteeti. Praktilise tegevuse (oskuste demonstreerimise) kõrval hinnatakse ka õpilase suulist eneseväljendust teema piires, vähesel määral kasutatakse

kirjalikke vastamise variante. Arvestuslik hinne on numbriline, mille tähendus räägitakse õpilasele lahti.

Arvestuslike hinnete ja õpieesmärkide täitmise alusel saab õpilane semestri ja õppeaasta lõpus, samuti füüsika ainekursuse läbimise järel kokkuvõtva hinne. Nende hinnete alusel kantakse lõplik kokkuvõttev hinne kooli lõpetamisel ka hinnetelehele.

7. Soovitav kirjandus valikuliseks kasutamiseks

- 1.1. Peil. Füüsika. Mehaanika X kl; Koolibri2001
2. K. Tarkpea. Füüsika. Elekter ja magnetism XI kl I osa. Koolibri 2003
3. Füüsika leksikon
4. Ü. Ugaste, jt. Füüsika gümnaasiumile. Küsimusi ja ülesandeid II
5. E. Pärtel. Füüsika VIII kl. Koolibri, 2000
6. E. Pärtel, J. Lõhmus. Füüsika IX kl. Koolibri 2001
7. K. Tempmann. Füüsika IX kl. Elektriõpetus. Koolibri 2001
8. K. Tempmann. Töövihik IX kl. Elektriõpetus I. Koolibri 2001
9. K. Tempmann. Töövihik IX kl. Elektriõpetus II. Koolibri 2001
10. E. Pärtel, T. Tenno. Loodusõpetus VII klassile. Koolibri 1999
11. H. Voolaid. Füüsika töövihik kutseõppeasutustele I osa. Atlex 2003
12. E. Pärnmäe. Füüsika õpik kutsekoolidele. Tartu 2002
13. J. Perelman. Huvitav füüsika I osa. Tln. Valgus, 1983
14. J. Perelman. Huvitav füüsika II osa. Tln. Valgus, 1985

KEEMIA

1. Üldalused

1.1. Keemia aineõpetuse kohustuslik maht on 2 õppenädalat (80 tundi), mis jaguneb üldise ja anorgaanilise keemia ning orgaanilise keemia teemade õppimiseks, rõhuasetus ja ajaline jaotus oleneb hariduslike erivajadustega noorte võimetest ja õpitava eriala spetsiifikast.

1.2. Õpilaste võimeid ja huve ja kooli võimalusi arvestavalt võib keemiat õppida ka 1 õn võrra suuremas mahus s.o. 3 õppenädala ulatuses laiendades kohustusliku ainekava temaatikat vastavalt eriala spetsiifikale ja selle õpingute toetamise vajadusele.

1.3. Ainekavas esitatud teemade jaotus ja järjestus ei ole kohustuslik. Teemade täpse valiku, jaotuse ja järjestuse otsustab õpetaja koos õppegrupiga arvestades iga õpilase võimeid ja põhikoolis (abiõppes) saavutatud tegelikke õpitulemusi, eriala õpingute toetamise võimalusi ja vajadusi ja õpingute lõimitust teiste õpitavate loodusteaduslike ainetega. Rühmas teistest õpilastest oluliselt erineva haridusvajadusega õpilasele koostatakse käesolevast ainekavast lähtuvalt süvendatud või lihtsustatud individuaalne ainekava.

1.4. Õpingud on rangelt praktilise suunitlusega toetamaks õpilase arengut iseseisvaks toimetulekuks töös ja igapäevaelus.

2. Õppe-eesmärgid

Keemiaõpingutega taotletakse, et õpilane:

- omandab võimetekohaselt nüüdisaegse tervikliku maailmapildi kujunemise alused
- laiendab ja süvendab põhikoolis (abiõppes) omandatud arusaamu keemia põhilistest seaduspärasustest ja mõistetest
- mõistab tähtsamate keemiliste protsesside osa looduses, erialases töös ja olmes
- püüab rakendada omandatud arusaamu probleemide lahendamisel töökeskkonnas ja praktilises elus, tavaolukordades ja uudsetes olukordades

- õpib kasutama erinevaid teabeallikaid keemiaalase info hankimiseks
- õpib õppimiseks kasutama oma erinevaid võimeid, arendab individuaalset õpistiili keemia valdkonda kuuluvate probleemide märkamiseks, mõistmiseks ja lahendamiseks
- väärtustab säästlikku ja ohutut tegutsemisviisi ja keskkonnahoidu
- püüab arusaamise ja vastutustundega suhtuda oma tegevuse võimalikesse tagajärgedesse
- seostab keemiat teiste loodusteaduslike õppeainetega, erialatehnoloogia ning tervise-, ohutuse- ja hügieeniõpetusega, tänapäevaste keskkonnaprobleemidega
- väärtustab protsessidevahelist tasakaalu looduses ja ühiskonnas, peab vajalikuks selle säilitamist

3. Õppetegevus

3.1. Kutseõppes on hariduslike erivajadustega õpilaste keemia õpingud loogiliseks järjeks võimetekohaselt omandatud põhiharidusele (Põhihariduse riiklik lihtsustatud (abiõppe) õppekava). Käesolev ainekava lähtub jätkuvalt abiõpet vajavate õpilaste haridusvajadustest kutseõppe tasemel. Taotletakse õpilase keemia-alase ja üldise maailmapildi avardamist, seoste loomist nähtuste ja seaduspärasuste vahel. Õpitakse tuntut rakendama uudsetes olukordades, keemia ainetemaatika seostatakse tihedalt erialaõpingutega ja praktilise toimetuleku õppimisega (eluharidus), mis on lõimitud üldhariduslike ainete tervikväljund. Õppetegevus on suunatud õpilase igakülgsele arendamisele, erinevate võimete mobiliseerimisele, et saavutada individuaalselt parimat võimalikku ja sotsiaalselt tulemuslikku haridust.

3.2. Suurt tähelepanu tuleks pöörata õpilaste iseseisva töö oskuste arendamisele. Seetõttu kasutatakse iseseisval tööol põhinevaid õppemeetodeid - vaatlus juhendi alusel ja erinevate omaduste, seoste, muutuste "avastamine"; praktiline tegevus juhendi alusel (katsed, töötoimingud, olmetegevused), tulemustele hinnangu andmine ja selle põhjendamine; oma praktilise tegevuse kommenteerimine vahetult tegevuse ajal, siis meenutades, oma praktilise tegevuse kavandamine (valdavalt suuline, võimalusel ka lihtsustatud vormis kirjalik); oma praktilise tegevuse ja selle tulemuse presenteerimine õpilasele sobivas vormis - suuline või kirjalik kõne, pildiseeria koostamine, fotode järjestamine, videofilmide kommenteerimine, tööteostamine materjalide - "näitusena" protsessi areng sammude kaupa. Õpilaste iseseisev töö (vajadusel individuaalselt juhendatud, sooritatud matkides või eeskujuga järgi) on rõhutatult praktilise iseloomuga, õpitav on vahetult tajutav ja realselt tehtav, sõnal on õppes toetav ja vahendav, mitte juhtiv osa. Nii kujunevad tõdemused keemia seostest looduslike ja tehismaterjalidega, inimese endaga ja inimtegevustega, inimeses toimuvate protsessidega. Ühisarutlustes õpitakse teavet analüüsima ja sünteesima, järeldusi tegema, hinnanguid andma. Rühmatöös saab rakendada ka võimetele vastavaid info otsimise (erinevad allikad) ja esitamise ülesandeid.

3.3. Orgaanilise keemia teljeks on orgaaniliste ühendite reaktsioonide käsitus. Oluline on nähtustest põhimõtteliselt aru saada ja mõningate põhieelduste alusel võimalikke asjaolusid iseseisvalt (vajadusel rühmas, abiga või otsesel individuaalsel juhendamisel) tuletada või tulemusi ette näha. Olulised meetodid õppes on vaatlemine, uurimine, konstrueerimine ning praktiliste ülesannete ja probleemide lahendamine, millele järgneb kollektiivne hindamine (analüüs ja kokkuvõtte tegemine).

3.4. Väga olulised on õpilastele mõistetavad ja ning õpingute põhieesmärkide saavutamisele orienteeritud näitkatsed ja laboratoorsed tööd.

3.5. Praktiliste (valdavalt töö- ja olmeeluga või looduskeskkonnaga seotud) ülesannete lahendamisel vajab suurendatud tähelepanu ülesannete sisu ja lahenduskäigu mõistetavus, samuti lahendamisele järgneva hinnangu ja kokkuvõtte arusaadavus kõikidele õpilastele.

3.6. Õpitulemuste arvestus on individuaalne, sihiks seatakse igale õpilasele jõukohane ning reaalselt parim võimalik ja samas kindlasti sotsiaalselt tulemuslik saavutus, seda eelkõige kutsetöö, olmeoskuste ja väärtushinnangute seisukohalt. Seega on ka õppeprotsess diferentseeritud nii õpitegevuse kui ka õppematerjalide ja info mahu poolest. Sellise õppekorralduse tagamiseks peaks õpetajal olema võimalus kasutada kaasaegseid infotehnoloogiavahendeid, otstarbekas on viia osa ainetunde läbi arvutiklassis.

4. Õppesisu

4.1. Üldine ja anorgaaniline keemia

PUHTAD AINED, AINETE SEGUD. LIHT_ ja LIITAINED. AINETE OMADUSED. Aine omaduste muutumine, ainete muundumine, keemiline reaktsioon.

AINE OSAD. molekul ja aatom. Keemiline element. Lihtaine. Liitaine.

ANORGAANILISTE ÜHENDITE PÕHIKLASSID. Oksiidid, happed, alused ja soolad. Nende keemilised omadused ja kasutamise võimalused. Mürgised ja kahjulikud ained, tervise ja loodushoid.

RAKENDUSLIKUD ARVUTUSED (võimalusel mõõtmised) vastavalt eriala ja olmetööde vajadusele (lahuste koostis). Alternatiivsed praktilised võtted (arvutuste asemel) erinevate eluliste ja töiste probleemide lahendamisel.

Lihtsustatult: KEEMILISE REAKTSIOONI KIIRUS JA TASAKAAL. ELEKTROLÜÜTIDE LAHUSED. Keemilise reaktsiooni kiirus, pöörduv ja pöördumatu reaktsioon, keemiline tasakaal. Elektrolüüdid ja mitteelektrolüüdid. Tugevad ja nõrgad elektrolüüdid. Lahuse happelisus

METALLID vask, alumiinium, raud. Metallide üldised füüsikalised ja keemilised omadused (praktilised katsed). Metallühendid, nende levik looduses. Metallide korrosioon ja korrosiooni tõrje. Keskkonna saastumine raskemetalliühenditega, selle ohtlikkus.

MITTEMETALLID JA NENDE TÄHTSAMAD ÜHENDID. Mittemetallide võrdlev iseloomustus (lihtsustatult: aatomi ehitus, füüsikalised omadused) Lühiülevaade tähtsamatest mittemetallidest. Mittemetallilised elemendid looduses ja inimkasutuses. Mittemetallide ühenditega seotud keskkonnaprobleemid.

4.2. Orgaaniline keemia

ORGAANILINE KEEMIA. Süsiniku aatomi ehitus. Süsinik lihtainena, süsi, grafiit, teemant. Eluks olulised süsinikuühendid: süsivesikud: suhkur, tärklis, tselluloos. Kasutamise võimalused ja ohud.

ALKOHOLID Alkohol kui hape. Alkoholi omadused ja füsioloogiline toime.

POLÜMEERID igapäevaelus ja tootmises. Looduslikud valgulised ja tselluloossed kiudained, tehis- ja sünteeskiudained (vill, siid, puuvill, lina, tehissiid, kapron, nailon - omadused ja kasutamise võimalused. Tarbekeemia: lahustid, värvid, liimid. Kütused. Ainete tuleohtlikkus ja mürgisus, ohutus- ja keskkonnakaitse põhimõtted.

KARBOKSÜÜLHAPPED. Sahhariidid (suhkur, tärklis, tselluloos), nende bioloogiline tähtsus. Äädikhape, sipelghape, nende omadused. Estrid. Rasvad ja valgud, nende bioloogiline tähtsus.

5. Õpitulemused

Õpilane teab

- ja väärtustab keemia-alaste teadmiste ja oskuste osa enda ja teiste elus
- keemia põhimõisteid ja olulisemaid seaduspärasusi
- keemiliste ainete põhiklasse ja nende tähtsamaid omadusi
- keemilise reaktsiooni olulisi tunnuseid
- tähtsamate keemiliste ainete ja protsesside rakendusvõimalusi tööelus, olmes ja looduskeskkonnas
- ohutusnõudeid töös kemikaalidega, igapäevaseid ohutusvõtteid kodus
- keemilise reaktsiooni kiirust mõjutavaid tegureid ja keemilise reaktsiooni kiirendamise võimalusi igapäevases praktilises tegevuses
- põhilisi orgaaniliste ainete funktsionaalseid rühmi
- õpitava erialaga seotud ainete ja materjalide omadusi, kasutamise võimalusi ja ohtusid
- säästliku ja tervisliku eluviisi, toitumise ja tootmise põhimõtteid
- üldjoontes maavarade, keemiatööstuse ja keskkonnaprobleeme

Õpilane oskab

- (vajadusel abiga) rakendada keemias õpitut kutsetöö probleemide (ülesannete) lahendamisel, olme- ja kodutöödel
- oskab praktilisel tasemel (mitte arvutuslikult) lahendada keemiaülesandeid
- (vajadusel abiga) teha ainealaseid praktilisi töid ja katseid
- arvestada reaktsiooni kiirendavaid tegureid (temperatuur, kontsentratsioon, peenestatus)
- kaitsta metalle korrodeerumast
- eristada erinevate mittemetallide olulisemaid omadusi
- praktiliselt hinnata lahuse keskkonda (happe, aluse, oksiidi või soola korral)
- oskab hinnata õpitud ainete osa eluslooduses, tööstuses, kodus ja olmes
- üldjoontes hinnata õpitud ainete keemilist olemust, võimalikku keskkonnaohtlikkust ja toksilisust
- keemias õpitu alusel hinnata kutsetöös ja kodus kasutatavaid erinevaid aineid ja materjale (erinevad tekstiilid, toit- ja toiduained, ehitus- ja romondimaterjalid jne) ja püüab teha otstarbekaid valikuid
- eristada alkoholi otstarbekat kasutamist (meditsiin, parfumeeria, kütus) väärkasutusest, hinnata alkoholi toimet organismile
- hinnata happelihmade tekkimise põhjusi ja nende mõju loodusele
- vastutustundlikult suhtuda mineraalväetiste kasutamisse, väärtustab ökomajandamist ja mahepõllundust
- järgida tervise ja ohutusnõudeid töös kemikaalidega
- leida erinevatest allikatest infot ainete ja materjalide omaduste, saamise ja kasutamise kohta

6. Hindamine

Hindamine toetab õpilase arengut ja lähtub ainekavas seatud eesmärkidest ja õpitulemustest, mida vajadusel individuaalses ainekavas kohandatakse veelgi kuni vastavuseni õppija individuaalsete võimete ja vajadustega. Hindamisel kasutatakse kombineeritult sõnalis-hinnangulist vormi ja hindamist numbritega 5-pallisüsteemis.

Pidev tagasisidestamine toimub protsessihindamisena (valdavalt sõnaliselt vormis). Selle kaudu kujuneb õpilasel parim võimalik metakognitiivne õpi- ja tööstiil keemia ainesuunal.

Arvestuslik hindamine toimub tervikteemade järel varem õpilastega kokku lepitud ajal, mahus ja vormis. Valdavalt kasutatakse arvestuslikul hindamisel praktilisi töid, vähesel määral ka suulist või kirjalikku vastamist. Õpitulemuse arvestuslikul hindamisel saavad õpilased numbrilise hinde.

Semester (kursus) ja õppeaasta lõpeb numbrilise kokkuvõtva hindegaga. Kooli lõpetamisel kantakse lõputunnistuse hinnetelehele kokkuvõtivate hinnete koondhinne. Vajadusel kirjutatakse ka õppimist ja saavutatud tulemust kajastav kirjeldus.

7. Soovitatav kirjandus ja õppematerjalid

1. V. Past, J. Tamm, L. Tamm. Üldine ja anorgaaniline keemia X kl. Koolibri, 2001
2. A. Lukason, V. Toots, A. Töldsepp. Keemia teabevihik, Koolibri, 1999
3. H. Karik. Biometallid. Mürkmetallid, Tln. Koolibri, 2001
4. L. Tamm Keemia VIII klassile, Avita 2001
5. L. Tamm, H. Timotheus Keemia IX klassile, Avita 2001
6. L. Tamm, H. Timotheus Keemia töövihik IX klassile

GEOGRAAFIA

1. Üldalused

- 1.1. GEOGRAAFIA on hariduslike erivajadustega noorte 3-aastase kutseõppe üldharidusaine, mille kohustuslik maht on 1 õppenädal ehk 40 tundi. Sõltuvalt erialast ja õpilaste võimetest ning huvist võib kutseõppeasutus oma õppekavas mahtu suurendada 2 õppenädalani. Käesoleva ainekava sisu on kohandatud loogiliseks järjeks lihtsustatud õppekava alusel omandatud põhiharidusele. Ainekava saab individuaalsetes õppekavades (IÕK) kohandada ka nendele noortele sobivaks, kes on põhihariduse omandanud tasandusklassis või –koolis.
- 1.2. Geograafia õpingud toetavad sotsiaalse toimetuleku kujunemist ja avardavad orienteerumisvõimet. Tulenevalt geograafia üldistavast ja süsteemsest iseloomust kujuneb õpilasel arusaamine nii looduses kui ka ühiskonnas toimivatest nähtustest, nende vastastikustest seostest. Ühiskonnageograafia teemad avardavad majanduspädevust, üldmaateaduse õpetamisel on vaja arvestada keskkonnakaitse õpingutega (bioloogia aineosa). Geograafia on lõimitud erialaõpingute ja paljude üldharidusainega, eriti aga bioloogiaga, keemia ja ühiskonnaõpetusega.
- 1.3. Geograafia ainekava on üles ehitatud temaatilisel printsiibil, mis tähendab, et käsitletakse vaid kõige olulisemaid looduses ja ühiskonnas toimuvaid nähtusi ja protsesse ning nende vahelisi seoseid. Kõike seda käsitletakse konkreetsete ja kõige ilmekamate näidete kaudu nii Eesti kui ka maailma erinevatest piirkondadest. Õpe on väga tihedalt seotud igapäevaeluga. Maailma ja kodumaa igapäevastest sündmustest arusaamine eeldab geograafilist määratlemist – orienteerumist geograafilises ruumis – koha teadvustamist, kus midagi toimub. Nüüdisaegne geograafiaõpetus taotleb ettekujutuse saamist kohateabe vajalikkusest ja kasutamise võimalustest.

1.4. Maailma looduse ja rahvastiku teemade käsitlemine toetab õppetöös tervikuna kujunevat mõistvat ja väärtustavat suhtumist teiste maade rahvaste kultuuri. Nii kodumaa kui ka maailma temaatikas on olulisel kohal inimtegevuse ja keskkonna seoste avamine, keskkonnateadlikkuse edendamine ja jätkusuutliku arengu idee omaksvõtmine

2. Õppe-eesmärgid

Geograafia õpetamisega taotletakse, et õpilane

- saab üldise kujutluse looduses ja ühiskonnas toimuvatest protsessidest ja nähtustest ning nende vahelistest seostest
- hindab inimtegevuse võimalusi ja tagajärgi erinevates looduslikes tingimustes
- valdab võimetekohaselt teavet Eesti ja maailma geograafiast:
  - Eesti asend, pinnamood, kliima, maavarad, rahvastik, majandus
  - maailma kaart ja asend, erinevad pinnavormid, kliima, maavarad, poliitiline kaart, rahvastik ja majandus
- valdab võimetekohaselt teavet kohalikest ja üldistest keskkonnaprobleemidest
- väärtustab jätkusuutliku arengu vajadust
- saab üldise kujutluse Eesti kohast maailmamajanduse terviksüsteemis
- kasutab kaarte, atlast, pilte, diagramme, meediat, teabetekste info saamiseks
- püüab informatsiooni kriitiliselt hinnata ja kasutada, peab vajalikuks oma seisukohti põhjendada

3. Õppetegevus

Õppetegevuses arvestatakse põhikoolis (tasandusõppes või Põhikooli riikliku lihtsustatud õppekava alusel abiõppes) omandatud hariduse iseloomu, teadmiste mahtu ja õpilaste õpiviisi. Õpetamise metoodika, õppematerjalid ja käsitletavate teemade sisuline sügavus sõltub õpilaste õpisuutlikkusest ja andekuse avaldumise suunast. Valdavalt saab toetuda õppija praktilisele andekusele, kasutada aktiivõppe meetodeid ja viia läbi võimalikult praktilise suunitlusega õpet. Kasutatakse kommenteeritud vaatlust (vahendatud taju), rolli- ja otsustusmänge, rühmatööd, lihtsaid arutlusi ja väitlusi, probleemülesandeid, mõistekaartide vormistamist pildis ja sõnas jne. Informatsiooni otsimine ja erinevate teabeallikate kasutamine (vajadusel abiga või õpetajaga koos või rühmatöös erinevate õpilaste erineva osalusmääraga ja -viisiga), leitud info võrdlemine ja loov-kriitiline hindamine arendab adekvaatsete seisukohtade ja tõekspidamiste kujunemist. Verbaalse käsitluse kõrval on praktilise andekusega õpilastele eriti oluline visuaalselt jälgitav või vahetu kogemise kaudu saadud teave. Erinevate meetoditega kujundatakse seoste mõistmist nähtuste vahel (mõistekaart, arutus, põhjendus, väitlus, loovtöö teostatuna looduslikus materjalis jne), otsuste tegemise oskust (probleemülesanded, rollimängud). Õpiabi võttena on sobiv kasutada võrdlemise võimalusi ja valiklahenduste (valikvastuste) variante.

4. Õppesisu

SISSEJUHATUS AINESSE: geograafia sisu ja selle tähendus õppes tervikuna, geograafiaõpingute töökava ja hindamine

EESTI ASEND: piirid, koht maailmas (geograafilisel kaardil), Eesti koht teiste riikide seas (poliitilisel kaardil)

EESTI PINNAMOOD

EESTI KLIIMA

EESTI MAAVARAD, kaevanduste mõju riigi majandusele ja keskkonnale

EESTI RAHVASTIK: rahvastiku mõiste ja iseloom, rahvastiku muutused, paiknemine, haldusjaotus, linnad, keskkonnaprobleemid

EESTI TÖÖSTUS: toiduainetööstus, kergetööstus, masinatööstus, keemiatööstus, puidutööstus, ehitusmaterjalide tööstus

EESTI PÕLLUMAJANDUS

EESTI TRANSPORT ja VÄLISKAUBANDUS

MAAILM: tähtsamad pinnavormid; kliimavööndid; suuremad jõed ja järved; tähtsamad maavarad. Poliitiline kaart .Riikide arengutaseme näitajad

Rahvastik ja rahvastikuprotsessid: rahvaarv ja selle muutumine. ränded, nende põhjused, rahvastikupoliitika, rahvastiku paiknemine

Suurimad linnad, linnastumine, suurlinnade keskkonnaprobleemid.

Energiamajandus: kaasaegne energiamajandus ja keskkonnaprobleemid.

Põllumajandus: põllumajanduse looduslikest arengueeldustest tulenev iseloom ja kaubanduse geograafia, keskkonnaprobleemid.

Transport ja side: transpordiliigid, rahvusvahelised veoteenused, side ja infosüsteemid

5. Õpitulemused

Õpilane oskab

- kasutada kaarti, atlast ja teisi allikaid ainealase info otsimiseks
- võrrelda erinevatest allikatest saadud infot ja teha otsustusi selle põhjal
- võimetekohaselt orienteeruda Eesti ja maailma geograafias,
- otsida infot orienteerumiseks maailma erinevates geograafilistes piirkondades
- kaasa rääkida rahvastiku probleemide lihtsas arutelus, vestluses
- hinnata asjakohaselt kliima seost loodustingimuste ja geograafilise asendiga
- väärtustada keskkonnasäästliku eluviisi, majandustegevuse tähtsust
- võimetekohaselt määratleda tähtsamate riikide osa maailmamajanduses
- hinnata energia kokkuhoiu vajadust ja võimalusi

Õpilane saab aru

- kaartide, atlase ja teiste ainealaste allikate vajalikkusest geograafia õppimisel ja teabe otsimisel
- Eesti ja maailma geograafia õppimise vajalikkusest
- looduses ja ühiskonnas toimuvatest tähtsamatest protsessidest, nähtustest ja nendevahelistest olulisematest seostest
- inimtegevuse sõltuvusseosest geograafilise asendi ja loodustingimustega
- inimtegevuse ja keskkonna muutuste vastastikusest mõjust
- olulisematest kliimat mõjutavatest teguritest
- rahvastiku arengu ja poliitika olemuslikest teguritest
- energia- ja keskkonnasäästliku elukorralduse tähtsusest

Õpilane teab

- kuidas kasutada oma geograafia-alast pädevust töö- ja igapäevaelus
- kuidas ja milleks kasutada kaarte ja atlast
- erinevaid geograafilise asukoha määramise viise ja võimalusi
- olulisemaid geograafilise piirkonna, loodustingimuste ja inimese majandustegevuse tähtsamaid seoseid
- majandustegevuse ja keskkonna muutuste vastastikust sõltuvust
- maailma rahvaarvu kiire kasvu ja rännete peamisi põhjusi
- majanduse peamisi arengusuundi
- erinevate energiaressursside kasutamise eelisi ja puudusi

6. Hindamine

Hindamine toetab õppija arengut ja toimub protsessihindamisena, arvestusliku ja kokkuvõtva hindamisena. Hindavad õpilane ise, rühm ja õpetaja.

Protsessihindamine on pidev sõnaline tagasiside õpingute vahetulemuste kohta – selle kaudu toimub õpilase enesetunnetuslike hoiakute kujunemine ja õppima õppimine. Protsessihinnete alusel kohandab õpetaja õppeprotsessi ja –ülesandeid.

Arvestuslik hindamine toimub tervikteemade läbimise järel õpilase praktilise tegevuse jälgimise alusel või mõne elulise ülesande lahendamise alusel või õppekäigust tehtud kokkuvõtte (sõnalise või pildis vormistatud raporti) alusel või muul viisil. Arvestusliku hindamise sagedus ja aeg, samuti sisu lepitakse õpilastega kokku töökava alusel hiljemalt 2. ainetunnis.

Kokkuvõtval hindamisel arvestatakse üldiste pädevuste kujunemist, individuaalset arengut ja arvestuslikke hindeid. Kokkuvõttev hinne pannakse välja ulatusliku aineosa (poolaasta hinne) ja aine läbimise (aastahinne). Kokkuvõttev geograafia hinne kantakse lõputunnistusele.

7. Õppekirjandus ja õppematerjal

M. Lõiv Eesti geograafia õpik-tööraamat 9. klassile Tartu Studium, 2001

U. Pragi, Ü. Liiber, M. Uibo Geograafia 10. klassile. Tln, AVITA, 1997

L-K. Pihlak Õpilase geograafiasõnastik. Tln, Koolibri 2002

D. Kinsley Maad ja rahvad. Tln, Varrak, 2000 (tõlge eesti keelde)

Kaardid, Eesti atlas, Õpeatlas

Neti.ee.haridus ja kultuur.õppematerjal.koolielu

Videofilmid “Looduse raev” jt

BIOLOOGIA

1. Üldalused

1.1. Bioloogia aineõpetuse kohustuslik maht on 2 õppenädalat (2 õn).

1.2. Õppe kohandamiseks hariduslike erivajadustega noorte vajadustele on otstarbekas suurendada aine mahtu 1 täiendava õppenädala võrra. Seega õpitakse bioloogiat 3 õn (120 tundi) kohandatud ainekava alusel, milles bioloogia on jaotatud kolmeks osaks - üldbioloogia (1 õn) inimese areng ja terviseõpetus (1 õn) ja keskkonnakaitse (1õn).

1.3. Bioloogial on oluline koht õpilaste maailmapildi avardumises. Bioloogia õppimise kaudu kujunevad õpilastel loodusalased ja teised elutähtsad pädevused, omandatakse püsivad positiivsed hoiakud kõige elava suhtes, väärtustatakse säästvat ja vastutustundlikku eluviisi. Areneb igapäevase eluga seonduvate tervise, bioloogia ja keskkonna probleemide lahendamise oskus, mis suurendab õpilaste praktilist toimetulekut. Bioloogia õppimine on tihedalt seotud (üldõppe e tervikõppe põhimõte) eriala õpingutega, inimeseõpetusega, ühiskonnaõpetusega, keemia ja geograafia, kirjanduse ja kunsti õpingutega. Bioloogia tundides õpitav lõimitakse teistes õppeainetes omandatuga, et luua terviklikku õpitulemust ja õppija üldist valmisolekut elukestvaks enesetäiendamiseks ja õppimiseks.

1.4. Hariduslike erivajadustega õpilaste bioloogia õppega kutseõppeasutuses taotletakse võimetekohase ülevaate (kujutluse) saamist elusloodusest, organismide mitmekesisusest, pärilikkusest, evolutsiooni ja ökoloogia elulistest seisukohtadest ning elukeskkonna kaitse põhiprintsiipidest. Põhihariduse lihtsustatud riikliku õppekava alusel omandamise järel on loogiline, et bioloogia jätkuval õppimisel kutseõppeasutuses on jõukohased üldeesmärgid: inimese arengu ja tervise väärtustamine; eluslooduse

mitmekesisuse ja looduse üldiste seaduspärasuste mõistmine; keskkonnasõbralike käitumisharjumuste kujunemine.

1.5. Õppeprotsess lähtub õpilase kui isiksuse individuaalsest eripärasest ja tema võimete mitmekülgselt arendamise vajadusest. Vajalike oskuste ja toimetulekumallide kujundamine toimub valdavalt praktilise tegevuse kaudu s.o. katsete, vaatluste, eluliste situatsioonide korduva läbimängimise, õppekäikude ja ekskursioonide kaudu. Kujundatakse positiivset hoiakut bioloogia kui loodusteaduse ja kultuurinähtuse suhtes, mis muuhulgas väljendub vastutustundlikus ja säästvas suhtumises oma ja kaasinimeste tervisesse, lähemasse elu- ja töökeskkonda, elusloodusesse. Õpilane õpib märkama ja hoidma ilu enda ümber, lahendama igapäevaelu probleeme, käituma sealjuures moraalselt.

1.6. Õppeprotsess on õpilasekeskne. Rõhuasetus on aine praktilisel käsitlusel. Tähelepanu pööratakse inimese arengule ja tervisele, loodusliku ja sotsiaalse keskkonna tundmaõppimisele ning probleemide praktilisele lahendamisele. Õppeprotsessi käigus omandatakse individuaalsete võimete kohaselt bioloogiaalaste teabeallikate sh elektrooniliste teabeallikate kasutamise ja nendes leiduva informatsiooni tõepärasuse hindamise oskus. Kõige sellega kujundatakse õpilaste bioloogiaalast pädevust, mis võimaldab inimesel hinnata ja parendada oma tervislikku seisundit; elukorralduses arvestada üldiste loodusseadustega; keskkonda säästa ja kaitsta.

2. Õppe-eesmärgid

Bioloogiaõpetusega taotletakse, et õpilane

- omandab lihtsustatud loodusteadusliku maailmapildi;
- omandab positiivse hoiaku loodusteaduste suhtes;
- hindab elusloodusega seonduvaid eetilisi, moraalseid ja esteetilisi aspekte;
- mõistab, et elusloodus on mitmekesine ja tunnetab inimese kohta selles;
- teadvustab loodus-ja keskkonnakaitse üldisi põhimõtteid ja probleeme;
- tunneb austust eluslooduse vastu ja suhtub vastutustundlikult looduskeskkonda;
- väärtustab inimelu ja tervist;
- väärtustab bioloogilist mitmekesisust ja püüab seda kaitsta ning säilitada;
- omandab praktilised oskused looduskeskkonnaga seotud igapäevaste probleemide lahendamisel;
- kasutab tuntumaid ravimtaimi ja harrastab tervislikke eluviise;
- mõistab inimese elutsükleid ja väärtustab perekonna rolli nendes;
- igapäeva probleeme lahendades ei lähe vastuollu looduse seaduspärasustega;
- hindab võimetekohaselt erinevatest teabeallikatest saadud bioloogiaalase informatsiooni tõepärasust;
- mõistab õpitu piires seoseid looduslike ja ühiskondlike protsesside vahel;
- suudab rakendada oma kutsealases tegevuses bioloogia teadmisi ja oskusi.

3. Õppetegevus.

3.1. Õppeprotsessis lähtutakse üldõppe (tervikõppe) ja aktiivõppe põhimõtetest, rõhuasetus on praktilisel tegevusel. Bioloogia õpetamiseks kasutatakse mitmekesisel meetodeid, praktilise töö vorme ja võtteid: erinevate eluliste probleemide lahendamine, katse, vaatlus, mõistekaardi koostamine, rollimäng, võimetekohane diskussioon, dispuut, ajurünnak, võimaluste piires maksimaalselt kasutatakse õppekäike ja ekskursioone.

3.2. Õppeprotsess keskendub õpilaste individuaalsele ja sotsiaalsele arendamisele. Selleks kombineeritakse oskuslikult tunnimetoodikaid, kasutatakse mitmekülgselt tagasiside ja hindamismeetodeid. Klassi-, rühma- ja individuaaltöö käigus õpitakse praktilise tegevuse, piltidel, joonistel, videotes, lihtsustatud või lühitekstides esitatud informatsiooni korrastama

(mõistekaart, lühikonspekt) ning omapoolseid hinnanguid andma. Õpilased õpivad hinnangute andmisel arvestama üldiste moraali ja eetika seisukohtadega (ilu hoidma). Olenevalt teemast põimitakse hinnangute andmisesse ka majanduslikud kaalutlused.

3.3. Õpilaste võimetekohased teoreetilised teadmised kinnistuvad õpilaskeskses individualiseeritud õppetegevuses. Õpilased omandavad elementaarsed iseseisva töö oskused teabeallikatega ning püüavad (vajadusel abiga) hinnata nendes esitatud teabe tõepärasust. Info leidmiseks kasutavad õpilased ka infotehnoloogiavahendeid.

3.4. Bioloogia praktilisel õppimisel on oluline osa õpilase üldise tegevuspädevuse väljakujunemisel: probleemi märkamiselt liigutakse aktiivõppe põhimõtteid järgides õppija sisemist tegevusmotivatsiooni toetades (ideede kogumine, terviku kaardistamine, mõistekaardi kavandamine), tegevuse kavandamisele (tegevuse sammud ehk osategevused ja nende järjekord), sealt täpse plaani koostamisele (kes? mida? kus? millega? mis ajaks teeb?). Järgneb võimalikult iseseisev tegevus ühiselt koostatud plaani (töökava) alusel, seejärel hindamine. Viimane tähendab eelkõige õpilaste poolt antud hinnangut oma tegevusele ja selle tulemusele, sealjuures püütakse tunnustuse kõrval leida juba uut probleemi ja motiivi järgneva õppetunni jaoks.

Õpilased omandavad praktiliste tööde käigus igapäevaseid toimetulekuoskusi. Tähtsal kohal on eluliste järelduste tegemine ning oma mõtete suuline või kirjalik või pildiline või graafiline või tegevuslik või materialiseeritud esitus.

3.5. Bioloogia õpetamine on rakendusliku suunaga, sealjuures ei lähe lihtsustatud ainesisu vastuollu nüüdisaja bioloogiateaduste tulemuste ja arengusuundadega. Õpilasel kujuneb tervikõppes (bioloogia lõimitud teiste õppeainetega) võimalikult terviklik maailmapilt.

4. Bioloogia I osa

Üldbioloogia (1.õn ehk 40 tundi)

4.1. Õppesisu

4.1.1. ELU OLEMUS. Elu tunnused. Elus ja eluta loodus.

4.1.2. ORGANISMIDE KOOSEKSISTEERIMINE. Inimese kooselu erinevate organismidega- taimed, loomad, bakterid. Kooseluvormide paljusus (nt kolooniaalsus, sümbioos, parasitism, kisklus, konkurents).

4.1.3. BIOLOOGILINE MITMEKESISUS JA INIMESE ROLL SELLE SÄILITAMISEL..

Ökosüsteemi. Mõiste, toiduahelad.

Asula elukooslus. Keskkonnategurid asulas, nende mõju inimese tervisele , haljastus.

Aed. Puuvilja-, marja-, köögivilja-, iluaed, aiataimed, aianduse põhiprintsiibid.

Põld. Põllunduse ajalugu, põllutööd, mahepõllundus

Niit. Inimetegevus niitudel, taimestik, kaitse.

Veekogud. Jõesed, järved, Läänemeri - toiduahelad, kalapüük, saastamine ja kaitse.

Sood. Soode tähtsus inimesele, kaitse, kaitsealad

Mets .Metsatüübid- nõmme-, palu-, laane-, salumets, metsade majandamine.

Kaitsealused kooslused Eestis. Looduskaitse põhiprintsiibid, looduskaitsealad, rahvuspargid, muud kaitsealad.

4.2. Õpitulemused

4.2.1. Õpilane oskab:

- eristada elusat ja elutut loodust;
- tuua näiteid bakterite, seente, taimede ja loomade kooselust inimesega;
- hoiduda teadlikult kahjustamast bioloogilist mitmekesisust;
- hinnata teda ümbritsevate organismide vajalikkust;
- hinnata nii inimese loodud kui ka looduslike elukoosluste ilu;
- hoolitseda teda ümbritsevate elukoosluste säilimise eest;
- seostada tuntumaid taime- ja loomaliike kindla elukooslusega;
- koostada elementaarseid ökosüsteemile vastavaid toiduahelaid;

- seostada oma igapäevast tegevust elukoosluste muutumisega..

4.2.2. Õpilane teab:

- elu tunnuseid;
- üldtuntud kasulikke ja kahjulikke taimi, loomi, seeni, baktereid jm. organisme;
- õues, aias, pargis, põllul tehtavaid töid;
- veekogude, metsade, niitude säästmise ja kaitse põhimõtteid;
- Eestis kaitsmist vajavaid elukooslusi.

4.2.3. Õpilane saab aru:

- bioloogilise mitmekesisuse säilitamise vajadusest;
- inimtegevuse osast looduskeskkonna kujundamises ja kaitses; ökosüsteemi lihtsustatud struktuurist ja seda mõjutavatest teguritest.

5. Bioloogia II osa

Inimese areng ja terviseõpetus (1 õn ehk 40 tundi)

5.1. Õppesisu

5.1.1. INIMENE KUI ELUSLOODUSE OSA

Inimese põhilised elundkonnad ja nende talitlused. Inimese sugurakkude areng ja viljastumine. Inimene kui terviklik organism.

5.1.2. INIMESE ELUTSÜKKEL JA PEREKOND Eluperioodid, east sõltuvad ülesanded perekonnas .Täiskasvanuks saamine ja noorusaja eluülesanded.

5.1.3. ARMASTUS Abikaasa valiku kriteeriumid tänapäeval Perekonna loomine. Perekond arengus. Perekonnaseis.

5.1.4. ABIELU JA PEREKOND LÄBI AJALOO Väärtushinnangud ja nende muutumine ajas.

5.1.5. PEREKONNA PLANEERIMINE Viljastumisvastased vahendid; abort ja selle kahjulikkus; AIDS ja suguhaigused.

5.1.6. VILJASTUMINE Rasedus, ohtlikud perioodid; loodet kahjustavad faktorid; loote areng kuude kaupa; valmistumine sünnituseks; kodused ettevalmistused lapse vastuvõtuks.

5.1.7. LAPSE ARENGU SEADUSPÄRASUSED kuni 1.eluaastani; lapse hooldamine ja arendamine. Levinumad lastehaigused. Rahhiit.

5.1.8. TERVIS

Tervisliku seisundi hindamine: tervise mõiste, oma tervise hindamine, haiguste ennetamine; haiguseelsed seisundid, riskifaktorid. Oma tervise tugevdamine. Ravikindlustus.

5.1.9. HAIGUSED

Levinumad nakkushaigused ja nendest hoidumine. Vaktsineerimine.

Levinumad mittenakkushaigused ja nendest hoidumine.

5.1.10. RAVI Kodused lihtsamad ravivõtted: soojendamised, raviteede joomine, kompressid jne. Koduapteek, rahvameditsiin: ravimtaimed. Ravimid ja meditsiinilised abivahendid koduapteegis. Arsti ettekirjutused ja nende täitmine. Vaktsineerimine.

5.1.11. TRAUMATISM JA ESMAABI: elektrilöögi-saanu abistamine; põletushaavad, verejooksud; jäsemete vigastused, peavigastused; võõrkeha eemaldamine silmast; mesilase ja herilase nõelamine; mürgitused.

5.2. Õpitulemused

Õpilane oskab

- hinnata ja hoida või parendada oma tervislikku seisundit
- kasutada pereplaneerimise lihtsamaid võtteid

- hoiduda teadlikult ema ja loodet kahjustamast
- beebit hooldada
- hoolitseda haigestunud pereliikmete eest
- vastutada oma lapse eest hoolitsemisel ja kasvatamisel
- anda kõige lihtsamat esmaabi, kasutada koduapteeki

Õpilane saab aru

- perekonnast kui kooselu vormist
- vajadusest olla mõistev abivajajate suhtes
- elulistest väärtushinnangutest

Õpilane teab

- inimorganismi põhilisi elundkondi ja üldjoontes nende talitlust
- et organism on terviklik ja organite talitus omavahelises seoses
- inimese füüsilise ja sotsiaalse arengu üldisi seaduspärasusi
- tavalisemaid haigusi ja püüab nende puhul asjakohaselt käituda

6. Bioloogia III osa

Keskonnakaitse (1õn ehk 40 tundi)

6.1. Õppesisu

6.1.1. KESKKONNAKAITSE mõiste, ainete ringkäik looduses

6.1.2. KESKKONNASÕBRALIK ELLUSUHTUMINE keskkonnasõbra meelespea koostamine. Keskkonnasõbraliku suhtumise väljendamine erinevates vormides: tekstid, plakatid, reklaamid, hoiatussildid jne.

6.1.3. ÜLEVAADE KESKKONNAPROBLEEMIDEST kogu maailmas, Euroopas

6.1.4. KESKKONNAPROBLEEMID EESTIS EV Keskkonnaministeeriumi ülesanded. Jäätmed ja jäätmemajandus, jäätmetekke vähendamine.

Eestis leiduvad maavarad, nende kasutamise kaasnivad keskkonnaprobleemid.

Eesti suurim loodusvara – mets. Metsa kasutamine ja kaitse. Ulukid, nende arvukus, küttimine ja kaitse. Kalavarud, kalapüük ja kaitse.

Põhja- ja pinnaveed. Suuremad saasteallikad, enam saastatud piirkondade analüüs. Veesaaste mõju kalavarudele

6.1.5. ENERGEETIKA JA KESKKOND erinevad võimalused hoonete kütmiseks. Säästlik energiamajandus, alternatiivsete energiaallikate kasutamine.

6.1.6. ÕHK õhu kvaliteet, Suuremad saasteallikad, enam saastatud piirkondade analüüs.

6.1.7. Looduskaitse olukord, rahvuspargid ja muud kaitstavad alad.

6.2 Õpitulemused

Õpilane oskab

- tuua näiteid keskkonnaprobleemide kohta ja pakub välja nende lahendamise võimalusi
- võimetekohaselt täita töö- ja igapäevaelus keskkonnasõbralikke põhimõtteid
- väärtustada keskkonnasäästlikku eluviisi
- ja tahab (keerulises situatsioonis püüab) tegutseda keskkonnasäästlikult

Õpilane saab aru

- keskkonnakaitse tähtsamatest põhimõtetest ja eesmärkidest
- ökoloogiliste tegurite koostoimest

- loodusliku mitmekesisuse säilitamise tähtsusest
- inimese osast looduskeskkonna kaitsmisel
- säästva arengu vajadusest

Õpilane teab

- tähtsamaid globaalseid ja regionaalseid keskkonnaprobleeme
- säästva arengu lihtsamaid põhimõtteid
- majanduse, tarbimise ja keskkonnaseisundi olulisemaid seoseid
- looduskaitse tegevuse mõtet
- igäihe esmast kohustust – hoida oma lähemat ümbrust puhtana.

7. Hindamine

Toimub protsessi-, arvestuslik ja kokkuvõttev hindamine. Hindab õpilane ise, rühm ja õpetaja. Protsessihindamine on pidev sõnaline tagasiside õpitegevuse ja vahetulemuste kohta - selle kaudu toimub õpilase enesetunnetuslike hoiakute ja väärtushinnangute süsteemi kujunemine. Kujuneb ka individuaalne õpistiil. Õpetajale annab protsessihindamine teavet ülesannete ja meetodika kohandamiseks.

Arvestuslik õpitulemuse hindamine toimub tervikteemade läbimise järel. Selleks sobib õpilase praktilise tegevuse jälgimine, mõne elulise ülesande lahendamine, raportite sõnaline või pildiline koostamine, valminud praktilised või pildilised tööd, lihtsustatud testid jne.

Aineosa lõpul pannakse õpieesmärkide täitmise ja üldiste pädevuste ning väärtushinnangute kujunemise järgi, arvestades ka arvestuslikke hindeid ja õppimise viisi, kokkuvõttev hinne.

Kolme aineosa hinde alusel (üldbioloogia, inimeses areng ja terviseõpetus ning keskkonnakaitse) saab õpilane BIOLOOGIA koondhinde.

8. Soovitav kirjandus ja õppematerjal

I osa üldbioloogia

1. M. Martin "Bioloogia põhikoolile III" Avita 2002
2. E. Libe, M. Toom, M. Martin, K. Ennok, K. Lepasaar "Loodusõpetus VI klass", Avita 1999.
3. H. Relve "Bioloogia VI klassile" Koolibri, Tln. 1997.
4. Axis loodusentsüklopeedia, 1.osa, Odamees, 2001
5. "3 M Putukad. Ainulaadsed värvilised 3-mõõtmelised fotod." Koolibri 1999.
6. "3 M Taimed. Ainulaadsed värvilised 3-mõõtmelised fotod." Koolibri 1999.
7. D. Kindersley "Looduse entsüklopeedia" Tln. 1998.

II osa Inimese areng ja terviseõpetus

1. Harri Jänes Terviseõpetus V kl, Tln., Koolibri, 1999
Küllike Kasuri, Signe Ustav jt Terviseõpetus põhikoolile (artiklite kogu),
Tln., Avita, 1998
2. Brian J. Ford Inimene(terviseatlas), Tln., Koolibri, 1994
3. Brian J. Ford Inimese füsioloogia ja anatoomia, Inimese keha, Tln., Medicina, 2001
4. Wolfgang Goebel, Michaela Glöckler Laps, Tln., Raamatutrükikoda, 1998
5. Anne Ormisson, Eberhard Schmidt Sünnist puberteedini (Lapsed ja nende tervisehäired), Tln. Medicina, (2002)
6. Beth W. Lieberman, M:D, F: A: C: O: G. Atlas Sünni ime,

tõlge Karrup, 1997, trükitud Hiinas

7. Esmaabi I, II, Tln. Eesti Punane Rist 1996, 2000
8. Aili Paju Aed ja mets kui apteek, Tln., Medicina, 2003
9. Adik Levin Laps, perekond ja meditsiin, Tln., Tea, 2000
10. Sari Rahvaravi retseptid (osad:1.,2.,3., 4.,5.,8., 9., 10.) Trt.,
Sünnimaa, 2000-2002
11. Rachel Wright Seks, Egmont, Estonia, 1999
12. Mark Ddaniel Wahl Narko:teadmiseks õpilasele narkootikumitest, alkoholist ja tubakast,
Tln. Avita, 1988
13. Dr. Peter J. D'Adamo ja Catherine Whitney
Valmista toitu õigesti vastavalt oma tüübile
Toitu vastavalt oma tüübile
14. Tiiu Liebert Süües saledaks, Tln., Raamatutrükikoda, 2000
15. Tiia Tiigi Tähtpäevalaud varrudest kuldpulmadeni, Tln., OÜ Greif, 2002

III Keskkonnakaitse

1. EV HM "Elamisväärne elukeskkond", Keskkonnahariduse õppematerjal põhikoolile.
Kirjastus Avita, Tln., 1997
2. I. Liimand "Väike keskkonnakaitse teatmik", EV Keskkonnaministeerium, Tln., 2001.
3. M. K. Prokop "Majanda roheliselt", Koolibri, Tln. 1995.
  4. ajakirjad "Loodus", "Eesti Loodus"
  5. kaardid ja atlased
  - 8.2.1. www.keskkonnaveeb.ee
  7. videofilm "Looduse raev"

AJALUGU

1. Üldsätted

1.1 Ajaloo kohustuslik maht on 3 õppenädalat:

- > Eesti ajalugu muinasajast kaasajani (1 õppenädal)
- > maailma aja- ja kultuurilugu 19. sajandi lõpuni (1 õppenädal)
- > aja- ja kultuurilugu 20.sajandil (1 õppenädal)

Materjali on soovitatav käsitleda esitatud järjestuses, kusjuures teemavalik on avatud täiendusteks ja/või kärbeteks vastavalt hariduslike erivajadustega õpilaste huvidele, võimetele ja teistes ainetes tehtud kohandustele. Kui tekib vajadus ajaloo ainemahtu suurendada, siis käesoleva ainekava kontekstis sobib selleks täiendav ainemoodul *erialane kultuurilugu* (vastavalt erialale: rõivaajalugu, mööbli ajalugu, kodukultuur läbi aegade vm.), mille temaatikat võib käsitleda lõimitult teiste teemadega või eraldi kontsentrina viimasel õppeaastal.

1.2. Ajalooõpetuses hariduslike erivajadustega õpilastele võetakse arvesse, et põhikoolis on lihtsustatud riikliku õppekava alusel 3 õppeaasta jooksul traditsioonilisel viisil käsitletud

eelkõige Eesti, aga ka üldjoontes Euroopa ja maailma ajalugu vanimast ajast kuni kaasajani. Õppijate haridusvajadus eeldab tervikliku maailmapildi loomiseks varem küllaltki pika aja peale jaotunud õpingute kompaktsemat kordamist, loodud kujutluste süvendamist-täiendamist ja süstematiseerimist, samuti mõtestamist kutseõppele olemuslikult oluliste hoiakute ja väärtushinnangute (positiivne eluhoiak, üksikisiku-kodaniku vastutus, aktiivsus oma kätega väärtuste loomisel, kultuuriväärtuste hindamine jm) seisukohalt. Viimane ülesanne tingib traditsioonilisest ajalookäsitlusest erinevalt suurema tähelepanu pööramist inimese loovale ja ülesehitavale tegevusele läbi aegade s.o. kultuuriloole.

1.3. Õppe põhioõue on õpilase võimetekohase arengu igakülgne toetamine. Kohandatud ajalooõpingutes on tervikliku maailmapildi kujunemiseks olulisel kohal kujutluste loomine ajaloolisest ajast; sotsiaalsuse tahkudest selles (üksikisiku, grupi, rahva, ühiskonna seisukohalt; riigi ja kodaniku seisukohalt); majanduslik-poliitiline tausta tähtsusest (oma aja majanduslikud võimalused ja poliitilised tingimused, õigusruum); kultuurilisest eripärast.

1.4. Hariduse (kutsekeskhariduse) sisu terviklikkuse taotlusest tuleneb hariduslike erivajadustega noorte õpingutes olemuslik vajadus ainetevahelise seose järjekindlaks ja praktiliseks teostamiseks ning üldainete sisu kooskõlastamiseks erialaõpingutega. Ajaloo ainekava sisu on otseses kooskõlas *muusika* ja *kunsti* ainekavadega *kunsti- ja kultuuriloo* temaatika ulatuses, tihedas seoses *ühiskonnaõpetuse*, *inimeseõpetuse* (kodukultuuri temaatika), *geograafia* (geograafiline asend - aja ja koha seosed), *eesti keelega* (eelkõige *majandus- ja õiguskeele* temaatikaga, aga ka keelelise suhtlemise osaoskuste omandamise ja rakendamisega ajaloo õppimisel), kirjandusega.

1.5. Taolistest põhimõtetest lähtuvalt on ajaloo õpe süsteemiloov protsess, mille käigus areneb ajalooline mõtlemine, täpsustuvad kujutlused ajaloolisest ajast, rikastub ajalooteadvus tervikuna. Seega ei saa õpe olla entsüklopeediline, hoidutakse üksikfaktide mehaanilisest omandamisest. Konkreetsete ajalooliste faktidega tutvutakse valikuliselt eesmärgiga pakkuda ajajärgule või murrangulise tähtsusega sündmusele tunnuslikke tähiseid.

1.6. Ajaloo õpetamisel rakendatakse orienteeruvat ja detailset käsitlust. Orienteeruva käsitlusega avatakse ajalooliste seoste süsteem, asetatakse sündmused (tähised) põhilisse kronoloogilisse struktuuri, leitakse sündmuse või ajaloolise fakti erinevaid tunnused ja seoseid: aeg ja koht, majanduslik- poliitiline taust, sotsiaalne mõõde, kultuuriline eripära). Selguvad sündmuste põhjused ja tagajärjed, inimeste (üksikisik, grupp, ühiskond) tegevuse põhjused, eesmärgid ja tulemused. Oluline on jõukohaste ja mõistetavate üldistuste tegemine, väärtussüsteemi rikastumine: rahvuslik-kultuurilise identiteedi kujunemine, mõistmise ja sallivuse arenemine teiste rahvaste ja nende kultuuri suhtes, pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse, kodanikuvastutuse tundmaõppimine.

Õpitava erialaga seotud temaatika lülitamine aja- ja kultuuriloo kursusesse (märgusõna *eluolu* kohal või õpingute täiendava moodulina) toetab ametiuhkuse kujunemist ja tõstab motiveeritust kutsetöös.

1.7. Tähtis on silla loomine mineviku ja kaasaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel, arusaama kujundamine, et tänapäeva mõistmise võti on mineviku tundmises. Ajaloo ainekava teemadesse sisenedes määratletakse kõige enne vastuseid küsimustele kes? kus? millal? kuidas?, seejärel jõutakse küsimusteni miks? (põhjus), milleks? (motiiv, eesmärk). Õpilased kogevad, kui keeruline on otsustada inimeste (üksikisikute, gruppide, riikide) tegevuse ja ajalooliste sündmuste üle. Probleeme avades ja olukordi või sündmusi mitmekülgelt

analüüsid avanevad järk-järgult seosed ja mõisted *põhjused - tingimused; võimalused, motiivid, eesmärgid; põhjus-tagajärg seosed; sarnasus - erinevus; muutus - järjepidevus*.

1.8. Ajaloo õpingud on olulised ka õppija sotsiaalse küpsuse saavutamiseks andes võimalusi asetada end kellegi teise olukorda, vaadata maailma kellegi teise seisukohalt lähtudes. Selline lähenemine aitab kaasa teiste inimeste ja erinevate mõtteviiside paindlikumaks mõistmiseks. Kujundatakse loov-kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteavaldustesse, mõtteviisidesse. Saab selgeks tõsiasi, et erinevates tingimustes (põhjustel, motiividel) võivad erinevate inimeste arusaamad olla väga erinevad või isegi vastandlikud. Teiste inimeste, sh ajalooliste tegelaste, käitumise ja mõtteviisi analüüs ja tundmaõppimine aitab kaasa enesejuhtimisoskuse kujunemisele. Samm-sammult (lõimitult teiste õppeainetega) saab õpilasele omaseks seoste nägemine oma tegevuse põhjuste ja motiivide-eesmärkide vahel. Kujuneb vajadus tulemuste prognoosimiseks ja valikute tegemiseks. Oma seisukohtade kujundamisel ja põhjendamisel, samuti tegevuse kavandamisel püütakse arvestada ajas ja ruumis kehtivaid tingimusi, sotsiaalseid seoseid; õigusruumi.

2. Õppe-eesmärgid

Ajaloo õpingutega taotletakse, et õpilane

- > suhestab ennast kodukoha, isamaa, Euroopa ja maailmaga
- > püüab tõlgendada, talletada ja edastada ajalooalast teavet
- > suhestab (vajadusel abiga) kaasaja sündmusi ajaloolises taustsüsteemis
- > teadvustab oma kodanikurolli tänapäeva Eestis
- > tunnustab ja järgib võimetekohaselt üldisi õigusnorme ja demokraatia põhimõtteid
- > püüab vastavalt võimetele analüüsida ja hinnata ajaloosündmusi ja -protsesse
- > huvitub ajaloost, kasutab teatmeteoseid info saamiseks ja täpsustamiseks, külastab muuseume ja ajaloo teemalisi näitusi
- > leiab ajalooalast infot kaasaja sündmuste kohta ajakirjanduse ja teabevahendite kaudu
- > hindab kõrgelt kultuuriväärtusi
- > püüab oma praktilise loova tegevusega tõsta enda ja teiste elukvaliteeti

3. Õppetegevus

3.1. Hariduse sisu ja õppeprotsessi terviklikkuse saavutamiseks on oluline aineõpetajate tihe koostöö juba õppetöö kavandamise faasist alates. Tööplaanides koordineeritakse eeldusoskuste õigeaegne kujunemine ja ajastatakse läbivate teemade otstarbekas käsitlemine. Parima võimaliku õpitulemuse saavutab õpilane tervikõppe tingimustes. Kõige tihedamad on seosed pnkt 1.4. esitatud ainete vahel. Näide: ajaloo aine kultuuriloo teemade koordineeritud käsitlemisest lõimitult kunstiõpetusega (esikohal ajaloo teema, seejärel samale ajale kavandatud teema kunstiõpetuses). Ajaloo õppes juhatatakse teema sisse, avatakse ainele omased seosed, luuakse kujutlused konkreetsete näidete (tähised) varal. Kunstiõpetuses avardub teema tunnetus praktilise kogemise kaudu - tehakse oma kätega. Analoogiliselt kasutatakse ära lõimimise võimalused eriala õppega, muusika, kirjanduse jmt õppeainega.

Ürgaja kunst - Akvarelltehnikas taust, loomade kujutamine joonega.

Idamaade kunst - Tuššijoonis (maastik või figuur)

Mesopotaamia ja Egiptus - "Egiptuse poos" värviline kriit

Egeuse ja Kreeka kultuur - Ornamendi teostus

Etruskid ja Antiik-Rooma - Visandid: inimkeha proportsioonid, liigutused
Varakristlik, Bütsantsi ja Vana-Vene kunst - Ikoonid. Inimese näo kujutamine
Romaani kunst - Arhitektuuri detailid
Gooti kunst - Gooti skulptuur
Renessanss - Värvikäsitus, õlivärvid
Barokk, rokokoo - Natüürmort. Guass
Klassitsism, romantism - Romantiline maastik, postkaartide tegemine. Pastell
Realism - Joonistamine naturist (taim, käbi). Pliiats
Impressionism - Lillekimp. Värvilised pliiatsid või pastell.
20. saj. kunst - Valikul. punkti ja joone mängud; kubismile viitav stiil
20.saj. II kunst - Kompositsioon. Segatehnika. OP-kunsti ülesanded
Ruumikujundamise alused - Modelleerimisülesanded värviliste paberitega.

3.2. Ajaloolise aja tunnetamise eelduseks on oma isikliku aja tajumine. Selleks aitab oluliselt kaasa õpingute aja ja sisu struktureerimine õpilaste osalusel: tutvumine aine mahu, eesmärkide ja sisuga (teemad) eriala õpingutes (aine osa tervikliku õppekava piires). Õppimiseks määratud ajamahu jaotamine õppimiseks kavandatud nädalatele, õppetundidele. Teemavalikute tegemine, läbivate teemade arvestamine erinevate õppeainete lõikes. Sisuliselt toimub seega õppimise kavandamine õppeaja piires. Tegevus toimub kollektiivselt kokkulepete sõlmimise vormis õpetaja otsesel juhendamisel. Struktureerimise kaudu tekib õpilastel ka kujutus oma õpingute mahust ja sisust tervikuna, ainekavas seatud eesmärgid teadvustuvad ja saavad õppija eesmärkideks. Seega on loodud ka võimalus edendada enesejuhitud õppimise oskusi. Viimast väärtust tõstab märgatavalt hindamise kavandamine õppija tööplaanis. (vt ka ühiskonnaõpetuse ainekava 3. osa Õpetegevus).

3.3. Õppija haridusvajadusest lähtuvalt tuleb arvestada, et "jutustus" (sõna) ei loo kaugetest, tundmatutest või abstraktsetest asjadest kujutlusi. Ainult sõna baasil pole kohandatud õppe kontekstis võimalik teadmisi kujundada. Õppimiseks tuleb õpitav muuta nähtavaks - vaadeldavaks (visualiseerida), võimalusel ka käega katsutavaks. Praktilise andekusega õppijale (mitte verbaal-abstraktse andekusega) sobivad meetodid, mis kujutavad õpitavat nähtavas-vaadeldavas, praktiliselt läbimängitavas või matkitavas, vahetult ruumis ehedalt või modelleeritult tajutavas vormis.

Näited: Ajaloolise aja kujutamine ajateljena. Erinevalt tavapärasest käsitlusest tuleb erivajadustega õpilaste puhul õppele kasuks isikliku aja kandmine ajateljele: näiteks õpilase sünniaeg. Kui ajatelje tähendus on õpilasele avatud, kantakse sellele ajaloo konkreetseid tähised sümbolmärkidena või sõnadega. Õppematerjaliks ja/või töövõtteks sobivad pildid; pildiseeriad; fotod, valikud perekonnaalbumitest; skeemid, lihtsustatud mõistekaardid; õppefilmid, valikuliselt ainealased mängufilmid, videod, telesaated (videolindilt valikuliselt); illustratsioonide joonistamine; modelleerimine; ajalooliste esemete või mudelite vaatlus õppetunnis, ajalooliste objektide vaatlus väljaspool õpikeskkonda, muuseumide ja näituste külastused, õppekäigud ja ekskursioonid ajaloolistesse kohtadesse. Iga ajajärku võiks illustreerida mingi väga tuntud isik või kirjandustegelane: musketäride aeg, Romeo ja Julia aeg. Õppijat saab paremini mingi ajajärku mõistmiseni viia ka konkreetse kunstiteose või tuntud ilukirjandusliku teksti kaudu.

Õpetaja sõnal, vähesel määral ka lihtsustatud kirjalikul tekstil, on nende meetodite raames mõtestatud taju vahendav roll. Omal kohal on vaadeldava kommenteerimine, võrdlused, seoste esiletoomine, rühmitamine ja üldistamine, võimalusel järelduste tegemine ja

hinnangute andmine. Õpilase arengu seisukohalt oluliste mõistete omandamiseks (võib olla seotud eriala õppega: õmblejal moeajaloost, restauraatoril restaureerimisaruandes olulise mööbli või ehitusdetaili vanuse ning stiili määramiseks) on vajalik sihipärane kõnearenduslik töö sarnaselt võõrkeele õppega. Edu saavutatakse koostöös eesti keele õpetajaga.

3.4. Tervikliku maailmapildi kujundamise seisukohalt on esmatähtis aine orienteeruv käsitlus. Vastavalt sellele seisukohale on teemaesitus ainekavas küllaltki üldpiiriline võimaldades ülevaadet ajaloolisest ajast, kronoloogilisest süsteemist ja üldistest seostest. Maailma ja Euroopa käsitusel on oluliseks peetud üldise ajalookäigu mõju Eesti ajaloole. Õpetajal on võimalus õpitava ajajärgu raames teha mõistlikul hulgal

valikuid kronoloogilise raudvara ja üksikute detailide (tähiste) esiletõstmiseks. Käsitlemiseks valitud konkreetsete faktid ja sündmused on tunnuslikud ja olulised õpitava perioodi sügavamaks mõistmiseks.

Näide tähiste valikust ainekava osas *Eesti ajalugu muinasajast kaasajani*:

- > Roomlane Tacitus kirjutab 98.a.p.K. Läänemere kaldal elavatest *aestidest*
- > 1208-1227 eestlaste muistne vabadusvõitlus, 1210 Madisepäeva lahing
- Põhja-Eestis taanlaste võim
- > 1343 Jüriöö ülestõus. Põhja-Eestis Liivi ordu võim
- > 1523 luterluse leviku algus
- > 1525 esimene teadaolev eestikeelne raamat (pole säilinud)
- > 1535 esimene osaliselt säilinud eestikeelne raamat - Wanradt-Koelli katekismus
- > 1558- 1583 Liivi sõda. Eestis Rootsi võim
- > 1632 Tartu Ülikooli rajamine
- > 1700-1721 Põhjasõda, 1710 alates Eestis Vene tsaari võim
- > 1816-1819 talupoegade vabastamine pärisorjusest
- > 1860-1870 rahvuslik ärkamisaeg, Kalevipoeg, I laulupidu
- > 1905 esimesed poliitilised parteid Eestis
- > 1918 Eesti Vabariigi väljakuulutamise
- > 1918-1920 Vabadussõda, 1920 Tartu rahu
- > 23.juuni 1919 Võit Landeswehri üle, algab võidupüha tähistamine
- > 1920-1940 iseseisev Eesti Vabariik
- > 23.august 1939 Molotov-Ribbentropi pakt
- > 1940 NSVL okupeeris Eesti, esimene suurküüditamine 14. juunil 1940
- > 1941-1944 Saksa okupatsioon
- > 1944-1991 Nõukogude okupatsioon
- > 20.august 1991 Eesti Vabariigi taasiseseisvumine
- > 28.juuni 1992 (referendum) EV põhiseaduse vastuvõtmine
- > 2004. Eesti saab Euroopa Liidu ja NATO liikmeks

3.5. Sotsiaalsuse mõõde ajaloo õpingutes saab tajutavaks rühmatöös ja ajalooliste episoodide läbimängimisel (rollimäng, pedagoogiline draama), filmi ühisarutelul, ajalooliste sündmuste ja isikute (gruppide, rahvaste, riikide) tegevuse kollektiivsel analüüsil ning hindamisel. Nende võtete rakendamisel piirduakse väikesemahuliste ülesannetega. Kasutada võib ka eesti keele tundides omandatud oskusi: tegelase tutvustamine rühmale, kokkuleppe sõlmimine erimeelsete tegelaste vahel, väitlus, konflikti lahendamise võimaluste pakkumine, probleemi avamine ajaloolisi tingimusi arvestavalt ning lahendusvõimaluste prognoosimine. Nende võtete rakendamiseks on oluline taustkujutluste loomine, sobivaimaks võimaluseks on

siinkohal filmi või filmilõigu või ka mõne muu visuaalselt tajutava vahendi kasutamine, näiteks süžeepilt. Kuigi hariduslike erivajadustega õpilase tekstitaju annab tagasihoidlikumaid tulemusi võib valikuliselt siiski kasutada olupiltide avamiseks ilmekaid ja jõukohaseid tekste, näiteks katkendeid raamatust „Tasuja“.

3.6. Õppeülesannete lahendamisel püütakse täiendavat infot teema kohta otsida teatmeteostest, teistest ajalooallikatest, meediast ja koostöös õpetajaga multimeediast.

4. Öppesisu

4.1. Eesti ajalugu muinasajast kaasajani

4.1.1. MUINASAEG. Muinasaja perioodid. Suhted naaberrahvastega. Muinasusund ja ristiusu levik. Ühiskondlik-poliitiline ja majanduslik olukord Läänemeremaades 13. sajandi algul. Elu-olu. Muistne vabadusvõitlus.

4.1.2. KESKAEG VANA_LIIVIMAA. Vana-Liivimaa riigid. Jüriöö ülestõus. Eesti rahvuslik ja majanduslik olukord 14.-16. sajandil. Katoliku kirik Eestis. Reformatsioon Liivimaal. Luterluse mõju vaimuelule. Elu-olu. Liivi sõda ja selle tagajärjed.

4.1.3. ROOTSI AEG. Eesti Rootsi ajal. Kirik ja vaimuelu. Põhjasõda.

4.1.4. VENE AEG. Eesti peale Põhjasõda. Balti erikord. Majanduslik areng. Elu-olu ja kultuur.

4.1.5. ÄRKAMISAEG JA RAHVUSLIK LIIKUMINE. Ärkamisaeg Eestis, selle tähtsus. Venestusaja reformid. Majanduslik ja poliitiline areng 19. ja 20. sajandi vahetusel. Professionaalse kultuuri kujunemine.

4.1.6. EESTI VABARIIK 1918- 1940 ISESEISVUMINE. Eesti Venemaa koosseisus. Esimene maailmasõda Venemaal ja Eestis. Poliitilis-majanduslik olukord. Eesti iseseisvumine. Vabadussõda.

4.1.7. EESTI AEG. Parlamentaarne Eesti Vabariik. Autoritaarne presidendivõim Eestis. Majandusliku olukorra muutumine Eesti iseseisvuse ajal. Elu-olu ja kultuur. Poliitilised arengusuunad Euroopas ja NSV Liidus.

4.1.8. EESTI RIIK JA RAHVAS II MAAILMASÕJASTEISE MAAILMASÕJA KEERISES. Eesti okupeerimine NSV Liidu poolt. Saksa okupatsiooniaastad. Eesti rahvuslik ja majanduslik olukord teise maailmasõja aastatel. Eestlased Teise maailmasõja keerises. Teise maailmasõja lõpp.

4.1.9. EESTI NSV NÕUKOGUDE EESTI. Eesti poliitiline ja majanduslik olukord nõukogude okupatsiooni ajal. Eesti rahvuslik olukord ja rahvastiku muutused vabariigis. Haridus, teadus, kunst, sport.

4.1.10. EESTI TAASISEISEISVUMINE. Majanduslik-poliitilised tingimused iseseisvumiseks. Muutused riigi poliitilises elus ja õigusruumis. Demokraatliku kodanikuühiskonna põhitunnused. Kodanike õigused ja kohustused. Majanduslik ja kultuuriline areng iseseisvusaastatel. Muutused hariduselusel, võrdsete võimaluste loomine kõikidele õpilastele.

4.2. Maailma aja- ja kultuurilugu 19. sajandi lõpuni

4.2.1. ÜRGAEG. Esiaeg. Ürgaja koht ajateljel. Ürgajale tunnuslikud jooned inimeste elu-olus. Karjakasvatuse ja põlluharimise algus. Sugukonnad, hõimud, organiseeritud teadliku sotsiaalse tegevuse algus. Ürgaja kunsti levik Euroopas: käejäljendid, koopa- ja kaljumaalid, arhitektuuri alged.

4.2.2. VANAAEG. Vanaaja üldiseloostus. Vanimad kõrgkultuurid.

Vanad Idamaad. Mesopotaamia: asukoht ja seos ümbritsevate maadega, usund ja ettekujutused maailmast, ehituskunst, kirjandus ja kiilkiri.

Vana-Egiptus: asukoht, Egiptuse kultuuri tekkimine, Egiptuse usund ja hauataguse elu kultus, püramiidid, kirjutamismaterjalid ja hieroglüüfkiri, inimese kujutamine, üldine elu-olu.

Vana-Kreeka. Vana-Kreeka kultuuri häll – Kreetamükeene kultuur, Vana-Kreeka linnriigid, asukoht, eeposed kreeklaste ajaloo ühe allikana, Kreeka mütoloogia, teater, kiri, arhitektuur, kujutav kunst ja tarbekunst. Olümpiamängud.

Vana-Rooma kui Kreeka kultuuri pärija: asukoht, Rooma riigi tekkimine ja õitsengu aeg, Rooma riigi vallutused ja mõju naabritele, olustik ja kultuur, teater ja tsirkusemängud, ristiusu tekkimine ja levik. Antiikkultuuri tunnused ja õitsengu aeg.

Varakristlik, Bütsantsi ja Vana-Vene kunst. Romaani stiil ja gooti stiil, nende põhitunnused. Arhitektuur: kirikud, kloostrid, kindlused. Keskaegne kasvatus ja kool. Ülikoolid. Teater. Kujutav kunst - skulptuur, maal, vitraaz.

4.2.3. KESKAEG. Feodaalkorra väljakujunemine ja üldised tunnused. Põllunduse areng, käsitöömeistrid ja tsunftid. Euroopa poliitiline kaart keskajal. Ristiusk, ristisõjad.

Kultuuri arengu aeglustumine (võrreldes antiikajaga) ja selle põhjused. Keskaegne maailmapilt ja selle seos religiooniga. Keskaja kultuur Eestis.

Renessanss - murranguline liikumine maailmakultuuri arengus. Renessansi üldiseloostus. Leiutised ja avastused, nende mõju. Reformatsiooni muutused usuelus. Trükikunst. Renessansiajastu suurmeistrid, arhitektuur, kujutav kunst. Renessansskultuuri mälestusmärgid Eestis.

Barokk ja rokokoo katoliku kiriku vägevuse ja õukondliku hiilguse väljendamine arhitektuuris, kujutavas kunstis ja tarbekunstis. Esinduslossid ja pargid. Barokk kui kunstistiil, rokokoo kui barokkvormide peenekoeline arendus. Rokokoo kergus ja elegants. Tundeküllasuse väljendamine muusikas.

Klassitsism. Antiigi mõjude avaldumine, st mõistuspärasuse, selguse ja vormikooskõla taotlemine. Klassitsismi avaldumine arhitektuuris. Ajaloolise ja mütoloogilise ainekstu eelistamine kujutavas kunstis ja muusikas.

4.2.4. UUSAEG. Uusaja määratlus, üldiseloostus ja koht ajateljel.

Euroopa uusaja algul. Kapitalismi areng, kodanlikud revolutsioonid Inglismaal ja Prantsusmaal. Koloniaalsüsteem. Inglismaa asumaad Ameerikas. Ameerika iseseisvussõda. USA moodustamine. Prantsuse Keisririigi sõjad. Napoleoni sõjakäik Venemaale. Eesti asend poliitilisel kaardil. Majanduslik-poliitiline Balti erikord Eestis. Maailmas toimunud majanduslik-poliitiliste muutuste mõju kultuurile.

Klassitsism ja romantism 18. ja 19. sajandi vahetusel. Klassitsism Eestis. Mõisad ja kirikud, linnaarhitektuur. Elu-olu Eesti külas, ehitus- ja tarbekunst.

19. sajandi kultuuripilt: romantism ja realism - kirjanduse ja kunstivoolud. Tegelikuse tõepärane kujutamine realismis. Mulje ja meeoleolu kunst - impressionism. Fantaasiamaailm - sümbolism. Ajalooliste stiilide matkimine arhitektuuris. Juugend - uus kõikehõlmav stiil 19. saj lõpus.

4.3. Aja- ja kultuurilugu 20.sajandil

4.3.1. MAAILM 20. SAJANDI ALGUL. Eesti Venemaa koosseisus (kordamine). Eesti lähemad ja kaugemad naabrid Euroopa poliitilisel kaardil. Euroopa suurriigid, majanduslik-poliitiline olukord, poliitiliste muutuste põhjused. Sõda kui riikidevaheline konflikt. Euroopa riigid Esimeses Maailmasõjas.

Kultuur ja kunst pidevalt muutavas ajaloolis-poliitilises olukorras. Sümbolism. Dadaism (traditsioonide eiramine). Romantismi ilmingud sajandi alguse Eesti kunstis ja kirjanduses. Elu-olu ja esemeline kultuur 20. saj. algul. Fotograafia areng.

4.3.2. MAAILM SÕDADEVAHELISEL AJAJÄRGUL. Euroopa riigid sõjajärgsel ajal, rahvusvahelised suhted. Iseseisva Eesti asend Euroopa poliitilisel kaardil, suhtlemine rahvusvahelisel tasemel. Demokraatlikud riigid, diktatuurid. Kapitalistlik kord ja majanduslik areng, sotsialistlik kord ja majanduslik olukord.

Filmikunsti areng. Uute suundade avaldumine arhitektuuris, muusikas, kujutavas kunstis (valikuliselt kubism, ekspressionism, sürrealism). Eesti kunstnikud, kirjanikud kodumaal ja Euroopas. Haridus. Elu-olu.

4.3.3. TEINE MAAILMASÕDA EUROOPAS. Uue poliitilise kriisi küpsemine suurriikide vahel, selle majanduslikud põhjused. Eesti poliitilise kriisi olukorras (kordavalt, laiemas perspektiivis). Teise maailmasõja käik ja tagajärjed.

4.3.4. MAAILM PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA.. Lääne tööstusriigid. Kommunistlikud riigid. Külma sõda. Kolmas maailm.

20. sajandi kunst. Tuntumad kunstivoolud maailmas: kubism, futurism, ekspressionism, sürrealism, abstraktsionism fotorealism (valik näiteid ja tõlgendusi). Modernism. Popkunst. Arte povera - vaene kunst (töötatakse odavate vahenditega: savi, tuhk, liiv jne). Eesti kunsti mõjutavad tegurid. Väliseestlased ja nende looming. Hariduse ja teaduse areng. Teaduse kõrge saavutused tehnika ja kosmosevallutuste alal.

4.3.5. MAAILM 20. SAJANDI LÕPUL. Kommunistliku süsteemi lagunemine. Uute iseseisvate riikide tekkimine Euroopa poliitilisel kaardil. Rahvusvahelised ühendused riikidevahelises suhtlemises. Eesti võrdse partnerina maailma riikide peres. Ühinemine Euroopa Liidu ja NATO-ga.

5. Õpitulemused

Ainekava tulemuslikult läbinud õpilane oskab

- > märgata aja, koha ja inimtegevuse vahelisi seoseid
- > tõlgendada (vajadusel abiga) ajalooalast infot ajaloolise aja kontekstis, põhjus-tagajärg seoses
- > järjestada oma kodukoha, Eesti, Euroopa ja maailma olulisi ajaloolisi perioode või sündmusi ajateljel
- > diferentseerida (eristada, rühmitada) demokraatliku ja autoritaarse ühiskonna põhimõtteid
- > väärtustada kodanikurolli demokraatlikus ühiskonnas
- > (vajadusel abiga) analüüsida inimloomingu, kunsti ja kultuuri seost ajaloolise aja poliitilis-majandusliku situatsiooniga
- > järjestada kunsti- ja kultuuriloo tähtsamaid arenguperioode ajateljel
- > (vajadusel abiga) leida kultuuriväärtuse või kunstiteose stiilitunnuslikke jooni, liigitada neid ajaperioodide ja kunstistiilide järgi (eelkõige õpitava eriala lähedases valdkonnas - ehitajad arhitektuuri, õmblejad moe, kiviraidurid skulptuuri alal jne)
- > üldjoontes orienteeruda kultuuriloos ja väärtustada kunstimeistrite loomingut
- > oma võimaluste piires aktiivselt tegutsedes tõsta elukeskkonna kvaliteeti

6. Hindamine

Hindamine toetab õpilase arengut ja toimub individuaalse arvestuse korras. Hindamise reeglid, meetodid ja kriteeriumid, samuti arvestusliku hindamise ajakava lepatakse õpilastega kokku hiljemalt teisel õppetunnil õppeaasta algul. Hindajaks on õpilane ise, kaasõpilased ja

õpetaja. Hindamine jaguneb protsessihindamiseks, arvestuslikuks hindamiseks ja kokkuvõtvaks hindamiseks.

Protsessihindamine toimub õppimise ja harjutamise käigus pideva tagasisidestusena valdavalt sõnaliste hinnangute vormis. Protsessihindamine on metakognitiivne tegevus, mille eesmärgiks on õppija enda teadlikuks saamine oma õppimisest ja võimetest ja tööpanusest. Õpilane püüab selle kaudu (vajadusel õpetaja abiga) välja kujundada oma õpistiili, parimat võimalikku toimetulekumehhanismi õpinguteks ajaloo ainevaldkonnas. Õpetajale annab protsessihindamine õigeaegselt vajalikku infot õppetegevuse optimeerimiseks meetodite, materjalide, individuaalsete õpiülesannete, rühmatöö rollide, töö tempo jne kohandamiseks õppija võimetele ja vajadustele vastavaks.

Arvestuslik hindamine on tervikliku õpitulemuse hindamine teema läbimise järel. Arvestuslik hindamine toimub 5-pallilises süsteemis numbritega ja annab tagasisidet kavandatud õpitulemuste (vajadusel individuaalses õppekavas võimetele kohandatud õpitulemuste) saavutatuse kohta. Hindamise meetodid on kooskõlas õppimise meetoditega. Õpitulemuse saavutatust hinnatakse õpiülesande lahendamise protsessi ja tulemuse alusel. Kasutada sobib probleemülesandeid, klassifitseerimisharjutusi, võrdlemis- ja sobitusülesandeid, praktilisi töid koos suulise (võimalusel ka kirjaliku) kommentaariga. Sobivad on ka mõistekaardi koostamine ja selgitamine, videos vaadatud episoodi hindamine ja erinevate seoste või tunnuste analüüs, sündmuste või perioodide järjestamine ajateljel. Traditsiooniline teadmiste kontroll ei ole omaette eesmärk. Oluline on orienteerumine ajaloolises ajas ja olemuslikes seostes. Positiivselt hinnatakse ka õpilase aktiivsust ja initsiatiivikust tundides, iseseisvust info otsimisel ja leidmisel, omaalgatuslikku huvi aine vastu. Hinnet tõstab ka õpilase suutlikkus rühmatöös ja väljaspool seda ajaloo probleeme kaaslastele arusaadavalt selgitada, vajadusel oma seisukohti kaitsta ja põhjendada.

Kokkuvõttev hindamine toimub arvestuslike hinnete alusel arvestades seejuures ka üldiste õppe-eesmärkide täitmise ulatust. Õpilased saavad kokkuvõtva hinde semestri ja õppeaasta lõpul, samuti õpingute läbimise järel.

7. Soovitav kirjandusvalik õpetajale

I Ajaloo temaatika

1. L. Vahre. Eesti ajalugu gümnaasiumile. Kirjastus Ilo, 2004
2. XX sajandi kroonika: Eesti ja maailm.- Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus
I osa 1900-1940 ilm. 2002.- 528 lk.
II osa 1940-1961 ilm. 2004.- 591 lk.
2. Eesti iseseisvus ja selle häving I osa/ koost. M. Laar. Tallinn: Avita, 2000.- 199 lk.
3. Fry, P. S. Maailma ajalugu.- Tallinn: Varrak, 1998.- 400 lk.
NB! Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium soovib kasutada õppevahendina ajaloo õpetamisel
4. Teeple, John B. Maailma ajalugu. Tallinn: Varrak, 2004.- 666 lk.
5. Euroopa ajalugu.- Tallinn: Varrak, 2003.- 512 lk.
6. Chisholm, Jane. Maailma ajaloo kronoloogia.- Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2000.-194 lk.
7. Caselli, Giovanni. Elu läbi sajandite. Tallinn: Varrak, 1996.- 64 lk.
8. Rajala, Pertti. Maailman historia selkokielellä.- 1991.- 140 lk.
9. L. Mae, P. Rajala, H. Virtanen. Eesti tee=Viron taival.-Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 1996.
10. Terry Deary. Vihased viikingid. Sari „Arutu ajalugu“. Kirjastus Egmont Estonia, 1998.

NB! Vastavalt õpilaste hariduslikule erivajadusele võib valikuliselt kasutada erinevatele põhikooli ja gümnaasiumi klassidele soovitatud ajaloo õpikuid ja muid õppevahendeid. (Soovitaja Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium)

II Kunsti- ja kultuuriloo temaatika

1. Inimene, ühiskond, kultuur: XI kl. ajalooõpik.- Tallinn: Koolibri.- 1998-2001
I osa Vana_ Idamaad, Vana-Kreeka ja Vana-Rooma.
II osa Keskaeg ja varauusaeg
III osa Uusaeg
2. A. Laanamäe. Kultuurilugu I-III osa.- TTÜ Kirjastus, 1997-2002.
3. J. Adamson, A. Adamson. Kunstiõpik gümnaasiumile. Kirjastus ARGO, Tln. 2002.
4. Sari „Turistina minevikus“, Keisririigiaegne Rooma. Eesti Entselopeediakirjastus, 1999.
5. Sari „Turistina minevikus“, Klassikalise aja Ateena. Ainulaadne, kaasaegne ja terviklik teejuht ajarändurile. Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1999.

NB! Koostöös kunstiõpetajaga on otstarbekas valikuliselt kasutada ka kunsti ainekavas soovitatud allikaid ja õppevahendeid.

INIMESEÕPETUS

1. Üldalused

- 1.1. Inimeseõpetus tagab erivajadustega inimese sotsiaalseks toimetulekuks vajalikud üldteadmised ja -oskused.
- 1.2. Inimeseõpetuse maht on 4 õppenädalat.
- 1.3. Ainekava jaguneb kaheks üksteisega seotud, kuid vajadusel ka eraldi õpetatavaks osaks: perekonnaõpetus ja kodukultuur (2 õn – 1 õppenädal on kohustuslikust õppemahust (32), teine aga täiendavate õppeainete mahust tehtega 32+5) ning väikelapse hooldus ja kasvatus (2 õn, kusjuures aine maht on saadud muud kutset toetavate õpingute arvelt tehtega (32+5)+13).
- 1.4. Aine on lõimitud teiste õppeainetega – bioloogia (inimeses areng ja terviseõpetus), ühiskonnaõpetuse, matemaatika, eesti keele ja ajalooaga.
- 1.5. Ainekavas pakutud teema- ja mahuvalik on soovituslik, jätab õpetajale võimaluse vastavalt rühma vajadusele kõrvale jätta vähemolulist ja/või lisada täiendavaid teemasid.
- 1.6. Õppenädal on põhimõttel “40 tundi õppetööd mis tahes viisil”. Õppenädala jooksul toimuvad auditoorsed tunnid ja õppimine “mis tahes muul viisil” kooskõlas kooli õppekavaga.
- 1.7. Õppeaine arendab õpilast isiksusena, tema üldnimlikke väärtushoiakuid, suunab teda oma toimetulekuvõimalustele positiivselt mõtlema; väärtustab sotsiaalselt efektiivseid käitumisoskusi., tolerantsust, koostööoskust; annab õpilasele teadmisi ja praktilisi oskusi sotsiaalseks toimetulekuks ühiskonnas; õpetab väärtustama perekonda ja tööd.
- 1.8. Õppeaine võimaldab õpilasel saada eelteadmisi pere planeerimise, väikelapse hooldamise ja arendamise kohta; arendab kohuse- ja vastutustunnet, empaatiavõimet.
- 1.9. Inimeseõpetuse õpitulemuste kontrolli ja hindamise eesmärk on saada ülevaade püstitatud eesmärkide saavutamisest ja õpilase individuaalsest arenemisest. Toimub protsessi-, arvestuslik ja kokkuvõttev hindamine.
  - 1.9.1. Protsessihindamise käigus antakse pidevalt sõnalist tagasisidet vahetulemuste kohta – selle kaudu toimub õpilase enesetunnetuslike hoiakute ja väärtushinnangute süsteemi kujunemine.
  - 1.9.2. Arvestuslik hindamine toimub pärast tervikteemade läbimist, jälgides õpilast

praktilises tegevuses, mõne elulise ülesande lahendamisel, raportite koostamisel, valminud tulemuse põhjal jne.

1.9.3. Aine lõpul pannakse arvestuslike hinnete alusel kokkuvõttev hinne.

2. Õppe-eesmärgid

Inimeseõpetusega taotletakse, et õpilane

- omandab teadmised ja oskused, mis aitavad tal mõista iseennast ja teisi, omandab suhtlusoskused ühiskonnas suhtlemiseks;
- omandab arusaama elulistest väärtushinnangutest, tunnetab sõpruse, armastuse ja koostöö osa inimsuhetes;
- saab kujutluse perekonnast kui kooselu vormist ja laste kasvukeskkonnast, tunnetab lähedastest inimsuhetest tulenevat vastutust;
- õpib perekonda planeerima; väärtustab vanemlust, tunneb vanemlusest tulenevat individuaalset ja ühiskondlikku vastutust;
- elab tervislikult, hoidub teadlikult ennast ja kaasinimesi kahjustavast käitumisest;
- tunneb lapse arengu põhilisi seaduspärasusi, on valmis omandama lapse kasvatamiseks vajalikke teadmisi ja oskusi;
- tunnetab end kui täisväärtuslikku tööinimest ja kodanikku, mõistab, et toimetulekuks elus on vajalik elukestev õppimine.

3. Õppetegevus

3.1. Õpetamise meetodika sõltub õpilaste eelteadmistest ja õpisuutlikkusest, kuid on oluline, et see oleks võimalikult praktilise suunitlusega. Õpetamisel on soovitatav kasutada aktiivõppe meetodeid – rühmatööd, rollimänge, arutlusi, praktilisi õppusi jms. Oluline on keskendumine inimsuhetele, eetikale.

3.2. Aktsepteeritakse õpilase isiklikku arvamust; erinevate seisukohtade üle võib vaielda, kuid see ei tohi mõjutada hinnet.

3.3. Soovitatav on lähtuvalt erialast. Rakendada õpilaste oskusi praktiliste esemete valmistamisel arvestades pereelu vajadusi. Õpilasi on muuhulgas võimalik õppetöö osana rakendada lastetoa sisustamisele, lähtuvalt õpitavast erialast, nt puusepad valmistavad mööblit, õmblejad beebi rõivaste ja toa tekstiilid, autoremondilukksepad, kinnisvarahooldajad – turnimispuu jne.

4. Perekonnaõpetus ja kodukultuur

4.1. Õppesisu

4.1.1. MINA KUI INIMENE JA KODANIK. Enesetunnetus, enesehinnang, identiteet.

4.1.2. EETIKA, MORAAL. Mõisted, põhifunktsioonid; kõlbelised väärtused (headus, õiglus, südametunnistus, kohus, au, väarikus, õnn jne); kõlbeliste väärtuste osa inimese käitumises ja tegevuses.

4.1.3. KÄITUMISREEGLITE HIERARHIA. Kirjutamata seadused: komme, tava, harjumus; kirjutatud seadused: riigiseadused, eeskirjad, etikett jne; loodusseadused: gravitatsioon, aasta-ajad. Kontroll kõlbelise käitumise üle: lähedased inimesed, ühiskond, riik; mõjutusvahendid – ühiskonnapoolsed: rahulolematuse väljendamine, halvustamine; väljanaermine, hukkamõist, kõrvaletõrjumine; riigipoolsed: hoiatus, trahv, vangistus jne.

4.1.4. KÕLBELINE VALIK JA VASTUTUS. Käitumist suunavad tegurid. Viisakus.

Kaasaja ühiskonna moraal.

4.1.5. PEREKONNA-SEADUSANDLUS. Abiellumise tingimused, lahutuse tingimused; abikaasade õigused ja kohustused; lapse õigused ja kohustused; vanavanemad ja seadusandlus.

4.1.6. ARMASTUS. Kooselu eeldused: selged väärtushinnangud; selge enesemääratlus, eneseusaldus; eneseväljendus ja loovus suhetes; koostööoskus ja vastutustunne; vastastikuse mõjutamise oskus; tervise ja tervislike eluviiside väärtustamine. Abikaasa valik. Nõuded

endale ja armastatule: ilu ja inimlikest omadustest lähtuv ideaal; isiksuse arusaamad pere mudeli kohta; arusaamad abikaasade kohustustest. Seksuaalsuhted. Kihlus. Pulmad; rahvuslike traditsioonide tundmine; pulmade olemus, läbiviimine.

4.1.7. KODU LOOMINE. Soovid ja võimalused; valiku kriteeriumid: maa, linn; töökoha lähedus; vajalike asutuste olemasolu (pood, lasteasutused, arstiabi jne); eluaseme kohandatavus muutuvatele vajadustele.

4.1.8. PERE EELARVE. Mõiste, põhimõtted.

4.1.9. PERE PLANEERIMINE. Ühine nägemus pere suurusel; rasestumisvastased vahendid; naine on beebioteel, muutused elukorralduses; lapse arengu seaduspärasused.

4.1.10. PERE TUGEVUSE ALUSED. Selgete kõlbeliste väärtuste olemasolu; pereprobleemide arutlemine ja üksteise ärakuulamine, lahenduse otsimine; kokkulepete leidmine ja kasutamine; üksteise julgustamine ja tunnustamine; mõistlik kriitika; aval tunnete väljendamine; eeskuju mõju; oskus seada end teise inimese olukorda, sh laps ja eakas inimene. Ebakõlade lahendamine – enda ja kaaslaste käitumise teadvustamine: motiivi väljaselgitamine, hinnang käitumisele, oodatavat käitumist soodustavate tingimuste teadvustamine, nõupidamine ja probleemi kokkuvõtlik lahendamine. Pere koosolemist soodustavad ettevõtmised: ühised söögiajad, töö jne; ühissetevõtmised: reisid, jalutuskäigud, kino- ja teatrikülastused jne; perekondlikud sündmused ja tähtpäevad: kihlus, pulmapäev, sünnipäev, lapse sünd, koolitee alustamine ja lõpetamine jne; pere traditsioonid: rahvakommetest kinnipidamine – jõulud, jaanipäev, hingedepäev; riiklikud tähtpäevad; kingitused, õnnitlused.

4.1.11. RASKED AJAD PEREKONNAS. Lein. Kriisilukord peresuhetes. Lahutus.

4.1.12. KODU KORRASHOID. Kodutööde aastaringne planeerimine; iganädalane koristustööde planeerimine; igal pereliikmel oma ülesanne. Koristus- ja korrastusvahendid. Erinevate ruumide koristamine. Tekstiilide hooldus. Koduste tarbeesemete hooldus. Toalilled hooldus. Koduloomade hooldus. Allergiku kodu korrashoid. Kahjurid korteris, tõrje.

4.1.13. TOITUMINE. Tervisliku toitumise alused, toiduainete rühmad, lisaained toidus; kaalujälgimine; igapäevaseid retsepte. Pidulaua kodu. Lihtsaid retsepte pidulaua korraldamiseks, pidulaua praktiline korraldamine; retsept ja kalkulasioon, toidu valmistamine, laua katmine, toitade serveerimine, peojärgne koristamine. Kodu kaunistamine peaks. Külaliste vastuvõtmine, peoperemehe, -perenaise ülesanded; külaliste käitumine.

4.1.14. KESKKONNAKAITSE. Jäätme- ja prügimajandus, loodust ja keskkonda kaitsva käitumise reeglid.

4.1.15. SÄÄSTLIK MAJANDAMINE. Majandusmõisted, tulud-kulud, koostatud eelarve analüüs; säästunipid eluasemekuludes, toiduvalmistamisel, riiehooldusel-muretsemisel jne; tarbijakaitse mõiste ja tarbija õigused; tarbija käitumisreeglid.

5. Väikelapse hooldus ja kasvatus

5.1 Öppesisu

5.1.1. VANEMSUS JA LAPSE SÜND. Vanemsus ja last ootav perekond – pere psüühiline ja sotsiaalne valmisolek; ema tervishoid enne ja pärast lapse sünni; lapse sünnieelsed kahjustused (kordamine); sünnitus; peresünnitus; beebivarustus.

5.1.2. LAPSE HOOLDAMINE. Imik ja tema hooldamine (0–1 a); maimiku hooldus (1–3 a); mudilase hooldus (3–6 a); SBS sündroom (ajuhäired lapse raputamise tagajärjel); lapse hügieeni alused.

5.1.3. VÄIKELAPSE PSÜHHOLOOGIA JA KASVATUSE ALUSED. Lapse psühholoogia alused; psüühika iseärasused; käitumiskultuur; põhimõtted lapse kasvatamisel; peretraditsioonide mõju; lapse ettevalmistus lasteaeda minekuks; kooliküpsus; suhtlemisoskuse arendamine; vanaemad/ vanaisad peres.

5.1.4. TERVISEKASVATUS. Lapse füüsiline areng ja kasvatus; tervise hoidmine; levinumad lastehaigused; haige lapse hooldus ja ravi; liikumise osa lapse arendamisel.

5.1.5. MÄNG JA TÖÖ LAPSE ELUS. Mäng on lapse töö, sellega arvestamine; mängu liigid (üksik, kaaslastega); mängu tingimused ja nende loomine; mänguasjade valmistamine – laps koos vanematega; lapsekohased tööülesanded.

5.1.6. VÄIKELAPSE MITMEKÜLGNE ARENDAMINE. Kõne arendamine; lugema õpetamise alused; loodus, loodushoid empaatiavõime kasvatamisel. Muusika ja rütm: muusika kuulamine; rütmiline liikumine; lastelaulud ja -tantsud, nende õpetamine. Kujutavad tegevused: joonistamine, maalimine, voolimine.

5.1.7. LAPSE ARENGU ERIVAJADUSTE MÄRKAMINE JA ARVESTAMINE. Puudega lapse hooldus; puudega lapse arendamine.

6. Õpitulemused

6.1. Õpilane oskab

- hinnata iseenda tugevaid ja nõrku külgi;
- väärtustada perekonda ja peresuhteid;
- väärtustada pere tervislikke eluviise;
- teha vahet soovide ja võimaluste vahel oma elu korraldamisel;
- kasutada omandatud praktilisi oskusi igapäevaelus;
- kasutada oma teadmisi ema ja lapse tervishoiust;
- hooldada ja arendada last imikueast alates;
- väärtustada perekonda ja peresuhteid, pere tervislikke eluviise;
- olla empaatiline lapse suhtes ja arvestada lapse vajadusi;
- valmistada lihtsamaid arendavaid mänguasju;
- märgata lapse erilisi arenguvajadusi ja toimida vastavalt nendele.

6.2. Õpilane saab aru

- kõlbeliste väärtushinnangute sisust ja olemasolu vajalikkusest;
- et abielu on seadusega kaitstud kooselu vorm;
- et jagab koos abikaasaga vastutust oma laste kasvatamise ja nende eest hoolitsemise eest;
- et kannab vastutust lapse elu ja tervise eest;
- et terve ja arenenud lapse kasvatamiseks vajab ta teadmisi ja on valmis neid omandama.

6.3. Õpilane teab

- pere planeerimise põhitõdesid;
- lapse arengu seaduspärasusi, oskab vajadusel otsida teavet;
- et terve ja tugeva pere loomiseks on vaja teadmisi ja on valmis neid pidevalt omandama.

Soovitatav kirjandus inimeseõpetuse ainekava juurde

Õppematerjalid

1. Koostaja S. Valdmaa. Kodanikuõpetusest ja õppekavadest. – Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituut, 1996.
2. Kippak, R., Kloten, A., Kulderknap, E., Olenko, K. Mina ja maailm : õpetajaraamat : inimeseõpetus I kooliastmes. – Tallinn, Koolibri, 2002.
3. Kraav, I., Kõiv, K. Inimeseõpetus: 7. klassi õpik, töövihik, õpetajaraamat. – Tallinn: Koolibri, 1999.
4. Mõttus, H. Inimene ja ühiskond : 4. klassi õpik. – Tallinn: Koolibri, 1998.
5. Möldre, L., Toots, A. Kodanikuõpetus : VIII–IX kl. – Tallinn: Koolibri, 1997.

6. Möldre, L., Toots, A. Ühiskonnaõpetus : XII klass. – Tallinn: Koolibri, 1999.
  7. Annuk, T. Perekonnaõpetus : 11. klassi õpik. – Tallinn: Koolibri, 1999.
  8. Laus, L., Luure, L., Pappel, K., Põdra, A. Kodundus V-VI klassile. – Tallinn: Koolibri, 1997.
  9. Mina ja inimõigused : põhikooli õppevara 1 : valikaine õpik üldhariduskooli 6.-7. klassile. – Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituut, 1997.
  10. Koostaja M. Kull. Materjale terviseõpetuseks. – Tallinn: Haridustöötajate Koolituskeskus, 1996.
  11. Kasuri, K., Ustav, S., Kaldmäe, P. [jt.] Terviseõpetus põhikoolile. – Tallinn: Avita, 1998.
  12. Jänes, H. Terviseõpetus : V klass. – Tallinn: Koolibri, 1999.
  13. Wahl, D. M., Eik, E. Narko : teadmiseks õpilasele narkootikumidest, alkoholist ja tubakast. – Tallinn: Avita, 1998.
  14. Fenmick, E. Imiku hooldamine. – Tallinn: Koolibri, 1997.
  15. Maser, M. Sinu laps : hällist koolini. – Tallinn: Vikerkaar, 1994.
  16. Linkberg, R., Järva, M. Rasedusaegne võimlemine ja loomulik sünnitus. – Tallinn: Koolibri, 1995.
  17. Koostaja E. Mere. Lapse tervise ABC : käsiraamat lapsevanematele. – Tallinn: Pere ja Kodu, 2002.
  18. Cohen, J., Tordjman, G., Kahn-Nathan, J., Verdoux, C. Seksuaalelu entsüklopeedia noortele. – Tallinn: Huma, 2000.
  19. Siimu sünd [Videosalvestis] – Tallinn: ETV haridustoimetis, 1996.
- Kirjandus
1. Hiedel, K., Seppik, A., Pajo, M. Preadvokaat. – Tallinn: Ilo, 2000.
  2. Kraav, I. Laps, lapsevanem, seadus 1997. – Tallinn: Eesti Haridusfoorum, 1997.
  3. Hüsich, T. 1000 poiste küsimust. – Kuressaare: Tormikiri, 2000.
  4. Schuster, G. 1000 tüdrukute küsimust. – Kuressaare: Tormikiri, 1999.
  5. Poolamets, O., Uljas, J., Raun, M., Punab, M. Mees muutub maailmas. – Tallinn: Mr Piller, 2000.
  6. Dsiss, M. Mida peaks teadma iga neiu ja naine? – Tartu : Tartu Õiguspsühholoogide ja Sotsioloogide Ühing, 1996.
  7. Jotz, Y. Armastus, nauding ja seitsmes taevas : seksi-nõuandeid noorukitele. – Tallinn: Odamees, 1999.
-
8. Allik, K., Elenurm, T., Karro, H. jt. Pereks kasvamine : käsiraamat. – Tallinn: ARU, 1994.
  9. Whyman, M. Kaheks kistud : kuidas tulla toime vanemate lahutusega. – Tallinn: Koolibri, 1999.
  10. Kent, C. Väikesi kavalusi elukorralduses : käsiraamat. – Tallinn: Varrak, 1998.
  11. Kent, C. Väikesi kavalusi majapidamises : käsiraamat. – Tallinn: Varrak, 1997.
  12. Nõuandeid, nippe ja oskusi koduhoiuks : praktiline käsiraamat. – Tallinn: Ersen, 1997.
  13. Schumann, S., Lapp, S., Alt, H. Koristaja ABC... – Tallinn: Ehitame, 2000.
  14. Rajand, R. Sendiveretaja aastaraamat. – Tallinn : Eesti Koduabi Selts, 1998.
  15. Suur nippiraamat : [kodundusalaseid nõuandeid] – Tallinn: Sinisukk, 1995.
  16. 1000 tööd ja tegemist koduses majapidamises : õige lahendus igale probleemile. – Tallinn: Tormikiri, 2002.
  17. Levin, A., Kagan, V. Laps, perekond ja meditsiin. – Tallinn: TEA Kirjastus, 2000.
  18. Ormisson, A. Sünnist esimese sammuni. – Tallinn: Medicina, 1998.
  19. Ormisson, A., Schmidt, E. Sünnist puberteedini : lapsed ja nende tervisehäired. – Tallinn: Medicina, 2002.

20. Illing, S. Minu laps on allergiline. – Tallinn: Kunst, 2001.
21. Rogge, J.-U. Lapsed vajavad piire, vanemad seavad piire. – Tallinn: Kunst, 2002.
- Õpetajale
1. Gordon, T. Tark lapsevanem : kuidas luua ja säilitada oma lapsega terviklik suhe. Puhja: Väike Vanker, 2003.
  2. Bryan, J. Sünni ime : huvitav pilt lapse arenemisest. – Tallinn: Karrup, 1997.
  3. Stoppard, M. Rasedus ja tervis. – Tallinn: Koolibri, 2002.
  4. Fenwick, E. Ema ja laps. – Tallinn: Sinisukk, 1998.
  5. Valman, B. Lapse tervise käsiraamat. – Tallinn: Varrak, 1998.
  6. Linkberg, R. Võimleme koos beebiga. – Tallinn: Koolibri, 1994.
  7. Stoppard, M. Küsimused, mida lapsed küsivad ja kuidas neile vastata. – Tallinn: Koolibri 1998.
  8. Paloheimo, M. Lapsepõlve mõjud. – Tallinn: Varrak, 2002.
  9. Shapiro, L. E. Kuidas kasvatada lapses emotsionaalset intelligentsust : emotsionaalse intelligentsuse käsiraamat lapsevanematele. – Puhja: Väike Vanker, 2002.
  10. Kärner, S. Õpime suhtlema!. 6. klassi õpik. – Tallinn: Koolibri, 1998.
- Ajakirjandus
- Ajakiri Pere ja Kodu.
- Ajakirja Pere ja Kodu eriväljaanded: 9 kuud (2000), Beebi (1999), Väikelaps (2002), sari Bebijutud (2002–).

ÜHISKONNAÕPETUS

1. Üldsätted

1.1. Ühiskonnaõpetuse kohustuslik maht on 1 õppenädal. Hariduslike erivajadustega õpilaste ettevalmistamiseks võimalikult iseseisvaks toimetulekuks kaasaegses ühiskonnas on otstarbekas suurendada ühiskonnaõpetuse mahtu 3 õppenädalani. Õpitav jaguneb teemade järgi kontsentritesse:

- > ühiskonnaõpetuse alused - 1 õppenädal
- > õiguse alused - 1 õppenädal
- > sotsialiseerumise alused - 1 õppenädal

Teemakontsentreid võib käsitleda järjestikku või lõimitult olenevalt kooli võimalustest, teemavalik on avatud täiendusteks või kärbeteks vastavalt õpilaste võimetele ja teistes ainetes tehtud kohandustele. Oluline on õpingute terviklikkus, võimetekohasus ja sotsiaalne tulemuslikkus.

1.2. Ühiskonnaõpetus on Eesti-keskne ja kodanikukeskne õppeaine, ühiskonnaõpetuse aluste teemaring võimaldab õpilasel saada üldjoontes kujutluse Eesti ühiskonna ehitusest ja funktsioneerimisest. Õiguse aluste õppimisega taotletakse teadlikuks saamist inimese (kodaniku) õigustest ja kohustustest ning vastutusest enda, perekonna, töökollektiivi, ühiskonna ees. Sotsialiseerumise aluste kontsenter annab võimaluse kujundada psühholoogiliselt põhjendatud praktilise õppimise kaudu valmisolekut ja oskust osaleda erinevate sotsiaalsete gruppide ja kogu ühiskonna elus.

1.3. Ühiskonnaõpetus on sotsiaalset pädevust kujundavate ainete kese, mille raames lõimitakse tervikuks

- > inimese ja ühiskonna suhete võimetekohane mõistmine
- > majandus- ja õigusreaalsuse arvestamine oma tegevuses
- > suhtlemisvalmiduse ja oskuse parim võimalik väljund

Aine on loogiliseks järjeks emakeeles läbitud suhtluskeelega ja tarbetekstiõpetusele, perekonnaõpetusele (inimeseõpetuse aineosa) ning matemaatika sotsiaal- ja majandusmatemaatika osale. Ühiskonnaõpetuse õppimine on tihedalt integreeritud eesti keele

majandus- ja õiguskeele mooduliga ning jätkuva sotsiaal- ja majandusmatemaatikaga, inimeseõpetusega, ajaloo ja võõrkeele õppega. Ühiskonnaõpetuse kursus on seega otstarbekas planeerida õpingute lõpuaastale.

1.4. Ühiskonnaõpetusel on isiksuse arengu toetamise ja mitmekülgse sotsiaalse pädevuse kujundamise funktsioon. Seega sisaldavad õpingud poliitilist, ideoloogilist, õiguslikku, majanduslikku, sotsiaalset ja kultuurilist dimensiooni.

1.5. Sotsiaalset pädevust kujundavate ainete keskmena viib ühiskonnaõpetus parima võimaliku terviktulemuseni järgmised üldeesmärgid:

- > ühiskonna ja selles toimuvate protsesside olemasolu teadvustamine
- > demokraatlike tõekspidamiste omandamine (mõistete *õiglus*, *võrdõiguslikkus*, *vabadus*, *sallivus*, *head tavad (eetika normid)* ja *privaatsus* võimetekohane mõistmine ja järgimine)
- > kodanikuvalmiduse (toimetulekumehhanismide) kujunemine: oskus küsida või leida infot, kujundada oma arvamus adekvaatselt ja käituda selle kohaselt erinevates situatsioonides
- > oma õiguste, kohustuste mõistmine ja järgimine, vastutuse tunnetamine reaalses tegevustes ja rollides
- > püüdlus (vajadusel nõustaja abiga) juhtida oma elu ja karjääri reaalses võimaluste piires vastuollu minemata ühiskonna õigusnormide ja käitumise heade tavadega
- > kujundada suhtlemis- ja osalusoskusi, mille eelduseks on kõnevalmidus ja -andekus, sotsiaalne andekus, empaatiavõime, koostöövõime, võime ja oskus tegutseda rühma liikmena, kompromissivalmidus

2. Õppe-eesmärgid

Ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane

- > määratleb ennast Eesti Vabariigi kodanikuna
- > mõistab üldjoontes ühiskonna ja riigi olemust
- > märkab ühiskonnas toimuvaid olulisi protsesse
- > püüab iseseisvalt või vajadusel nõustaja abiga seostada Eestis toimuvaid protsesse rahvusvahelises elus toimuvaga
- > mõistab üldkasutatavat ühiskonna-alast terminoloogiat
- > otsib (enamasti iseseisvalt) infot erinevatest allikatest, püüab seda võimetekohaselt mõista ja hinnata
- > suhtub kriitiliselt massiteabevahendite kaudu edastatud teabesse
- > kujundab (elulistel situatsioonides) oma arvamuse püüdes hoiduda vastuollu minemast õigusnormide ja käitumise heade tavadega
- > osaleb võimetekohaselt ühiskonnaelus
- > tunneb oma põhilisi õigusi ja kohustusi, mõistab vastutamise vajalikkust
- > kaitseb oma arvamusi, põhjendab, selgitab
- > mõistab suhtlemise tähtsust, orienteerub tavapäraistes inimsuhetes
- > püüab lahendada konflikte, sõlmida kokkuleppeid
- > hindab võimalikult adekvaatselt oma eeldusi, tegevusvõimet ja ressursi; määratleb ennast töö- ja inimsuhete maailmas
- > kavandab oma tegevust arvestades majanduslikke piiranguid, võimalikke tagajärgi, tunneb vastutust
- > püüab kujundada oma karjääri, vajadusel oskab otsida abi
- > suhtub endasse ja ühiskonna elunähtustesse positiivselt, otsib probleemidele lahendusi, püüab olla jätkusuutlik

3. Õppetegevus

3.1. Õppetööd on otstarbekas kavandada (aine töökava) koos õpilastega planeerides ajakavasse ka õpilaste poolt omaks võetud õpiülesanded, õppimise viisi ja arvestusliku hindamise sisu ning aja. Selline õpitegevuse ühine struktureerimine motiveerib õppima ja annab oma töö (õppimise) juhtimise kogemuse. Õpilane saab töökava alusel selge ja tervikliku ülevaate oma tegevusest, abstraktne muutub selgemalt tajutavaks ja toetab õpinguid. Õpilastel on võimalus esindada ka oma individuaalseid soove ja vajadusi, taotleda kavandatavas õppes oma huvide arvestamist ja kohandatud individuaalset õppekava. Sotsiaalseid oskusi omandatakse ka õppetegevuse kavandamise, korraldamise ja hindamise kaudu. Õiguste realiseerimine koolitöös annab sotsiaalse toimetuleku kogemusi, suurendab sotsiaalset turvalisust ja indiviidi osalusvalmidust.

3.2. Õpilaste osalus õppeprotsessi korraldamisel, õppemeetodite valik ja isikliku õpistiili väärtustamine, hindamise meetodid ja kriteeriumid toetavad õpilase arengut ennast juhtivaks, teostavaks ja vastutustundlikuks inimeseks. Õpilane saab õppimise käigus võimaluse enesemääratluseks, enda ja teiste ning kooli esindamiseks, motiveeritud valikute tegemiseks ja põhjendamiseks, erinevate rollide täitmiseks rühmas.

3.3. Õppesisu ja meetodite valikul arvestatakse õpilaste isikupära, erinevat kultuuritausta ja ühiskonnas toimuvat kohalikku ja rahvusvahelist arengut, spetsiifilisi integratsiooniküsimusi ja nende lahendamise riiklikku prioriteeti.

3.4. Rakendatakse aktiivõppe meetodeid, juhendatud iseseisvat õppimist - ettevalmistumist, paaris õppimist, rühmatööd vaba suhtlemisega rühmas ja normeeritud suhtlemisega rühmas, õppetegevusi ühe juhi korralduste - juhendite alusel. Seega kogevad õpilased õppides erinevaid sotsiaalse pädevuse osategevusi ja püüavad end õppijana määratleda. Oluline on õppeülesande täitmise (õpilase tegevuse) otstarbekas korraldus, tegutsemisviis, kiirus, maht ehk ulatus ja tulemuse kvaliteet.

3.5. Õppimisel leiavad rakendust võimalikult erinevad baasõpioskused. Praktilise andekusega õppijale sobivad abstraktsete teemade käsitlemisel meetodid, mis kujutavad õpitavat nähtavas-vaadeldavas või praktiliselt läbimängitavas vormis. Ainult sõnalised selgitused (suulised või kirjalikud tekstid jäävad raskesti mõistetavaks) ainult sõnadest ei piisa. Sobivad pildid, skeemid, modelleerimine, lihtsustatud mõistekaardid, videod, telesaated (videolintidelt valikuliselt), samuti filmid, illustratsioonide joonistamine või kollaazi kleepimine ja kujutise kommenteerimine-põhjendamine, üksikjuhtumite analüüs, suhtlemissituatsioonide läbimängimine (pedagoogiline draama, mille süžee on elust enesest). Jõukohases mahus valikulise materjaliga on sobiv töö ajakirjanduslike väljaannetega ja kohandatud õppetekstidega. Juhendamisel harjutatakse info leidmiseks ja kontakti saamiseks erinevate sotsiaalsete partneritega kasutama multimeedia võimalusi.

3.6. Õpitegevus on nii üles ehitatud, et aineõpingute käigus toetatakse rühma sotsiaalse arengu dünaamikat, samas kogeb iga õppija oma rolli rühmas erinevate ülesannete täitmisel. Selguvad igaühe tugevad ja nõrgad küljed ning ühistegevuse tulemuslikkus.

3.7. Sotsiaalse pädevuse kujunemine toetub eelkõige õppija intrapersonaalsele, interpersonaalsele (sotsiaalsele) andekusele ja praktilisele kogemusele ning ka intellektuaalsetele võimetele.

4. Öppesisu

4.1. Ühiskonnaõpetuse alused

ÜHISKONNA STRUKTUUR JA KUJUNEMINE (sissejuhatus ainesse). Ühiskonna tundmaõppimise vajalikkus. Ühiskonna struktuur. Rahvas, rahvus, sugulased, perekond, üksikisik. Riik ja kodanik.

EESTI VABARIIK. Eesti Vabariigi kujunemine. Õigusriigi olemus ja tunnused. Parlament. Valitsus. President. Maavalitsus. Kohalik omavalitsus. Kohaliku omavalitsuse põhilised ülesanded.

KODANIKE OSALEMINE AVALIKUS ELUS Kodanikuühiskond. Demokraatia põhiideed ja teostumine kodanikuühiskonnas. Kodaniku õigused ja kohustused Eesti Vabariigis. Valimise funktsioonid ja korraldamine. EV Riigikogu valimiste süsteem. Erakonnad ja valimised. Valimistega seonduvad kodanikuõigused. Kodanikuaktiivsuse vormid. Kodanikualgatus, selle eesmärgid, funktsioonid. Erinevad huvid ühiskonnas ja nende realiseerimise viisid. Ametiühingud ja kutseliidud. Mittetulundusühingud. Riigi- ja kodanikukaitse.

MAJANDUS JA HEAOLU. Turumajandus. Riigieelarve tulu- ja kulubaasi kujunemise üldpõhimõtted (lihtsustatult). Pere eelarve. Ebavõrdsus ühiskonnas. Meetmed ebavõrdsuse leevendamiseks. Üksikisik ja töøjõu turg (laiemas ja kitsamas mõttes, tööturu olukord ja nõudmised). Tööhõive ja seda mõjutavad tegurid.

RAHVUSVAHELINE KOOSTÖÖ JA JULGEOLEK EUROOPAS Eesti ja tähtsamad rahvusvahelised koostööorganisatsioonid Euroopas: EN; EL; NATO.

3.2. Õiguse alused

INIMÕIGUSED. Inimõiguste tähendus ja teostamise võimalused. Võrdsete võimaluste ja jagatud vastutuse idee. EV Põhiseadus e konstitutsioon (lühiteave).

ÜSIKISIK JA ÜHISKOND. Õiguste ja kohustuste tasakaalustatus ühiskonnas. Majanduslikud, sotsiaalsed ja kultuurilised õigused. Töövõtja, tööandja, ettevõtja, omanik, tarbija, nende sotsiaalsete rollidega seonduvad probleemid ja käitumisvalikud.

TÖÖ- JA TEENISTUSSUHE. Tööseadusandluse alused. Töösuhete õiguslik reguleerimine. Üleviimine teisele tööle ja töövälise ülesannete andmine (otsene töö tekstiga). Sisekord ja selle tagamine. Sisekorraeeskirjad, ergutused, karistused.

SOTSIAALKINDLUSTUS JA SOTSIAALABI: Sotsiaalkindlustussüsteem, sotsiaaltoetuste liigid. Toetuse taotlemine. Sotsiaalabi jõudmine üksikisikuni. Töötu sotsiaalne kaitse.

PEREKOND. Perekonnaseadus. Perekonna õigused ja kohustused. Perekonnaliikmete vastutus üksteise ja ühiskonna ees.

3.3. Sotsialiseerumise alused

MINA SUHTLEJANA JA RÜHMA LIIKMENA. Isiksus. Minu suhtlemisviis. Minu parim võimalik toimetulekuviiis erinevates situatsioonides. Suhtlemise baasvead ja nende vältimine. Eneseanalüüs, oma tegevusvõime mitmekülgne ja võimalikult objektiivne hindamine. Minu tugevad ja nõrgad küljed, minu võimalus anda ühistegevuses oma sotsiaalselt tulemuslik panus. Positiivne eluhoiak eneseteostamiseks. Oma karjääri planeerimine ja realiseerimise võimalused.

ERINEVAD PARTNERID. Partneri isikupära, rolli ja huvide märkamine ning arvestamine. Eneseanalüüsilt partnerianalüüsile. Ennastkehtestava suhtlemise võimalused. Tööotsija, töövõtja ja tööandja huvide ning vajaduste mõju suhtlemisele. Tööotsija esmatähtsad suhtlemisoscused. Tööalase info saamise võimalused, info analüüs oma eesmärkide saavutamise võimaluste seisukohalt. Tööalased

läbirääkimised, läbirääkimise tehnika. Tööle asumisega seotid kokkulepped, suuline ja kirjalik suhtlemine.

SUHTLEMINE Partnerid kui suhtlusakti osapooled. Märkisüsteemid. Kõne (suuline ja kirjalik). Kehakeel iseseisva märkisüsteemina, kehakeel verbaalse suhtlemise taustal. Kõne ja suhtlussituatsiooni erinevad tausttegevused. Erinevad partnerid, demokraatlikud põhimõtted suhtlemises: eetilisus, sallivus (tolerantsus), privaatsus, empaatilisus, kompromissivalmidus

OSALUS ÜHISTEGEVUSES JA ÜHISKONNAELUS

Positiivne valmisolek töötamiseks kollektiivis. Meeskonnatöö põhireeglid. Koostöö efektiivsus. Rollid. Erinevad grupid. Suhtlemise eripära perekonnas. Erinevad suhtlemissituatsioonid ja nende hindamine. Konflikt. Konflikti positiivne ja negatiivne mõju. Konflikti ennetamise või lahendamise võimalused. Kompromiss. Kokkulepete sõlmimine grupis. Sisekorrareeglid, kodukord, sisekorraeskirjad. Seadused, õigus- ja rakendusaktid kui ühiskondlikud kokkulepped ja kooselureeglid riigis. Hinnang käitumisaktile sisekorrareeglite alusel. Hinnang käitumisaktile kehtivate heade tavade (eetilised põhimõtted ühiskonnas) alusel ja/või õigusnormide alusel.

5. Õpitulemused

Õpilane teab

- > üldjoontes, milline on ühiskonna struktuur
- > ja mõistab (võimetekohaselt) demokraatliku riigikorra üldisi põhimõtteid
- > oma põhiseaduslikke õigusi ja kohustusi, seostab neid vastutusega
- > kodanikuühiskonnas osalemise olulisemaid võimalusi
- > olulisemaid info leidmise allikaid ja kasutab neid valikuliselt
- > ja väärtustab ühistegevuses, meeskonnatöös osalemise põhilisi reegleid ja tavasid
- > kokkulepete sõlmimise võimalusi ja püüab osaleda erinevate kokkulepete sõlmimisel
- > konflikti positiivseid ja negatiivseid külgi
- > enese ja oma tegevuse asjakohase (adekvaatse) hindamise tähtsust
- > ja püüab arvestada majanduslike ja õiguslike piirangute olemasolu oma tegevuse kavandamisel ja teostamisel
- > eneseabi olulisemaid võimalusi ja positiivse eluhoiaku mõju eneseteostamisele

Õpilane oskab

- > määratleda ennast Eesti Vabariigi kodanikuna
- > võimalikult iseseisvalt kasutada kodaniku õigusi ja täita kohustusi
- > tähtsaks pidada vastutust oma tegude eest
- > ja püüab igapäevastes situatsioonides järgida demokraatliku ühiskonna õigusnorme ning käitumise - suhtlemise häid tavasid
- > anda üksikjuhtumitele hinnanguid (vajadusel abiga) õpitud õigus- ja kõlblusnormide alusel
- > võimetekohaselt hinnata ennast ja teisi, tugevaid ja nõrku külgi; määratleda ennast töö- ja inimsuhete maailmas
- > otsida koostöö ja ühistegevuse võimalusi
- > võimetekohaselt arvestada suhtlemisel partneri individuaalsust, sotsiaalset rolli ja huvisid
- > osaleda kokkulepete sõlmimisel, kooselu ja sisekorra reeglite koostamisel
- > (vajadusel abiga) ära tunda konfliktiolukorda, püüab konflikti lahendada, võimalusel ka ennetada

- > võimalikult iseseisvalt ja asjakohaselt otsida tööturu infot, võtta kontakti tööle saamiseks
- > osaleda tööalastel läbirääkimistel, tööle saamisega seotud suulises ja kirjalikus suhtlemises
- > üldjoontes planeerida oma karjääri ja püüab seda realiseerida
- > otsida ja küsida abi keeruliste sotsiaalsete probleemide lahendamiseks
- > võimetekohaselt kavandada oma tegevust arvestades majanduslikke ja õiguslikke piiranguid ning võimalikke tagajärgi; tunneb vastutust
- > erinevates olukordades otsida võimalusi ja lahendusi, usub endasse ja kaasnimestesse, väärtustab positiivset eluhoiakut

6. Hindamine

Hindamine toetab õpilase arengut ja toimub individuaalse arvestuse korras. Hindamise reeglid, meetodid ja kriteeriumid, samuti arvestusliku hindamise ajakava lepatakse õpilastega kokku hiljemalt teisel õppetunnil. Hindajaks on õpilane ise, kaasõpilased ja õpetaja. Hindamine jaguneb protsessihindamiseks, arvestuslikuks ja kokkuvõtvaks hindamiseks.

Protsessihindamine toimub õppimise ja harjutamise käigus pidevalt (vahetulemuste alusel või ka tunnitöö kokkuvõtteks) sõnaliste hinnangutena. Protsessihindamise toel saab õpilane teadlikuks oma tugevatest ja nõrkadest külgedest ning püüab kujundada oma sotsiaalse suhtlemise ja käitumise parimaid võimalikke malle ning toimetulekumehhanisme. Õpetajale annab protsessihindamine vajalikku infot õppetegevuse optimeerimiseks meetodite, materjalide, individuaalsete õppeülesannete, rühmatöö rollide, töö tempo jne kohandamiseks õppija võimetele ja vajadustele vastavaks.

Arvestuslik hindamine on tervikliku õpitulemuse hindamine teema läbimise järel. Arvestuslik hindamine toimub 5-pallilises süsteemis numbritega ja annab tagasisidet kavandatud õpitulemuste (vajadusel individuaalses õppekavas võimetele kohandatud õpitulemuste) saavutatuse kohta. Hindamine meetodid on kooskõlas õppimise viisiga. Õpitulemuse saavutatust hinnatakse praktiliste ja rakenduslike ülesannete täitmise protsessi ja tulemuse alusel: üksikjuhtumi analüüs; rolli täitmine elulise süžee lavastuses; mõistekaardi koostamine ja selgitamine; suuliste või kirjalike selgituste, põhjenduste, käitumisreeglite, kokkulepete, tegevuskavade, enesetuvustuse ning enese analüüsi jne alusel. Teadmiste kontroll ei ole omaette eesmärgiks, oluline on valmisolek ja oskus asjakohaselt toimida, suhelda, suhtuda. Olulise tegurina arvestatakse hindamisel ka õpilase aktiivsust ja initsiatiivikut tundides, õpilase omaalgatuslikku huvitumist ühiskonnaelu probleemidest, püüdu ja oskust neid analüüsida ja hinnata, seda kõike kaaslastele selgitada, vajadusel oma seisukohti kaitsta ja põhjendada.

Kokkuvõttev hindamine toimub arvestuslike hinnete alusel ja arvesse tuleb ka üldistatud tasemel õppe-eesmärkide täitmise ulatus. Õpilased saavad kokkuvõtliku hinde semestri lõpul ja õpingute läbimise järel.

Soovitatav kirjandus õpetajale lisaks ühiskonnaõpetuse õpikutele

1. A. Telgmaa .Rahandusküsimusi koolimatemaatikas, 1997
2. U. Alakivi, A. Arrak. Majanduse algkursus, 1994
3. A. Lukjanov. Oma äri alustamine, 1998
4. U.-R. Okk. Tootmismajandus, 1996

5. P. Jamnes. Karjäär- kas redel või tee? Karjääri planeerimine, Tln.1998
6. Kuidas kujundada oma karjääri. AEF Karjäärikeskus, Koolibri, 1998
7. Ametite lkassifikaator. Sotsiaalministeerium,1999
8. J. Michael Farr. Vali endale elukutse. Avita,2000
9. R. N. Bolles. Mis värvi on sinu langevari. Tööotsija käsiraamat.
10. D. Goleman. Emotsionaalne intelligentsus, 2000
11. D. Goleman. Töö emotsionaalse intelligentsusega, Tln.2001
12. P. Lewis. Kuidas juhtida oma emotsioone. Sinisukk, 2001
13. Tulevik algab täna. TTA 2002
14. www.rajaleidja.ee
15. PRRY, Nansy, VanZandt, Zarkö. Tulevikuvõimaluste uurimine. Õpetaja juhend. Omanäolise kooli arenduskeskus Tln. 1999
16. K. Hiedel, A. Seppik, M. Pajo. Pereadvokaat, AS Kirjastus Ilo, 2000
17. Meie maailm ja inimõigused. Põhikooli õppevara II. Valikainete õpik üldhariduskooli 8. klassile, Tln. 1997
18. M. Varik. Ühiskonnaõpetus I. Käsiraamat. Gümnaasiumi aste, Tln.2001
19. R. Kippak jt. Mina ja maailm. Õpetajaraamat. Inimeseõpetus I kooliastmes, Tln. 2002
20. koostanud K. Lepp. Inimeseõpetus, 2003
21. Õpetaja käsiraamat. Inimõpetuse õpetamine põhikoolis, Tln.1997
22. Eesti Vabariigi töölepingu seadus RT,1992,15,241
23. Töö ja puhkeaja seadus RT, 1994,2,12
24. L. Auväärt. Lapsed ja puuetega inimesed õigusmenetluses. Tartu,2001
25. S. Kaugia. Sotsiaalsest konfliktist ja selle menetlemisest. Akadeemia nr.7/2000
26. A. Kiris. Õiguse alused. 2.täiend.ja parand.tr.Tln,2001
Õigus. Psühholoogia. Sotsioloogia.(Õppematerjale I-III).

MUUSIKA

1. Üldalused

1.1. Muusikaõpetuse kohustuslik maht on 1 õppenädal.

1.2. Erivajadustega õpilaste huve ja võimeid, samuti kooli võimalusi arvestades on otstarbekas lähtuda kohustuslikust ainekavast suurendades mahtu 2 õppenädalani ja kohandades teemavalikuid ning rõhuasetusi õpilaste haridusvajadusele vastavaks. Käesolev muusikaõpetuse kohandatud ainekava on loogiliseks järjeks Põhihariduse lihtsustatud (abiõpe) riikliku õppekava muusikaõpetuse ainekavale ja sobib individuaalse õppekava alusel õppimiseks põhikoolijärgse kutseõppe erirühmas või tavarühmas. Ainekava on avatud muutustele, mis lähtuvad õpilase võimetest ja haridusvajadusest.

1.3. Muusikaõpetus on praktilise suunilusega andes õpilastele võimaluse ennast muusika kaudu väljendada ja muusikat kuulata; rikastada oma tundemaailma; osaleda ühistegevuses; arendada musikaalsust, rütmitunnetust ja liikumist; saavutada emotsionaalset tasakaalu. Oluline on võimetekohane osalemine, oma rolli ja võimaluse leidmine muusikamaailmas. Teadmiste omandamine pole eesmärk omaette, vaid võimetekohane võimalus rikastada terviklikku maailmapilti. Lähtuvalt õpitava eriala spetsiifikast, teiste kohustuslike üldharidusainete sisust ja õpilaste isikupärasest haridusvajadusest on õpe lõimitud tervikuks, mis suundub individuaalselt parima võimaliku tulemuse saavutamisele, nii üksikute ainete (osade) kaupa kui ka hariduse suhtes terviklikult.

1.4. Muusikaõpetuse koostisosad on võimetekohane muusikaline kirjaoskus, muusikalugu, muusika kuulamine ja laulmine. Muusikaline kirjaoskus kujundatakse seoses praktilise musitseerimisega tõstmaks õpilase teadlikkust muusikaelus osalemisel. Muusikalugu on ajaloo kursusel õpitava kultuuriloo integraalne osa, mis lõimub ka õpitava eriala arengulooga,

samuti kunsti, kirjanduse õpingutega. Õpilased saavad võimetekohaselt osa eesti ja maailma muusikapärandi stiilide ja vormide rikkusest. Muusika kuulamise ja musitseerimise kaudu kujuneb ka arusaam muusikast kui suhtlemise keelest erinevate inimeste ja rahvaste vahel. Ühislaulmisel süveneb ühtekuuluvustunne ja saadakse jagatud elamus erinevate ajastute, stiilide ja rahvaste laulurepertuaarist.

2. Õppe-eesmärgid

Muusikaõpetusega taotletakse, et õpilane

- > hindab muusikat kui kultuuriväärtust
- > saavutab valmisoleku ühiseks muusikategevuseks
- > kuulab ja väärtustab erinevate ajastute, stiilide ja rahvaste muusikat
- > püüab muusikat hinnata kriitiliselt ja kuulata valivalt
- > arendab oma loovust ja katsetamisjulgust
- > väärtustab ühistegevust ja suhtlemist muusika kaudu
- > rikastab ja tasakaalustab muusikaelamuste kaudu oma tundeelu

3. Õppetegevus

3.1. Muusikaõpetus toetab õpilase isiksuse tasakaalustatud kujunemist ja arengut muusikalise tegevuse erinevate võimaluste kaudu: kuulamine, laulmine, rütmiline liikumine, rütmiline tegevus, tants, võimalusel musitseerimine rütmipillidel või lihtsamatel (laste)pillidel. Põhimõtteks on võimetekohasus ja igale õpilasele osalemisvõimaluse leidmine ühistegevuses. Muusikalise kirjaoskuse ja lihtsustatud (vajadusel valikulise) muusikaloo temaatikaga tutvutakse valdavalt praktilise muusikalise tegevuse kaudu vastavalt aktiivse või passiivse osaluse vormis (võib täpsustada õpilase individuaalses õppekavas). Õpilaste võimed on avatud rütmilisteks tegevusteks ja liikumiseks muusika järgi. Rütmi- ja matkimisliigutused laulmise või kuulamise juures aitavad tunnetada (mitte teoreetiliselt ära õppida!) taktimõõtu, rõhuliste ja rõhuta helide erinevust ja kordumist. Helivältusi aitavad tajuda konkreetseid ja mõistetavaid rütmisõnnaid. Rütminimetusi aitavad omaks võtta sõnamängud, liisusalmid. Helikõrguste tundmaõppimiseks sobib hästi relatiivne ehk Jo-Le-Mi süsteem, sest laulmine seondub siin piltliku ning käelise tegevusega. Tutvumine figuurnoodi meetodiga annab võimaluse pillide mängimisel kõiki kaasata.

3.2. Kesksel kohal on laulmine, mis pakub erinevaid võimalusi ühislaulmisel osalemisest (erandjuhul ainult rütmiliigutuste tegemisega) kuni solistina esinemiseni. Muusikaline andekus peaks leidma oma võimetekohase rakendusliku väljundi, samas on tunnustatud ka muusikalise suhtlemise vastuvõtlik-mõistev aga passiivsem pool (mõistev, väärtustav vastuvõtja-kuulaja). Laulmisvõime ja ka muusikalise kuulmise täpsustamiseks võib kasutada tunnetustegevust üldiselt aktiveerivaid võtteid: meloodia liikumise visuaalne kujutamine käe liigutustega õhus või joonega tahvil. Osa saamiseks muusika emotsionaalsusest ja ühistegevuse tundest sobivad hästi laulu- ja ringmängud.

3.3. Jõukohasust jälgitakse ka laulutextide valikul ja selgitamisel, seda nii sisulise ja keelelise mõistetavuse kui ka teksti pikkuse suhtes. Laulu mõtte selgitamine ja teksti mõistetavuse tagamine ongi sobiv hetk muusikaloolise tausta avamiseks. Mälu toetamiseks (eripära arvestamiseks) võib kasutada trükitud tekste, mälu koormuse vähendamiseks võivad mõned õpilased eelneva kokkuleppe alusel peast laulmisel piirduda üksikute osade laulmisega (salm, refrään). Õpingute konteksti kuulub kord mõistetavaks saanud ja äraõpitud laulude süsteemne ja sage kordamine.

3.4. Heliteose kuulamine on eriti tulemuslik kui sellele eelneb asjakohane selgitus ja eesmärgi seadmine ja peale kuulamist vestlus saadud elamusest ja tähelepanekutest. Õpilased suudavad kuulamise kaudu saada osa väga erineva raskuse ja keerukusega muusikast.

3.5. Erinevate vajaduste ja võimetega õpilasi võib lisaks otsesele õppetööle kaasata ka sobivatesse huvitegevus- ja teraapiarühmadesse: ansamblid, instrumentaalmuusika ringid, rütmika ja tantsu rühmad, muusikateraapia. Õpilaste muusikahuvi arendamiseks ja jätkuva võimalikult iseseisva muusikaelus osalemise tagamiseks kujundatakse harjumust külastada kontserte, osaleda piirkondlikes koorides, ansamblites või teistes muusika-alastes taidlusrühmades.

4. Õppesisu

4.1. Muusikaline kirjaoskus

RÜTM ja MEETRUM; MELOODIA ja HARMOONIA. Meetrum ja rütm: taktimõõdud 2/4, 3/4, 4/4, C. Taktimõõtude 3/8, 6/8 tutvustamine seoses laulude ja liikumisega. Meloodia, harmoonia ja dünaamika väljenduslik mõju.

RÜTMIÕPETUSE ALUSED. Noodiväljendused noodipildil ja rütmitabelil. Rütmiõpetused ja nende kasutamine, rütmiõpetuste saade õpitud lauludele, (võimalusel instrumentaalmuusika lihtsamad harjutused).

MELOODIAÕPETUSE ALUSED. Meloodia mõiste. Astmerida Jo-Le-Mi, laulmine käemärkide järgi, asukoht noodijoonestikul, lihtsamate meloodiakäikude laulmine noodipildi järgi. Absoluutsed helikõrgused viulivõtmes, nende asukohad noodijoonestikul. Viulivõti ja helide tähtnied.

FIGUURNOODID ja nende kasutamine pillidel mängimisel.

4.2. Laulmine ja muusika kuulamine

Õpilaste huvidele ja võimetele vastava LAULUVARA ja kuulatavate HELITEOSTE valik muusikaloo erinevatest ajastutest, erinevate rahvaste ja stiilide näidetena. Kuulatakse ka erinevate instrumentide esitusi PILLIDE tundma õppimiseks ja eristamiseks. Valiku täpsustab õpetaja koos õpilastega kooli õppekavas ja individuaalsetes õppekavades.

4.3. Muusikalugu (valikuliselt ja lõimitult ajaloo õpingute kultuuriloo temaatikaga ja kunstiõpetusega)

VANAAEG. Muusika on vanem kui inimkeel. Pillid.

KESKAEG. Ajastu iseloomulikud tunnused - gooti stiil. Kristlus kui Lääne-Euroopa kultuuri arengu tugevaim mõjutegur. GREGOORIUSE KORAAL. OREL ja teised instrumendid.

RENESSANSS. Ajastu iseloomustus ja muusika. MISSA. ILMALIK LAUL ja seltskonnamuusika. Homofooniline mitmehäälsus. (Palestrina)

BAROKK. Ajastule iseloomulikud jooned muusikas. Ooperi teke. Oratoorium (kantaat, passion). Vivaldi, Bach, Händel

KLASSITSISM. Valgustusaeg. Sonaat. Sümfoonia. Viini klassikud: Haydn, Mozart, Beethoven

ROMANTISM. Romantismi ideed. Programmilise muusika teke. Sümfooniline poem. Salongikultuur ja miniatuursed zanrid: etüüd, prelüüd, nokturn, tantsud. Ballett. Erinevate maade heliloojad: Schubert, Chopin, Verdi, Tšaikovski, Grieg

XX SAJANDI MUUSIKA Lühiväljaanded ajastust ja muusikast. Operett. Muusikal. Impressionism - Debussy. Ekspressionism - Schönberg. Neoklassitsism - Stravinski. Sümfooniline jazz Gershwin. Postmodernism - Pärt

EESTI MUUSIKA. Regivärsiline rahvalaul. Uuem rahvalaul. Laulupidude traditsiooni algus. Esimesed professionaalid: Härma, Türi, Tobias. Rahvusliku koorimuusika rajajad: Saar, Kreek. Heliloojad Ernesaks, Tormis, Pärt, Türi, Sisask. Eesti tuntumad muusikakollektiivid, interpreedid, dirigendid. Muusikafestivalid.

POPULAARMUUSIKA AJALUGU. Populaarmuusika iseloomulikud tunnused ja juured. pirituaalid, bluus, kantri, ragtime. Jazz, selle arenguetapid. Lõimitult ja valikuliselt erinevate rahvaste muusika. Erinevad stiilid: swing, bebop, jazzrock. Rock`n`roll, pop- ja rokkmuusika (E. Presly). 1950 a popmuusika. 1960-ndad ja biitlid. 1960-ndate must popmuusika - soul. 1970-ndad - protest sõja vastu, hipid (S.Wondery), 1980-ndate punkarid (anarhistid). Disko.

5. Õpitulemused

Õpilane teab

- > et muusika on kultuuri osa, mida iseloomustab aeg ja päritolu maa
- > oma musikaalsuse tugevaid külgi ja muusikaelus osalemise võimalusi
- > erineva muusika mõju oma meeleolule, püüab kuulamiseks ja emotsionaalseks taastumiseks teha sobivaid valikuid
- > võimetekohaselt muusikaalaseid termineid ja kasutab neid (vajadusel abiga) oma suulises kõnes
- > tähtsamaid heliloojaid

Õpilane oskab

- > võimetekohaselt laulda ja/või osaleda ühisel musitseerimisel
- > ja julgeb kasutada ning arendada oma muusikalist andekust
- > tunda rõõmu ühistegevusest, suhtlemisest muusika kaudu
- > kasutada muusikat (vajadusel abiga) stressi maandamiseks ja oma emotsionaalse tasakaalu taastamiseks
- > üldjoontes orienteeruda eri ajastute muusikas
- > kuulata ja väärtustada erinevate rahvaste, ajastute muusikat
- > ja püüab hinnata muusika stiile kriitiliselt ja kuulata valikuliselt
- > lugupidavalt suhtuda muusikasse kui kultuuriväärtusesse

6. Hindamine

Hindamine toetab õpilase individuaalset muusikaalast arengut. Hindamise täpsed reeglid lepatakse kokku hiljemalt teise õppetunni ajal. Hindajaks on õpilane ise, rühmakaaslased ja õpetaja. Hindamine jaguneb protsessihindamiseks, arvestuslikuks hindamiseks ja kokkuvõtvaiks hindamiseks.

Protsessihindamine toimub sõbraliku ja toetava tagasisidestusena sõnaliselt vormis kogu õppetegevuse jooksul. Selle kaudu leiab õpilane oma musikaalsuse tugevad ja nõrgad küljed ning õpib muusikast parimal võimalikul viisil osa saama. Kujundab valmisoleku ja julguse loovaks tegevuseks ja katsetusteks; leiab musitseerimise viisi, mis pakub rõõmu talle endale ja kuulajatele. Õpetaja saab protsessihindamise alusel kohandada õpilase õpiülesandeid ja tegevusi vastavalt tema parimale võimalikule õpingutes osalemise viisile.

Arvestuslik hindamine toimub vähemalt neli korda poolaasta jooksul ulatuslikuma tervikteema läbimise järel, laulu või muusikapala ära õppimise ja esitamise järel. Eelkõige hinnatakse individuaalse arvestuse alusel saavutatud praktilisi õpitulemusi. Esinemistaseme kõrval on olulisel kohal õpilase aktiivsus ja järjekindlus s.o. tööpanus eelneva õppimise käigus. Arvesse tuleb ka musitseerimisel ilmnev korrektsus ja lugupidav hoiak kuulajate ning kaasesinejate suhtes kui ühislaulmise või muu ühise tegevuse osaoskus. Teoreetilistel teadmistel on arvestuslikul hindamisel teisene ja ainult hinnet täpsustav osa. Arvestuslik hindamine võib toimuda 5-pallilises süsteemis numbritega või 2-pallilises süsteemis sõnadega "arvestatud" või "mitte arvestatud". Selles suhtes teeb õpetaja kooli õppekavas konkreetse valiku.

Kokkuvõttev hindamine toimub semestri lõpul ja õpingute lõppemisel. Arvestuslike hinnete ja õpingute eesmärkide täitmise alusel saab õpilane kokkuvõtva hinde, mille koonddhinne kantakse kooli lõpetamisel hinnetelehele.

7. Soovitav kirjandus ja õppematerjal

1. E. Rüütel jt Loomismäng, tln.2001
2. M. Vikat Kui ma hakkas laulemaie, Tln.1998
3. T. Sarv Kõik on ju ime, Tln 1985
4. E. Eelhein-Issakainen Muusikaleksikon, Tln 1996
5. I. Kull, O. Tuisk Muusikaajalugu, Tln 1977
6. E. Karp Muusika. Õpik 9.klassile, Tln 1996
7. E. Karp Laulik gümnaasiumile, Tln. 1999
8. T. Siitan Õhtumaade muusikaajalugu I, Tln 1998
9. C. Roose Kooli folkloorikogumik (2 laulikut, 1 CD), Avita 2003
10. M. Pullerits Koolimuusika, Avita 2004
11. R. Kangro Helisev maailm 5.-6., 7.-8.klassile (3 CD), 2004
12. Lääne klassikaline muusikaajalugu 2 CD plaadil

KUNST

1. Üldalused

1.1. Kunstiõpetuse kohustuslik maht on 1 õppenädal.

1.2. Ainekava sisu on võimalik käsitleda ka laiendatult lisades kutset toetavate üldharidusainete mahu kaudu veel kuni 2 õppenädalat. Kokku saadud 3 õppenädalat e 120 tundi võimaldavad õpilastel praktiliselt tundma õppida ja võimetekohaselt harrastada erinevaid kunstiliike, eelkõige õpitava erialaga tihedamalt seotud tarbekunsti liike.

1.3. Kooli kunstiõpetuse ainekava koostamisel lähtutakse ainekava kohustuslikust mahust ning õpetatava kutse-eriala omapärast. Käesolev kunstiõpetuse kohandatud ainekava on loogiliseks jätkuks Põhihariduse lihtsustatud (abiõppe) riikliku õppekava kunstiõpetuse ainekavale ja sobib individuaalse õppekava alusel õppimiseks põhikoolijärgse kutseõppes. Ainekava on avatud muutustele, mis lähtuvad õpilase võimetest ja haridusvajadustest.

1.4. Kunstiõpetus on praktilise suunitlusega, andes õpilastele võimaluse ennast kunsti kaudu väljendada, kunstiteoste kaudu positiivseid elamusi saada, leida endale positiivsete elamuste ja emotsionaalse tasakaalu saavutamise vahend. Oluline on võimetekohase eneseteostusviisi leidmine kunsti kaudu. Lähtuvalt õpitava eriala spetsiifikast, teiste kohustuslike üldainete sisust ja õpilase isikupärast. Tervikuks lõimitud õpe (erialaõpe, ajalugu, muusika, kunst ja kirjandus) eesmärgiks on saavutada individuaalne parim võimalik tulemus nii üksikute ainete (osade) kaupa kui ka hariduse suhtes tervikuna.

1.5. Kunsti õpetamisel saab õpilane võimetekohaselt rikastada oma tajumusi-kujutlusi, end kunstikeeles väljendada (eriti oluline pärsitud keelelise suhtlemisega õpilaste puhul), saada üldine kujutus kunsti liikidest, ajaloos esinenud olulisematest kunsti suundadest. Viimast ülesannet aitab täita eelkõige kunsti- ja kultuuriloo moodul ajaloo aine piires, kunstiõpetus ja muusika toetavad seda kunstiloomingu (ka muusikateoste) näidete kaudu. Kunstiõpetus on maailma ja oma rahva kultuuriloo, samuti õpitava eriala(a)loo (rõivaajalugu, mööbliajalugu,

kodukultuurilugu jne) üks oluline osa, mis on laiemas plaanis seotud peale ajaloo, muusika ja kirjanduse ka bioloogia, ühiskonnaõpetuse, inimeseõpetuse, matemaatika, jt õppeainetega.

1.6. Hästi juhendatud kunstiharrastuste kaudu saavutab õpilane eduelamusi, kasvab eneseusaldus ja algatusvõime. Õpilane õpib kunstilisi vahendeid kasutades kavandama ja teostama oma kujutlusi ja mõtteid erinevate (tarbekunsti)tööde kaudu. Hariduslike erivajadustega noorte õppes on oskusliku käsitluse korral kunstil ka vahetu teraapiline roll, mis õpilast julgustab ja motiveerib jätkusuutlikult tegutsema ja mõtlema, innustab õppima

2. Õppe-eesmärgid

Kunstiõpetusega taotletakse, et õpilane

- märkab ilu enda ümber
- arendab oma kujutlus- ja vaatlusvõimet, kujundilist mõtlemist
- õpib vaatlema kunstiteoseid, kujundades nii oma kunstimaitset
- õpib praktiliselt tundma erinevaid (tarbe)kunstiliike
- õpib tundma visuaalsete kunstide väljendusvahendeid
- väljendab kunsti kaudu oma tundeid ja mõtteid, arendab loovust ja katsetamisjulgust
- tutvub erinevate töövahendite ja nende ohutu kasutamise viisiga
- arendab oma eneseväljenduse meisterlikkust kunstilise tegevuse kaudu
- saab üldise kujutluse kunsti ja kultuuri arenguloost (lõimitud ajaloo ja muusika õppega)
- püüab õpitud oskusi kasutada igapäevaelus, erialases töös ja oma kodu kujundamisel

3. Õppetegevus

3.1. Esmatähtis on õpilase tunnetustegevuse ja kujutluste rikastamine; vaatlusoskuse arendamine erinevates situatsioonides looduses, tehiskeskkonnas või sotsiaalses keskkonnas; oma tajumuste ja kujutluste erinev väljendamine sõnas, pildis, kavandis, teostatud (kunsti)töös. Õppimise seisukohalt on olulisel kohal õpetaja ja/või õpilase enda sõnalised kommentaarid, mis teadvustavad ja mõtestavad tajutut ja teostatut. Kunstikeeles suhtlemise (vaatlus ja eneseväljendus) kaudu luuakse seoseid inimese enda, keskkonna, erinevate eluilmingute ja kunsti vahel. Verbaliseerimine toetab seda arengut veelgi. Tervikpildi loomiseks inimese ja kunsti arengust on vajalik praktiline tutvumine kunstiajaloo, sh Eesti kunsti ajaloo, kasutades kunstialbumeid ja kunstialast kirjandust, videofilme, kunstimuuseumide külastamisvõimalusi, kunstinäitusi. Eesti tuntumate kunstnike majamuuseumide (ateljeede) külastamine.

3.2. Kunsti õppes on valdav maht õpilaste praktilisel loovtegevusel. Toimub oma kunstialase andekuse rakendamine ja arendamine, eneseväljendamine ja oma võimete “avastamine” (tarbe)kunsti erinevate võimaluste kaudu. seoses õpitava erialaga. Loovtööde põhirõhk võib olla suunatud värvi-ja kompositsioonilahendustele, või eneseväljenduse teistele võimalustele. Kõik oleneb õpilase eneseväljenduse vajadusest ja eelistustest (tarbe)kunstivallas, õpitavast erialast ja kooli võimalustest.

3.3. Õpilase eneseteostuse tunnustamiseks ja kunstikeeles suhtlemise avardamiseks korraldatakse õpilastööde näitusi kooli sees ja väljaspool kooli.

4. Õppesisu

4.1. Kultuur ja kunst

KULTUUR ja KUNST, TARBEKUNST. Inimene, kultuur ja aeg, kunsti- ja kultuurilugu (mõisted). Kunstiliigid ja –stiilid (põhimõisted ja näited).

4.2. Kunst ja keskkonna kunstiline kujundamine.

KOMPOSITSIOON. Kompositsiooni väljendusvahendid. Vabalt valitud kompositsiooniharjutused. Punkt, joon, pind, mahulisus. Kooste-elementide asendi, suuna ja kaugusvahede muutmine ja tihedus.

VÄRV. Värvitajumine, värv kui tunde ja mõtte väljendaja. Värviopetuse alused: värviring, värvide segamine, värvide segunemine. Värvikontrastid, värviharmonia. Värvide mõju inimesele.

JOONISTAMINE. Väljendusvõimalused joonistamise kaudu. Töövahendid (graafitpliatsid, süsi, värvipliatsid, kriit jm) ja töövõtted. Tööd vabal valikul.

MAALIMINE. Maalimistehnikad. Akvarell. Erinevad värvid maalimisel (vesivärvid, quašš- või akrüül - või õlivärvid, õlitempera või pastellid). Tööd vabal valikul.

RUUMI KUNSTILINE KUJUNDAMINE. Ruumi kunstilise kujundamine põhialused. Valgus, terviku loomine. Värvikasutus. Erinevad kaunistamistehnikad ja -vahendid.

ORNAMENT. Stiliseerimine, geometriseerimine. Ornamendi koostamise printsiibid, kasutamine.

KAUBANDUSLIK PILT. Reklaam, selle tootmine, funktsioonid ja strateegia. Ilukiri.

ÜLDINE KUNSTIKULTUURI AJALUGU (Valikuliselt näidetele toetudes ja lõimitult ajaloo õpingute *kultuuriloo* temaatikaga ja muusika aineosa *muusikalugu* vastava temaatikaga. Võimalus õpinguid diferentseerida ka sügavama kunstihuviga õpilaste jaoks iseseisva töö ja teiste õpiviiside kaudu.)

Kunst ürgajal. Vanimate kõrgkultuuride kunst(Egiptus, vanad Idamaad). Antiikkunst Kreeka näitel(ehitised, skulptuurid, freskod-maalid jne). Keskaja kunst. Kunstiliigid. Religiooni osa keskaja kunstis. 17.-18. saj. kunst. Kunstiliigid. Mütoloogia ja ajalooline ainestik muusikas ja kujutavas kunstis. 19.saj. kunstistiilid. Tundeelu rõhutamine. Tegelikkuse realistlik kujutamine. Fantaasia, sümbolism. Eesti kunst läbi aegade. Kunstistiilid, tuntumad kunstnikud. Eesti arhitektuur. Mälestiste kaitse.

5.Õpitulemused

Õpilane oskab

- märgata ilu enda ümber ja püüab seda väljendada oma loomingus
- kasutada omandatud oskusi igapäevaelus ja oma kodu kujundamisel
- orienteeruda olulisemates kunstiliikides
- üldjoontes orienteeruda eri ajastute kunstistiilides
- üldjoontes visuaalselt kujutada talle olulist eset või olukorda
- kasutada lihtsamaid töövahendeid ja tehnikaid oma (tarbe)kunsti tööde teostamisel
- ohutult kasutada töövahendeid ja materjale
- hankida kunstiteemalist infot teatmeteostest, internetist

Õpilane tunneb

- huvi kunstiloomingu vastu
- tuntumaid Eesti kunstnikke
- ruumi kunstilise kaunistamise lihtsamaid võtteid

Õpilane teab

- et maalid, skulptuurid ja muud kunstiesemed on hinnaline rahvuslik vara
- kunstiloomingu positiivset mõju inimesele

6. Hindamine

Hindamine toetab õpilase individuaalset kunstialast arengut. Hindamise täpsed reeglid lepatakse kokku õpingute kavandamisel hiljemalt teise õppetunni ajal. Hindajaks on õpilane ise, rühmakaaslased ja õpetaja.

Hindamine jaguneb protsessi-, arvestuslikuks ja kokkuvõtvaiks hindamiseks.

Protsessihindamine toimub sõbraliku ja toetava tagasisidena sõnalises vormis kogu õppetegevuse jooksul. Selle kaudu leiab õpilane oma tugevad ja nõrgad küljed ja õpib üha kindlamalt visuaalset väljendusviisi oma tegevustes kasutama. Õpetaja saab protsessihindamise alusel kohandada õpilase kunstiharjutusi ja tegevusi vastavalt tema parimale võimalikule õpingutes osalemise viisile.

Arvestuslik hindamine toimub vähemalt neli korda poolaasta jooksul ulatuslikuma tervikteema (töö valmimise) järel. Olulised on osalus ja aktiivsus loometegevuses, ideede originaalsus, iseseisvus tööde teostamisel, praktilise töö tulemused. Teoreetilistel teadmistel ja sõnalistel kommentaaridel on arvestuslikul hindamisel teisene, hinnet täpsustav osa. Arvestuslik hindamine võib toimuda 5-pallisüsteemis numbritega või 2-pallisüsteemis sõnadega“ arvestatud“ või „mittearvestatud“. Hindamissüsteemi valik täpsustatakse kooli erialaõppekavas.

Kokkuvõttev hindamine toimub semestri lõpul ja õpingute lõppemisel. Õpingute eesmärkide täitmise ja arvestuslike hinnete alusel saab õpilane kokkuvõtva hinde, mille koondhinne kantakse kooli lõpetamisel hinnetelehele.

7. Valikuks soovitatav kirjandus ja õppematerjalid

Kultuur ja kunst

1. J. Kangilaski. Üldine kunstiajalugu. Tln.: Kunst, 1997.- 358, [50] lk.
(vastab gümnaasiumi 10.-12. klassi kunstiõpetuse ainekavale)
2. L. Leesi. Kunstilugu koolidele. Tln.: Avita, 2003.- 191 lk.
3. J. Kangilaski, Kunstikultuuri ajalugu: ürgajast gootikani: 10. klassile. Tln.: Kunst, 2003.- 248 lk.
4. A. Biro. Kunstiajalugu kujundites. Euroopa kunst iidsetest aegadest meie päevini. Tln. Sinisukk, 2002.
5. J. Harpur. Pühad paigad. Ersen 2001.
6. M. Morelli. Maailma kauneimad kuningalossid. Karrup. 2000
7. Videod sarjast „Kunstimaailma meistriteosed“, 18 filmi a´30 min. Tootja Sandra Carter Productions, USA.
8. e-õppematerjal: „Kunst, teos, keskkond“
http://www.kunstikeskus.ee/trend/trend_set_teos_avaleht.htm

Kunst ja keskkonna kunstiline kujundamine

1. Maali ja joonista/ kunsiline juhendaja Judy Martin. Tln.: Koolibri, 1998.- 88 lk.
2. Angela Gair. Joonistamis- ja maalimiskursus: joonistamine, akvarell, õlimaal. [S.I]: Egmont Estonia, 2002.-304 lk.
3. Ulf Linke. Joonistamine: nägemise kool. Tln.: Avita, 1998.- 144 lk.
4. M. Tammert. Värvusõpetus. Tallinn, 2002.
5. Sarjast „Igaühe kunstiõpik“. Tln.: TEA Kirjastus, 2004:
  - 5.1 Philip Berrill. Akvarell. 64 lk.
  - 5.2 Philip Berrill. Visandamine. 64 lk.NB! Ilmumas: Pastell, Õlimaal
6. Fiona Watt. Laste kunstiraamat. Tallinn: Koolibri, 2001, ja Uus kunstiraamat lastele, 2003.
7. Tiiu Viirand. Kunstiraamat noortele. Kunst, 1984
8. Greta Speechley. Voolime savist. [S.I]: Egmont Estonia, 2002.- 32 lk.
- Mare Kelpman. Kangakudumine. Tallinn: Koolibri, 1998.- 128 lk.
9. Merle Suurkask, Einike Soosaar. Siidimaal. Tln.: Avita, 1999.- 128 lk.

10. S. L. Moyer. Silk Painting for Fashion and Fine Art. Watson-Cuptill Publications, USA, 1995
11. M. Suurkask, E. Soosaar. Siidimaal. Õpik. Avita, 1999.
12. L. Wrigley. Lasitöden taito. Mäkela OY, 2000.
13. C. Owen. Simple Glass Painting. David&Charles, Italy. 1999.
14. U. Ralli. Huovutus. Painoseppä Ky. Helsinki. 1984.
15. Michelle Powel. Templitrukk. Egmont Estonia, 2001.
16. . S. Kivistik. Pintsli- ja tilgatrükk. Valgus, 1982, Tilgatrükk. Valgus, 1981.
17. A. Indov. OP ornamentika. Valgus, 1985.
18. Ahti Indov. Sirklikonstruksioonid. Tln., 2003
(mõeldud õpilaste keskmisele ja vanemale eale)
19. David Petty Origami. Huvitav ja tore voltimistöö. Tln.: Koolibri, 2004
20. M. Steinberg. Paberist voltimine. Valgus, 1985.
21. Niina Freiberg. Lihtsate asjade võlu: meisterdamisõpik (eelkõige looduslikest materjalidest). Tln.: Avita, 1999.- 112 lk.
22. Lilian Verner-Bonds. Värviteraapia: abiks vaimse ja kehalise tasakaalu taastamisel. [S.I]: Egmont Estonia, 2003.- 64 lk.
23. Terence Conran. Kodukujunduse põhitõed. Tln.: Varrak, 1998.- 272 lk.
24. Katherine Sorrell. Tekstuurid ja värvid interjööris. Tln.: Sinisukk, 2002.- 123 lk.
25. Kerry Harper. Kodu: praktiline stiilikäsiraamat. Tln.: Sinisukk, 2003.
26. B. Cosgrave. Rõivas ja mood. Varrak, 2000, 2002.
27. K. Mulvey, M. Richards. Meie sajandi iluideaalid. Varrak, 1997.
28. P. B. Salmin, A. Salmin. Mood läbi aegade. Eesti Entsüklopeediakirjastus, Tln. 1998.

KEHALINE KASVATUS

1. Üldalused

- 1.1. Kehalise kasvatuse kohustuslik maht on 2 õppenädalat (2 õn), erivajadustega õpilaste arengu toetamiseks on otstarbekas kehalist kasvatust läbi viia 3 õn mahus (120 tundi).
- 1.2. Kutseõppeasutuses õpetatakse Eesti kooli kehalise kasvatuse traditsioonilisi spordialasid – võimlemist, kergejõustikku, ja sportmänge, kooli valikul ka orienteerumist, suusatamist, ujumist ja enesekaitset – kohandades õpitava sisu ja tegevuste iseloomu õpilaste individuaalsetele vajadustele ja võimetele.
- 1.3. Hariduslike erivajadustega õpilased moodustavad kehalise kasvatuse seisukohalt erigrupi, milles on vaja individuaalse arenguvajaduse seisukohalt kohandada õpitava sisu ja selle verbaalset esitust, tegevusreeglite omandamise viisi, aga ka praktilise tegevuse (soorituste) hulka, tempot, jõu kasutust, vastupidavuse nõudeid, koordineerimis- ja täpsuse nõudeid. Erigrupi õpilaste kehalise kasvatuse jõukohasuse põhimõtteid on eriti oluline järgida kaasnevate puuete või mitmesuguste somaatiliste haiguste korral.
- 1.4. Hariduslike erivajadustega õpilastele kohandatud ainekava sisu on avatud muutusteks vastavalt õpilaste individuaalsusele ja kehalise kasvatuse kui õppeaine pidevale ajakohastamise vajadusele. Rõhuasetus teemade valikul ja mahu jaotamisel oleneb õpitavast erialast, õpperühmast ja kooli võimalustest.
- 1.5. Õpperühmas kaaslastest oluliselt erineva kehalise arendamise (füüsilise tegevusvõime säilitamise ja/või arendamise) vajadusega õpilasele koostatakse individuaalse õppekava kontekstis käesolevast ainekavast erinev individuaalne harjutuskava (individuaalne ainekava). Erinevate vajadustega õpilaste kaasamiseks

rühma kehalise kasvatus tundi on parima võimaliku tulemuse saavutamise seisukohalt otstarbekas kasutada abiõpetajat.

- 1.6. Kehalise kasvatus aine sisu on tervikõppe põhimõtete alusel lõimitud erialaõpingute ergonoomika teemadega ja üldainetega, eriti bioloogia terviseõpetuse mooduliga, inimese- ja ühiskonnaõpetuse, keemia, muusika ja kunstiõpetusega. Kehalise arengu vajadus tervikuna kaetakse täiendavate rehabiliteerimistegevuste (füsioteraapia ja tegevusteraapia erinevad individuaalsed või rühmategevused) ja spordiharrastustega invaspordiliidu erinevates klubides ning spordiühingutes või kaasamise kaudu tavatreeningutel. Õpilase vajadusele võib vastav olla ka iseseisev harjutamine juhendajaga eelnevalt läbi töötatud individuaalse kava alusel.

2. Õppe-eesmärgid

Kehalise kasvatus tunde taotletakse, et õpilane

- omandab aktiivse eluhoiaku ja tervisliku eluviisi ning on kehaliselt arenenud
- omandab võimetekohaselt teadmised, oskused ja harjumused võimalikult iseseisvaks toimetulekuks tervisliku eluviisi järgimisel
- omandab põhilised igapäevaeluks ja kutsetööks vajalikud oskused (ergonoomilised tööasendid ja –võtted, kehalise tegevuse ohutustehnika põhireeglid)
- väärtustab tervise- ja võistlussporti
- püüab maandada pingeid ja stressi kehaliste harjutuste abil
- omandab võimete piires iseseisva moraalse ja kehalise valmiduse enese ja kaaslaste kaitseks.

3. Õppetegevus

- 3.1. Kehaline kasvatus on õppeaine, mis toetab õpilasi tervislikuks eluviisiks vajalike oskuste-harjumuste omandamisel. Selle raames arendatakse kehalist võimekust ja õpitakse uusi võtteid kutsetööd toetavateks füüsilise tegevuse viisideks ning iseseisvaks liikumisharrastuseks.
- 3.2. Aktiivse tegevuse käigus süvendatakse arusaama, et tervis sõltub järjekindlast tegelemisest kehaliste harjutustega, püütakse luua elukestva tervisetreeningu motivatsiooni.
- 3.3. Õpe on läbivalt praktilise iseloomuga. Vajalikke teadmisi omandatakse ja tõekspidamisi, hoiakuid kujundatakse tegevusi saatva kõnega (praktiliste tegevuste kommenteerimise, meenutamise või kavandamise vormis). Sihtgrupile on omane õppimine kõnega vahendatud ja mõtestatud vahetu praktilise tegevuse kaudu. Parima võimaliku tulemuse tagamine eeldab tegevuse ja seda saatva kõne abil järjekindla tööga elutervete harjumuste kujundamist.
- 3.4. Õppetegevuse jõukohastamiseks ja õpilase arenguvajadusetga vastavusse viimiseks võib suurendada või vähendada nõudeid tegevuse erinevate parameetrite osas: kiirus, kestvus, jõud, täpsus jne. Jooksu puhul võib näiteks lühendada distantse, vajadusel asendada jooks kõnniga või see hoopis ära jätta. Tasakaalu elemente võib harjutada põrandal ja vajadusel teha seda ka kaaslaste toel. Akrobaatika elementides tuleks vastavate meditsiiniliste näidustuste korral kasutada õpilase diagnoosile vastavaid kohandatud harjutusi. Samuti tuleks harjutusi riistadel teha asjakohase valikuga. Oluline on piirduda sellega, mida keegi suudab ja leida arengu toetamiseks optimaalne viis ja määr.
- 3.5. Pidevalt on vaja tähelepanu pöörata tegevuse ergonoomilisele küljele, otstarbekale hingamisele, teha järjekindlalt hingamisharjutusi ja rühiharjutusi.

4. Õppesisu

- 4.1. KEHALISTE HARJUTUSTEGA TEGELEMISE MÕJU ORGANISMILE. Võimalikult iseseisvaks harjutamiseks vajalikud tegevuskavad, harjutamiseetodid ja isikliku hügieeni ning ohutustehnika nõuded. Tagajärgede mõõtmine (kaugushüpe, heited, visked), spordimängude reeglid (viskemängud, rahvastepall vm). Käitumine spordivigastuste tekkimise korral – suutlikkus märgata probleemi, abi otsimine (kutsumine), esmaabi lihtsamad võtted. Organismi karastamine, otstarbekas riietumine. Tulevase ema kehalised harjutused, kehalised harjutused preventiivsel ja ravival eesmärgil.
- 4.2. VÕIMLEMINE. Rühti korrastav ja treeniv võimlemine. Vabaharjutused ja harjutused vahenditega (pall, hüpits, võimlemiskepp, kummid, raskused). Koordinaatsiooniharjutused ravis (rivisse võtt, ümberrivistumine, käskluste täitmine ravis, kujundliikumine, liikumine vastavalt korraldusele erinevas tempos ja erinevas suunas – paremale, vasakule, ette, taha, üles, alla) ja harjutused erinevates asendites. Kombineeritud rühi- koordinaatsiooni ja tasakaaluharjutused. Tantsu ja rütmiharjutused. Tantsumängud ja võimaluste piires seltskonnatantsud. Lõdvestusharjutused. Raskuste tõstmise ja ronimise tehnika, kandmisvõtted (rõhuasetus vastavalt erialale ja õpilase eeldustele, võimetele). Individuaalsed tasakaaluharjutused ja tasakaaluharjutused paarilisega. Virgutusvõimlemine. Ohutusnõuded ja julgestamine jõusaalis treenimisel.
- 4.3. KERGEJÕUSTIK. Kergejõustiklase eelsoojendus. Kõnd ja jooks, takistuste ületamine kõnni ja jooksuga. Jooksutempo valik, enesetunde jälgimine. Pendelteatejooks, kehvusjooks. Paigalt ja hoojooksult hüpped. Harjutused hüppevõime arendamiseks. Viskeharjutused (visked, heited, tõuked). Heidetevisete baasoskused. Tulemuse mõõtmine ja individuaalne arvestus.
- 4.4. SPORTMÄNGUD. Jooksumängud, viskemängud, rahvastepall. Võrkpalli ja korvpalli põhielemendid. Korv- ja võrkpalli võistlusmäärustiku algtõed. Valikuliselt boccia, peutangue, lauatennis või sulgpall.
- 4.5. ÜLDKEHALINE ETTEVALMISTUS. Kehaliste võimete (vastupidavus, jõud, paindumus, osavus, kiirus) arendamine. Kehaliste võimete iseseisva arendamise võimalused ja vajalikkus (väertustamine, eelduste teadvustamine ja harjumuse kujundamine). Aeroobika elemendid. Tasakaalu- ja koordinaatsiooniharjutused.
- 4.6. UJUMINE. Veekartuse ületamine. Hingamine vees, hingamisharjutused. Erinevad võimalikud ujumisviisid, jalgade ja käte töö erinevate ujumisviiside korral. Hüpe vette jalad ees, selili asendis vee peal püsimine. Ohutusnõuded ujumispaikades. Käitumine õnnetusjuhtumite korral. Mängud vees. Vesivõimlemine. Pallimäng vees.
- 4.7. ORIENTEERUMINE. Matkamine rühmas tugisiku juhendamisel.
- 4.8. SUUSATAMINE. Suusatamistehnikate põhialused: klassikaline sõiduviis, vabatehnika; tõusu- ja laskumisviisid; pöörded ja pidurdamised. Suusatehnika valik vastavalt maastiku iseärasustele. Suusavarustuse valiku ja hoolduse

põhialused. Võimetekohane osalemine suusamatkal (juhendajaga rühmas) ja võistlustel – tulemise individuaalne arvestamine.

- 4.9. ENESEKAITSE. Füüsilistest konfliktidest ja vägivalla kasutamisest hoidumine. Käitumine ründe korral (enesekaitse psühholoogia), elementaarsed võtted enda ja kaaslaste kaitseks ründe korral. Kukkumised.

5. Õpitulemused

5.1. Õpilane teab

- kehalise harjutamise tervistavat mõju organismile
- õpitu piires tervise- ja võistlusspordi viise võimalusi võimalusi
- soojendus- ja lõdvestusharjutuste tähtsust vigastuste vältimiseks
- enesetunde jälgimise tähtsust ja õpitud spordialade tähtsamaid ohutusnõudeid
- iseseisva harjutamise põhimõtteid
- endale sobivaid karastamise võtteid ja nende mõju

5.2. Õpilane oskab

- tegeleda võimalikult iseseisvalt õpitud spordialadega
- vajadusel abiga arendada oma kehalisi võimeid
- joosta erinevas tempos
- hüpata paigalt ja hoojooksult
- visata hoojooksult
- harjutada jõusaalis
- kasutada põhilisi ujumise, suusatamise viise, liikuda koos rühmaga looduses
- väärtustada koosmeelt, püüab hoiduda füüsilistest konfliktidest
- asjakohaselt käituda ohu korral või vigastuste saamisel
- kutsuda abi esmaabi osutamise vajadusel
- maandada stressi kehaliste harjutuste abil
- abistada ja julgustada kaaslasti harjutuste sooritamisel
- kasutada ergonoomiliselt otstarbekaid võtteid õpitavas kutsetöös

6. Hindamine

Õpilase individuaalset arengut toetav hindamine toimub õpilase enda, rühma ja õpetaja poolt. Õpilase enda aktiivne osalus hindamisel on üks olulisemaid tegureid motiveerimise, võimalikult iseseisva ja enesejuhitud sportimisharjumuse kujunemisel. Hindamine toimub valdavalt tagasisidestusena ja jätkuva tegevuse motiivi otsimisena – mida on veel vaja harjutada, mida on saavutatud baasil veel võimalik õppida, harjutada. Saavutuse väärtustamine (hindamine) on alati individuaalne lähtudes eeldustest, võimetest ja panustatud pingutusest, tundides osalemise aktiivsusest ja määrast.

Hindamine jaguneb protsessihindamiseks, arvestuslikuks hindamiseks ja kokkuvõtvaiks hindamiseks.

Protsessihindamine toimub pidevalt tegevuse käigus sõnalise hinnangu vormis. Aluseks on õppimise - harjutamise vahetulemused. Protsessihindamise kaudu kujundab õpilane oma individuaalse kehalise tegevuse (treenimise) viisi, töötab välja oma parimad võimalikud füüsilise tegevuse toimetulekumehhanismid. Õpetaja kohandab vahetulemuste alusel õpilase kehalise kasvatus individuaalset harjutuskava (individuaalne ainekava) sisu ja harjutuste iseloomu.

Arvestuslik hindamine toimub 2-pallilises süsteemis sõnadega “arvestatud” või “mittearvestatud” ulatuslike tervikteemade läbimise järel. Hinnatakse saavutatud õpitulemust individuaalse arvestuse alusel. Konkreetsed hindamisreeglid täpsustab õpetaja.

Kokkuvõtva hinde saab õpilane semestri või õppeaasta lõpul arvestuslike hinnete ja individuaalsete õpieesmärkide saavutamise alusel. Nende hinnete alusel saab õpilane ka lõputunnistuse hinnetelehele kehalise kasvatususe hinde.

7. Soovitatav kirjandus ja õppematerjalid

- 7.1. R. Silla Sport!ja tervis. Tln., 1978.
- 7.2. Kehaline kasvatus tervisehäiretega õpilastele. Tln., 1986.
- 7.3. A. Viru Sportlik treening. Tln., 1988.
- 7.4. A. Viru, P. Kõrge, J. Pärnat Sport!füsioloogi vaatevinklist. Tln., 1975.
- 7.5. R. Toomsalu, V. Kalam, A. Viru Rekordid ja kehalised võimed. Tln., 1972.
- 7.6. Sport!igaühele. Tln., 1983.
- 7.7. O. Karikosk Mõtteid jooksutreeningust. Spordileht, 1986.
- 7.8. O. Karikosk Tervisejooks. Tln., 1985.
- 7.9. P-Lasting Tervisesport!arsti pilguga. Tln., 1982.
- 7.10. M. Zapletal 1000 mängu. Tln., 1984.
- 7.11. E. Loo Võimle terviseks. Tln., 1985.
- 7.12. Laste liikumisravi. Medicina, Tln., 2002
- 7.13. Liikumisravi käsiraamat. Medicina, Tln., 2001.
- 7.14. Liikumine ja meditsiin. Medicina, Tln., 1998.
- 7.15. Õppekursus arengupuuetega laste ja noorte hooldajaile. Tln., 1993.
- 7.16. S. Ivanov Arstlik kontroll ja ravikehakultuur. Tln., 1967.
- 7.17. A. Paju Ravikehakultuur sisehaiguste puhul. Tln., 1978.
- 7.18. T. Olm. Laste lülisamba deformatsioonid. Tln., 1986
- 7.19. A. Arro, M. Sahva Rühihäirete vältimine lastel. Tln., 1996.
- 7.20. M. Kuusik Ravivõimlemine lülisambahaiguste ja –vigastuste korral. Tln., 1978.
- 7.21. E. Laane Vereringluse kliiniline füsioloogia. Trt., 1982.
- 7.22. E. Laane, J. Riiv Südame- ja isheemiatõve haigete taastusravi. Tln., 1990.
- 7.23. M. Niit Laste ravivõimlemine ja massaaž. Tln., 1980.
- 7.24. E. Loo Okido jooga. Tln., 1991.